TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞİDDETE MARUZ KALAN EVLİ VE BOŞANMIŞ KADINLARDA TRAVMA SONRASI BÜYÜMENİN ARACI DEĞİŞKENLERLE YORDANMASI

Melike CEYLAN

DİSİPLİNLERARASI ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şennur TUTAREL-KIŞLAK

ANKARA

2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞİDDETE MARUZ KALAN EVLİ VE BOŞANMIŞ KADINLARDA TRAVMA SONRASI BÜYÜMENİN ARACI DEĞİŞKENLERLE YORDANMASI

Melike CEYLAN

DİSİPLİNLERARASI ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Şennur TUTAREL-KIŞLAK

ANKARA
2020

ETİK BEYAN

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doktora Tezi olarak hazırlayıp sunduğum "Şiddete Maruz Kalan Evli ve Boşanmış Kadınlarda Travma Sonrası Büyümenin Aracı Değişkenlerle Yordanması" başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan araştırma tarafımdan yapılmış olup, alıntılar dışındaki cümleler ve yorumlar bana aittir. Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Melike Ceylan

Tarih: 30/06/2020

İmza:

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Disiplinlerarası Adli Bilimler Anabilim Dalında
Melike CEYLAN tarafından hazırlanan "Şiddete Maruz Kalan Evli ve Boşanmış Kadınlarda Travma Sonrası Büyümenin Aracı Değişkenlerle Yordanması" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından **DOKTORA TEZİ** olarak **OY BİRLİĞİ** ile kabul/ret edilmiştir**.**

Tez Savunma Tarihi: 30.06.2020

Prof. Dr. Şennur TUTAREL- KIŞLAK
Ankara Üniversitesi
Jüri Başkanı

Prof. Dr. H. Gülsen ERDEN
Ankara Üniversitesi
Üye

Prof. Dr. Hatice DEMİRBAŞ
Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Üye

Prof. Dr. Gülbahar BAŞTUĞ
Ankara Üniversitesi
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Esra GÜVEN
Başkent Üniversitesi
Üye

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

İmza
Unvanı Adı ve Soyadı
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	ii
Kabul ve Onay	iii
İçindekiler	iv
Önsöz	vii
Simgeler ve Kısaltmalar	ix
Şekiller	x
Çizelgeler	xi
1. GİRİŞ	**1**
1.1. Kadın ve Şiddet	1
1.1.1. Aile İçi Şiddet ve Tanımı	1
1.1.2. Şiddetin Türleri	3
1.1.2.1. Fiziksel Şiddet	4
1.1.2.2. Cinsel Şiddet	4
1.1.2.3. Duygusal Şiddet	5
1.1.2.4. Ekonomik Şiddet	5
1.1.2.5. Siber Şiddet	5
1.1.3. Kadın Hakları Bildirgeleri	6
1.2. Aile İçi Şiddet ve Boşanma	7
1.3. Travma ve Travma Sonrası Büyüme	9
1.3.1. Travmanın Tanımı	9
1.3.2. Travma Sonrası Büyüme	11
1.3.3. Travma Sonrası Büyümenin Boyutları	11
1.3.4. Travma Sonrası Büyüme Modelleri	15
1.3.4.1. Bilişsel Şemalar Modeli	15
1.3.4.2. Temel Varsayımlar Modeli	15
1.3.4.3. İşlevsel Betimsel Model	16
1.3.5. Travma Sonrası Büyüme ve Evlilik	18
1.3.6. Travma Sonrası Büyüme ve Boşanma	21
1.4. Ontolojik İyi Oluş	23
1.5. Öz Yeterlik	26
1.6. Sosyal Destek	27
1.7. Araştırmanın Önemi	31
1.8. Araştırmanın Amacı	32
1.8.1. Nicel Araştırmanın Amacı	32
1.8.2. Nitel Araştırmanın Amacı	33
1.9. Araştırmanın Hipotezleri	33
2. GEREÇ ve YÖNTEM	**35**
2.1.Nicel Araştırmanın Gereç ve Yöntemi	35
2.1.1. Nicel Araştırmanın Örneklemi	35
2.1.2. Nicel Araştırmanın Veri Toplama Araçları	38
2.1.2.1. Kişisel Bilgi Formu	38
2.1.2.2. Travma Sonrası Büyüme Ölçeği (TSBÖ)	38

2.1.2.3. Ontolojik İyi Oluş Ölçeği(OİOÖ) 39
2.1.2.4. Genel Öz Yeterlik Ölçeği(GÖYÖ) 40
2.1.2.5. Şiddet Yoğunluğu Formu 40
2.1.3. İşlem 41
2.2. Nitel Araştırmanın Gereç ve Yöntemi 41
2.2.1.Nitel Araştırmanın Örneklemi 41
2.2.2. Nitel Araştırmanın Veri Toplama Araçları 45
2.2.2.1.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 45
2.2.3. İşlem 47

3.BULGULAR 52
3.1. Nicel Araştırmanın Bulguları 52
3.1.1.Şiddet Gören Evli ve Boşanmış Kadınların Araştırma Değişkenlerinden Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılması 52
3.1.2.Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizleri 54
3.1.3.Travma Sonrası Büyüme Düzeyi Puanlarının Şiddetin Algılanan Yoğunluğu Açısından İncelenmesi 55
3.1.4. Medeni Durumun Şiddetin Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolü 58
3.1.4.1.Medeni Durumun Şiddetin Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolünün İncelenmesi 58
3.1.5.Sosyal Destek, Ontolojik İyi Oluş ve Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü 60
3.1.5.1.Sosyal Desteğin Şiddetin Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü 61
3.1.6.Ontolojik İyi Oluşun Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü 62
3.1.7.Genel Öz Yeterliğin Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü 63
3.1.8.Ontolojik İyi Oluş, Genel Öz Yeterlik ve Sosyal DesteğinŞiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü 65
3.2.Nitel Araştırmanın Bulguları 67
3.2.1. Evli Kadınlarla Yapılan Çalışmadan Elde Edilen Bulgular 68
3.2.1.1. Evli Kadınlarda Şiddet ile İlgili Bilgi ve Deneyimler 69
3.2.1.1.1. Eşin Üstünlük Kurması 69
3.2.1.2. Evli Kadınlarda Eş ile Yaşanan Deneyimler 70
3.2.1.2.1. Eşin Ailesine İlişkin Faktörler 71
3.2.1.2.2. Eşin Özellikleri 71
3.2.1.3. Evli Kadınlarda Boşanma ile İlgili Düşünceler 73
3.2.1.3.1. Özgürlüğün Artması/Baskının Azalması 73
3.2.1.3.2. Zorlu Süreç 74
3.2.1.4. Evli Kadınlarda Şiddet Sonrası Yaşanan Değişimler 76
3.2.1.4.1. Sosyal Destek 76
3.2.1.4.2. Şiddetle Başa Çıkma Yöntemi 77
3.2.2. Boşanmış Kadınlarla Yapılan Çalışmadan Elde Edilen Bulgular 78
3.2.2.1. Boşanmış Kadınlarda Şiddet ile İlgili Bilgi ve Deneyimler 79
3.2.2.1.1. Boşanma Sebebi 79
3.2.2.1.2. Çöküntü 80

3.2.2.1.3. Kendini Savunma 81
3.2.2.2. Boşanmış Kadınlarda Eş ile Yaşanan Deneyimler 83
3.2.2.2.1. Eşin Değişimi 83
3.2.2.2.2. Alkol/Madde Kullanımı 84
3.2.2.3. Boşanmış Kadınlarda Boşanma Kararı ile İlgili Deneyimler 85
3.2.2.3.1. Çocukların Varlığı 85
3.2.2.3.2. Sosyal Destek 87
3.2.2.4. Boşanmış Kadınlarda Şiddet Sonrası Yaşanan Değişimler 88
3.2.2.4.1. Destek Alma 88
3.2.2.4.2. Kendi Ayakları Üzerinde Durma 90

4. TARTIŞMA 92
4.1. Nicel Araştırma Bulgularının Tartışılması 92
4.1.1.Boşanmış ve Evli Kadınların Araştırma Değişkenlerinden Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Tartışma 92
4.1.2.Travma Sonrası Büyümenin Algılanan Şiddet Yoğunluğu Açısından İncelenmesine İlişkin Tartışma 98
4.1.3.Medeni Durumun Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolüne İlişkin Tartışma 99
4.1.4.Sosyal Desteğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolüne İlişkin Tartışma 100
4.1.5.Ontolojik İyi Oluşun Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolüne İlişkin Tartışma 102
4.1.6.Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolüne İlişkin Tartışma 104
4.1.7. Çıkarımlar 105
4.2. Nitel Çalışma Bulgularının Tartışılması 106
4.2.1. Evli Kadınların Nitel Bulgularının Tartışılması 107
4.2.2. Boşanmış Kadınların Nitel Bulgularının Tartışılması 113
4.3. Evli ve Boşanmış Kadınların Nitel Bulgularının Birlikte Değerlendirilmesi 120
4.4. Nicel ve Nitel Bulguların Birlikte Değerlendirilmesi 120

5. SONUÇ ve ÖNERİLER 123
ÖZET 126
SUMMARY 127
KAYNAKLAR 128
EKLER 147
EK-1. Etik Kurul Onayı 147
EK-2. Kişisel Bilgi Formu 148
EK-3. Genel Öz Yeterlik Ölçeği 154
EK-4. Ontolojik İyi Oluş Ölçeği 155
EK-5. Travma Sonrası Büyüme Ölçeği 156
ÖZGEÇMİŞ 157

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın konusunu oluşturan, kadınların sıklıkla yüzyüze geldiği ve travmatik etkilerinin de yadsınamadığı kadına yönelik şiddet, ne yazık ki, genellikle kadınların en yakınları tarafından uygulanmaktadır. Evlilik sonrası aynı çatının altına girilmesiyle, kadın ve erkek için eş en yakını haline gelmekte, diğer yandan evlilikten sonra şiddete maruz kalan kadınlar için akla gelen ilk şiddet türü de aile içi şiddet olmaktadır. Şiddete maruz kalma ve yanı sıra şiddet gördüğü ilişkiyi terk edip edememe durumuna bağlı olarak bozulan psikolojik mekanizmalara rağmen, alanyazın kadının ruh sağlığında iyileşme gerçekleşebileceğini de vurgulamaktadır. Ayrıca maruz kalınan şiddetin yoğunluğunun da bu iyileşmeyi belirlediği ileri sürülmekte; kısaca yaşanan travmanın, travma sonrası büyümeyi etkileyen faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir. Şiddet ardından yaşanan çöküntü sonrası yeniden hayata tutunabilmek, geçirilen travmatik deneyim sonrasında yeniden ayağa kalkabilmek ve büyümek varoluşsal açıdan çok önemlidir. Bu bağlamda, araştırmada şiddete maruz kalan kadınların iyileşme ve travma sonrası büyüme süreçlerini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmış ve bu yolla şiddete maruz kalan kadınlara yardım yollarının güçlendirilmesi, gerçek ihtiyaçlarının ortaya konabilmesi hedeflenmiştir. Bununla beraber mevcut araştırmayla; ilgili alanyazına katkı sağlamak ve travma yaşamış kadınların güçlenerek geleceklerini oluşturmalarına yardımcı olmak ve müdahale programlarına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Yazması koskoca iki yılı alan doktora tez sürecini özetlemek her ne kadar kolay olmasa da, bu süreçte yanımda olan ve emek veren insanların hakkını bir ömür boyu ödemenin ise mümkün olamayacağını düşünüyorum. Buna rağmen elimden geldiğince bu değerli insanlara teşekkür etmek boynumun borcudur. Tez çalışmam süresince her tez çalışmasında karşılaşılabilecek çeşitli sorunlarla karşılaştığımda tüm sevecenliğiyle, pozitif tutumuyla, yol göstericiliğiyle, gecenin ilerleyen saatleri bile olsa bana ayırdığı vakitlerle, sunduğu pratik ve akılcı çözümlerle ve engin bilgisiyle bana her zaman destek olan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Şennur TUTAREL KIŞLAK'a; doktora hayatımda beni destekleyen ve tez izleme jürilerimde sunduğu

farklı bakış açısıyla, fikirleriyle tezimi geliştirme aşamasında yol gösterici olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Gülsen ERDEN'e ve her zaman içten, anlayışlı ve sevecen tutumuyla, özverisi ve bilgisiyle yüksek lisans ve doktora hayatım boyunca yanımda olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hatice DEMİRBAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezimin son halini almasında çok emeği bulunan, hoşgörüsü ve iyi niyetiyle bu sürece destek olan saygıdeğer hocam Prof.Dr. Gülbahar BAŞTUĞ teşekkürlerimi sunarım. Son olarak bilgi birikimini, yeni ve yaratıcı fikirlerini, içtenlikle benimle paylaşmış olan saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Esra Güven' e teşekkürlerimi sunarım.

İhtiyacım olduğunda her an bana destek olan ve hayatım boyunca da yanımda olacağını bildiğim, bana her zaman inancı olan ve eğitim hayatım boyunca benden bir saniye bile desteklerini esirgememiş, tezimin veri aşamasıyla ilgili oldukça büyük emek sarf etmiş, çok büyük minnet duyduğum, öpücükleriyle ve sarılmalarıyla benim en büyük destekçim olan, hayatımda gördüğüm en sevgi dolu insana yani sevgili annem Nihal CEYLAN'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Eğitim hayatımı daima maddi ve manevi olarak destekleyen, benimle her zaman gururlandığını bildiğim, bugünlere gelmemde sonsuz emeği olan sevgili babam Birol CEYLAN'a çok teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte bütün huysuzlanmalarımı çeken, ne olursa olsun beni her zaman sevdiğini ve seveceğini bildiğim, varlığından dolayı kendimi çok şanslı hissettiren sevgili kardeşim Şebnem CEYLAN'a sonsuz teşekkür ederim. Hepiniz iyi ki varsınız!

Hayatımın önemli her anında yanımda olmuş ve olacağını bildiğim, benim için arkadaştan öte artık kardeşim olan, başım her sıkıştığında yardımıma koşan, dünyadaki bütün arkadaşlara bedel olan sevgili Tuğçe BİLGETEKİN'e bana bu süreç boyunca destek olduğu için teşekkür ederim. Araştırmanın gerek veri toplama aşamasındaki yardımlarıyla, gerekse sağladıkları katılımlarla bu araştırmanın sonuçlanmasına katkıda bulunan, beni destekleyen tüm katılımcı kadınlara müteşekkirim. Ayrıca, veri toplama sürecinde bana yardımcı yakın çevreme ve arkadaşlarıma da destekleri ve yardımları için çok teşekkür ederim.

SİMGELER VE KISALTMALAR

SD	Sosyal Destek
AŞY	Algılanan Şiddet Yoğunluğu
TSB	Travma Sonrası Büyüme
TSBÖ	Travma Sonrası Büyüme Ölçeği
OİOÖ	Ontolojik İyi Oluş Ölçeği
GÖYÖ	Genel Öz Yeterlik Ölçeği

ŞEKİLLER

Şekil 1.1. Araştırmanın Amacının Şekilsel Gösterimi

Şekil 3.1. Algılanan Şiddet Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Düzeyi Farkının Grafiksel Gösterimi

Şekil 3.2. Medeni Durumun Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolü

Şekil 3.3. Medeni Durumun Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolünün Şekilsel Gösterimi

Şekil 3.4. Sosyal Destek, Ontolojik İyi Oluş ve Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Şekil 3.5. Sosyal Desteğin Travma Sonrası Büyüme Üzerindeki Aracı Rolü

Şekil 3.6. Ontolojik İyi Oluş Düzeyinin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Şekil 3.7. Ontolojik İyi Oluş Düzeyinin Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Şekil 3.8. Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Şekil 3.9. Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Şekil 3.10. Genel Öz Yeterlik, Ontolojik İyi Oluş ve Sosyal Desteğin Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Şekil 3.11. Genel Öz Yeterlik, Ontolojik İyi Oluş ve Sosyal Desteğin Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

ÇİZELGELER

Çizelge 1.1. Bireysel Travma Sonrası Büyüme Bileşenleri

Çizelge 2.1. Katılımcı Kadınların Sosyodemografik Özellikleri

Çizelge 2.2. Görüşme Yapılan Kadınlara İlişkin Demografik Bilgiler

Çizelge 3.1. Medeni Duruma Göre Araştırma Değişkenlerinden Alınan Puanlar için Yapılan Çok Değişkenli Varyans Analizi Sonuçları

Çizelge 3.2. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

Çizelge 3.3. Kadınların Travma Sonrası Büyüme Düzeyine Dair Yapılan Varyans Analizi Sonuçları

Çizelge 3.4. Travma Sonrası Büyüme Değişkenine Göre Kadınların Algılanan Şiddet Yoğunluğu için Yapılan Post-Hoc Testi Sonuçları

Çizelge 3.5. Algılanan Şiddet Yoğunluğu x Travma Sonrası Büyüme Düzeyi (3) Farkını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Çizelge 3.6. Medeni Durumun Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Etkisi

Çizelge 3.7. Genel Öz Yeterlik, Ontolojik İyi Oluşun ve Sosyal Desteğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracılık Etkisi

Çizelge 3.8. Analiz Bağlamında Evli Kadınlara Dair Oluşturulan Üst Tema ve Kodlar

Çizelge 3.9. Analiz Bağlamında Boşanmış Kadınlara Dair Oluşturulan Üst Tema ve Kodlar

1. GİRİŞ

1.1. Kadın ve Şiddet

Geçmişten günümüze farklı yaş guplarındaki kadınların maruz kaldığı ve henüz tümüyle çözüme ulaştırılamayan "kadına yönelik şiddet" olgusu tek bir faktöre bağlı olmayan, karmaşık bir sorundur. Ancak, kadının maruz kaldığı şiddetin sorumlusu genellikle yakın çevresinde bulunmaktadır. Çocukluktan gençliğe giden süreçte, bazı kadınlar; kardeş, baba gibi yakın çevresinden şiddet görürken, sonrasında şiddetin sorumlusu romantik ilişki yaşadığı partner veya eş olmaktadır. Bazı kadınlar ise şiddeti evlendikten sonra ilk kez deneyimlemektedir. Dünyada büyük bir sorun olarak kabul edilen "aile içi şiddet"; aile içinde meydana gelip fiziksel ve psikolojik zararlarla sonuçlanan ve toplumun yapısını olumsuz bir şekilde etkileyen eylem ve ihmallerin bütünü olarak ele alınmaktadır. Temel insan hakları ihlallerinden birisi olan kadına yönelik şiddet, sosyokültürel ve sosyopsikolojik bağlamda incelenmesi gereken bir konudur (Tutarel-Kışlak, 2016).

1.1.1. Aile İçi Şiddet ve Tanımı

Şiddet üzerine yapılan tanımlar arasında en çok vurgulanan tanımın Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan şiddet ve travma tanımı olduğu görülmektedir. Bu tanımda şiddetin; "kişinin kendisine veya diğerlerine karşı yaralanma, ölüm, psikolojik zarar veya ihmalle sonuçlanan ve gönüllü eylemlerin bütünü" olduğu vurgulanmaktadır (WHO, 2013). Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi (2018) 'ne göre aile içi anlaşmazlıklarda sosyoekonomik statü seviyesi, evlilik yaşı ve bununla birlikte gelen aile içi şiddet etkili olmaktadır. Aile içi şiddet; yapılan bu olumsuz eylemlerin aile içinde meydana gelmesi ve ailenin bir veya birden fazla üyesini etkilemesi olarak tanımlanmaktadır. Aile içi şiddetin UNICEF (2006) tarafından yapılan tanımına bakıldığında ise aile içi şiddetin, duygusal istismardan fiziksel şiddet vakaları sonucunda ölüme kadar uzanan bir kapsamda olduğu görülmektedir. Aile içi

şiddet, kadına yönelik şiddet ve eşe yönelik şiddet kavramları sıklıkla beraber kullanılmaktadır. Şiddeti yönelten veya şiddetin yöneltildiği kişi ailede bulunan herhangi bir birey veya birkaçı olabilmektedir. Kadına yönelik şiddet Türk kültüründe ve dünyada genellikle erkeğin kadına gerçekleştirdiği şiddet olarak tanımlanmakta, kısaca kadının ve çocuğun mağdur olduğu bir olay şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Şiddet olgusunun pek çok nedeni olsa bile toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisini belirleyen önemli bir faktör olarak ele alınmaktadır (Bükecik ve Özkan, 2018). Bir kadına sadece kadın olduğu için şiddet yöneltilmesi şiddetin, toplumsal cinsiyet temeline dayalı olduğuna işaret etmektedir (Başar ve Demirci, 2016). Buna göre erkek, güç dengesini korumak adına şiddet uygulamakta ve şiddeti bir araç olarak kullanmaktadır.

Şiddet ile aktif biçimde başa çıkmak yerine, şiddet deneyimini gizlemeyi tercih eden kadınların sayısı azımsanamayacak kadar fazla olmakla birlikte, kadınlara uygulanan şiddet çözülmesi gereken toplumsal bir problem olarak ele alınmaktadır. Kadına yönelik şiddetin fiziksel sonuçları somut olarak görülebilmekte ve diğer şiddet türlerine göre müdahale etmek daha kolay olmaktadır, ancak psikolojik sağlığın bozulması durumu gözden kaçabilmektedir. Oysa şiddete maruz kalmak, kadının sosyal hayatındaki işleyişini ve benlik algısını bozmakta (Yanıkerem, Sevil, Yüksel ve Kitapçıoğlu, 2007) ve bu duruma müdahaleler çevresel ve bireysel nedenlerle gecikebilmektedir. Bunun sonucunda psikolojik sorunlar giderek artmakta; depresyon, kaygı bozuklukları, öz kıyım düşünceleri, psikosomatizasyon ve travma sonrası stres bozukluğuna dair belirtiler, travma sonrası stres bozukluğu, aile içi şiddet deneyimi olan kadınlarda gözlenebilmektedir (Clements, Sabourin ve Spiby, 2004; Perez ve Castano, 2005).

Türkiye'de ve dünyada aile içi şiddete uğrayan kadınların sayısı her gün giderek artmaktadır. 2010 yılından bu yana Türkiye'de 1964 kadın öldürülmüş ve bu cinayetler tartışma, aldatılma şüphesi, erkeğin barışma isteğinin reddedilmesi, kadının boşanma isteği, namus, maddi, kıskançlık, cinsel saldırı gibi bahanelerle işlenmiştir (erişim tarihi: 27.05.2020, kadincinayetleri.org). Eşi tarafından şiddet gören bazı kadınlar, evli veya boşanmış olması fark etmeksizin belirli yollarla şiddete karşı durabilmekte ancak

bazı kadınlar ise şiddet içeren ilişkilerine devam etmek durumunda kalmaktadır. Aile içi şiddete maruz kalan kadınların bir kısmı yaşamlarına devam etmek adına sığınma evlerinde kalmayı seçmekte ve temel ihtiyaçlarını bu şekilde karşılamaktadır (Itzhaky ve Porat, 2005). Kadın Dayanışma Merkezi'ne başvuran kadınların birden fazla şiddet türüne maruz bırakıldığı görülmüştür. Şiddete maruz kalan 355 kadından %81'inin (286) psikolojik şiddet gördüğü belirlenmiştir. Psikolojik şiddetin içeriğine bakıldığında ise hakaret içerikli konuşmalar, aşağılama, bağırma, sosyal hayatını kısıtlama, çocuklarıyla ilgili konularda tehdit edilme gibi kadının psikolojik durumunu olumsuz yönde etkileyecek davranışlar gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Altıparmak, 2015). Tüm bunlara ek olarak, Türkiye'de aile içi şiddete uğrayan kadınların yaklaşık %92' sinin hiçbir kurumdan yardım almadığı veya başvuruda bulunmadığı tespit edilmiştir (Henrica, Üner ve Kardam, 2009).

Özetle, aile içi şiddet konusunda yapılmış pek çok çalışma şiddet yaşayan kadınlarda ruh sağlığının olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir. Yaşanan şiddet davranışları sonucunda kadınların obsesif-kompulsif bozukluk, uyku bozuklukları, yeme bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, somatizasyon, endişe, ve suçluluk duyguları gibi sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır (Kıvrak ve ark. 2015; Temiz ve ark. 2014; Gezen ve Oral 2013). Öte yandan; aile içi şiddet sadece kadına uygulanıyor olsa bile bu durumun tek mağduru kadın değildir. Eğer kadın bir anneyse bu durumdan çocuk/lar da etkilenmekte hatta, çocuk da şiddete maruz kalmaktadır. Şiddet, özellikle annenin ruh sağlığını da etkilemekle birlikte aynı şiddet çocuğa da yanısmakta ve bunun çocuğun gelişimi açısından büyük olumsuzluklar yaratacağı bilinmektedir (Lewis, Austin, Knapp, Vaiano ve Gallbally, 2015).

1.1.2. Şiddetin Türleri

Aile içinde ortaya çıkan şiddet davranışını daha net bir şekilde tanımlamak adına, ortaya çıkan şiddet alt gruplara ayrılmaktadır (Ganley, 1995; Brady 2000; Chase, O'Leary ve Heyman, 2001). Aile Araştırma Kurumu (1998) tarafından kabul

edilen aile içi şiddet türleri; fiziksel şiddet, cinsel şiddet, duygusal şiddet ve ekonomik şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şiddet türlerine ek olarak siber şiddet ise toplumsal cinsiyet temelli bir şiddet kavramı olarak ele alınmaktadır (Şimşekcan, 2018).

1.1.2.1. Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet; itme, vurma, tokatlama, tekmeleme ve yakma gibi fiziksel gücün kullanıldığı şiddet biçimidir. Fiziksel şiddet bu davranışların yanı sıra; bireyin yeme, içme, su, tuvalet gibi temel ihtiyaçlarını, tedavi görmesini ve ilaç kullanmasını engelleme gibi fiziksel temas gerektirmeyen davranışları da kapsamaktadır (KSGM, 2016). UNICEF (2000) tarafından yayımlanan rapora göre aile içi fiziksel şiddet dünya çapında yaygın bir problemdir. Ayrıca eşine şiddet uygulayan erkeklerin üçte birinin çocukluklarına da şiddet uyguladığı ve bu çocukların aile içinde şiddete tanık oldukları belirtmiştir (Demirbaş, 2018).

1.1.2.2. Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, şiddet uygulayan kişi tarafından gösterilen ve mağdurun rızası dışında gerçekleşen, cinsel içerikli davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Cinsel şiddet, kadının tanımadığı kişiler, eş ya da ailedeki diğer erkekler tarafından uygulanabilmektedir (Demirbaş, 2018). Bunlar küçük düşürücü şekilde cinsel ilişkiye zorlama, cinsel ilişki esnasında şiddet uygulama, zorla hamile bırakma, tecavüz, başka kişilerle cinsel ilişkiye zorlama, zorla pornografik içerikler izletme veya üretme ve cinsel organına zarar verme gibi eylemler içermektedir. Bazen cinsel istismar, fiziksel istismarın bir parçası olarak gerçekleşebildiği gibi bazen de fiziksel istimara beraberinde getirebilmektedir.

1.1.2.3. Duygusal Şiddet

Psikolojik/duygusal şiddetin tanımına bakıldığında aşağılama, hakaret, kısıtlama, eleştirme gibi daha çok kişinin duygusal bütünlüğünü bozacak eylemlerin yapıldığı, aile içi şiddetin diğerlerinden daha az fark edilen, ancak en çok görülen türüdür. Aile Araştırma Kurumu (1998)' nun Türkiye'de yaptığı çalışmaya göre duygusal şiddete maruz kalma oranı %84' tür. Türkiye' de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2009) 'na göre ise evli kadınların %44' ünün duygusal şiddete maruz kaldığı ortaya konulmuştur.

1.1.2.4. Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet ise ekonomik ihmalin de bulunduğu, sosyal ve maddi ihtiyaçların göz ardı edilerek giderilmemesi, bakılması yükümlü olan kişiye yeterince veya hiç destek sağlanmaması, ev harcamaları için para vermeme, gelirin elden alınması (Türkiye'de Aile İçi Şiddet Araştırması, 2009) hatta kazanç sağlamasına izin verilmemesi şeklinde tanımlanmaktadır.

1.1.2.5. Siber Şiddet

Son zamanlarda sözü edilen, yeni bir şiddet türü ise siber şiddettir. İnternet ya da elektronik ortamlar kullanılarak, bir bireyin ya da grubun hedef olan kişiye rahatsız edici davranışlarda bulunmasıdır. Toplumsal cinsiyete dayalı olan kadına yönelik siber şiddet; istenmeyen mesajları, cinsel içerikli mesajlar/ medyaları ve profilin takip edilmesi gibi istenmeyen sanal etkileşimleri kapsamaktadır (Şimşekcan, 2018). İnternetin kötüye kullanımının bir şekli olan siber şiddet, günden güne artmakta ve küresel bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Tandon ve Pritchard, 2015).

Dünya Sağlık Örgütü istatistiklerine bakıldığında, kadınların yaşamları süresince en az bir kere cinsel ya da fiziksel şiddete maruz kalma oranlarının %35 olduğu görülmektedir (WHO, 2014). Kültürümüzde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması sonuçlarına göre de kadınların yaklaşık %37' sinin hayatları süresince en az bir kere fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kaldıkları ortaya konulmuştur (TÜİK, 2018). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2016) tarafından 15-59 yaşlardaki kadınlar üzerinde yapılan çalışmada kadınların %39'unun fiziksel, %15'nin cinsel ve %42'sinin ise bu iki şiddet türüne birden maruz kaldığı görülmüştür. Derinlemesine araştırıldığında fiziksel ve cinsel şiddetin genellikle birlikte yaşandığı anlaşılmış ve eğitim ile maddi olanakların kadını koruduğuna dair bir bulgu elde edilmediği de vurgulanmıştır. Kadın Dayanışma Merkezi'ne başvuran kadınların da birden fazla şiddet türüne maruz bırakıldığı görülmüştür. Şiddete maruz kalan 355 kadından %81'inin (286) psikolojik şiddet gördüğü belirlenmiştir. Psikolojik şiddetin içeriğine bakıldığında ise hakaret içerikli konuşmalar, aşağılama, bağırma, sosyal hayatını kısıtlama, çocuklarıyla ilgili konularda tehdit edilme gibi kadının psikolojik durumunu olumsuz yönde etkileyecek davranışlar gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Altıparmak, 2015). Tüm bunlara ek olarak, Türkiye'de aile içi şiddete uğrayan kadınların yaklaşık %92' sinin hiçbir kurumdan yardım almadığı veya başvuruda bulunmadığı da bilinmektedir (Henrica ve ark., 2009). Bu bağlamda kadın haklarının korunması önem kazanmaktadır.

1.1.3. Kadın Hakları Bildirgeleri

Bahsi geçen şiddet türleri, maruz kalınan şiddet ile ilgili bilgi vermekte ancak aile içi şiddet konusunun önemini anlatmaya yeterli gelmemektedir. Aile içi şiddet kadının hayatını alt üst etmekle kalmayıp, insanlık haklarının da ihlal edilmesi olarak sayılmaktadır. Kadın haklarının korunmasıyla ilgili Dünya'da ve Türkiye' de bazı gelişmeler bulunmaktadır. Kadın hakları konusundaki gelişmelere bakıldığında; 27 Mayıs 1947 tarihinde yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, dünya çapında en önemli gelişmelerdendir. Bu bildirgeye göre;

"Madde 2: Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayrım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir."

"Madde 18: Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir."

İnsan hakları açısından çok önemli olan bu bildirgede yer alan ilgili maddeler, kadınların ve erkeklerin düşünsel açıdan eşit konumlara sahip olmasını vurgular niteliktedir. Birleşmiş Milletler düzeyindeki 9 temel insan hakları sözleşmesinden biri olan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) 1979 yılında kabul edilmiştir. İlk olarak, kadınların hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğini konusunda yapılmış bu sözleşme, 1985 yılında Türkiye tarafından imzalamıştır (27.05.2020 tarihli internet erişimi, kadınhaklari.org). 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaya açılan ve 2014 tarihinde yürürlüğe konan İstanbul Sözleşmesi, kadın haklarının korunması adına atılmış önemli başka bir adımdır. Bu sözleşmenin imzalanmasından sonra ülkemizde 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi' ne Dair Kanun' u çıkarılmıştır (27.05.2020 tarihli erişim, https://istanbulbarosu.org.tr/files/docs/khum/KHMIS.pdf). Bu sözleşmeyle birlikte korunan kadınlar, Şiddet Önleme Merkezleri (ŞÖNİM) tarafından konuk evi hizmetinden yararlanmaya başlamıştır (6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği). Kadın haklarının belirlenmiş kanunlarla korunması ne yazık ki aile içi şiddetin var olduğu gerçeğini değiştirmemekte ve şiddet nedeniyle evlilikler boşanmayla sonuçlanabilmektedir.

1.2. Aile İçi Şiddet ve Boşanma

Boşanma olgusunun tanımına bakıldığında; boşanma yasal olarak her iki tarafın başlattığı birlikteliğin, yine yasal yollarla sona erdirilmesidir. Akıntürk (2002)

boşanmayı, eşlerin henüz hayattayken evlilik birliğinin mahkeme kararıyla öngörülmüş bir sebep belirtilerek sona erdirilmesi olarak tanımlamıştır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TUİK) 2018 yılında ortaya konulan sonuçlarına göre boşanan çiftler bir önceki seneye oranla %10,9 artmıştır. Boşanmaların %37,6' sının evliliğin ilk yılında gerçekleştiği ve %20,4'ünün ise 6-10 yıl arasında gerçekleştiği ortaya konulmuştur (TUİK, 2018).

Evlilik bağı ile birbirine bağlanan kişilerin, evliliğin gerçekleşmesiyle birlikte hali hazırda yaşanan hayat değişmekte ve yeni bir hayat kurulmaktadır. Sorunlu evliliklerde her ne kadar evliliğin bitirilmesi zorlu yaşantıları sona erdirmek amacıyla hayata geçirilse de, ardından gelen yeni hayata alışma süreci kişileri maddi ve manevi yönden sarsabilmektedir. Evlilik ile yeni bir hayata başlandığı varsayıldığında, boşanmayla birlikte bu hayatı sonlandırmak, bireyler için beklenmeyen zorlu bir sürecin başlangıcı anlamına gelmektedir. Evliliği bitirme kararının geçerli nedenleri evliliğin ve kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerindeki dinamiklere göre farklılaşmaktadır. Bu nedenler arasında şiddet ve çocuk sahibi olamama en çok karşılaşılan boşanma nedenleri içindedir. Boşanma kararı vermenin ve boşanma sürecine girmenin, zaman açısından belirleyicisi, genellikle ortak çocuğun varlığı olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra tarafların ailelerinin gerçekleşecek olan boşanmanın hızı ile ilgili önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Bunlara ek olarak ekonomik açıdan endişe duymanın da boşanma ile ilgili alınan kararları etkilediği düşünülmektedir (Yassı, 2014).

Gelles (1985), aile içi şiddete maruz kalan kadınların bulunduğu ilişkiden ayrılmasını etkileyen üç faktör olduğundan bahsetmektedir. Bunlar; ayrılmayla doğrudan ilişkili olan şiddetin sıklığı; ayrılmayla dolaylı olarak ilişkili olan eğitimin düşüklüğü, maddi kazanç ve çocuklukta yaşanan şiddet deneyimleridir. Barnett (2000), mağdur olmuş kadınların düşüncelerinin, şiddet içeren ilişki sırasında bir değişim sürecinden geçtiğini belirtmektedir. Bu süreç, kadının ilişkisinin sağlıksız olduğunu kabul ettiğinde başlamaktadır. Kadın ilişkinin iyileşmeyeceğini fark etmesi ve şiddete uğraması da bu ilişkiden vazgeçmesine yol açmakta, şiddetin asla bitmeyeceğini kabul etmekle de evlilik sona ermektedir.

Şiddet içeren ilişkiyi bitiren kadınların, ilişkinin kendileri üzerindeki olumsuz etkilerini inkar etme olasılıklarının daha az olduğu ve ilk şiddet davranışını deneyimlediklerinde verdikleri tepkinin büyüklüğüyle şiddet davranışının sürmesinin ters orantılı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca ilişkiyi terk eden kadınların gördükleri şiddetin derecesinin, terk etmeyen kadınlara göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu kadınların istismar sürelerinin daha kısa sürdüğü ve ilk fiziksel güç kullanımına kadar hala ilişkide kalan kadınlara göre, şiddet içeren daha kısa bir zaman dilimi yaşadıkları ifade edilmektedir (Follingstad, 1992) .

Boşanmanın gerçekleşmesinden sonra, alışılageldik hayatın değişimiyle birlikte birey için zorlu bir süreç başlamakta ve eski alışkanlıkların sonlandırılması ve yeni bir yaşama uyum her iki birey için de zorlayıcı olabilmektedir. Ekonomik açıdan güçlük yaşayan bireylerin, evliliğin sonlandırılmasıyla birlikte yalnız bir hayat kurmaları gerekmekte, hatta ayrı yaşam kuramayan kadınların ailelerinin yanında barınmaları gerekmektedir. Her ne kadar boşanmayla birlikte zorlu evliliğin yol açtığı olumsuzluklar ortadan kalksa da, travmatize olmuş kadın çocuğun varlığı ile birlikte çeşitli başka zorluklarla mücadele etmektedir. Kadın hayatını bir düzene oturtana kadar travmanın etkileri ve yeni stres faktörleri ile yüzleşmektedir (Bayık, Altuğ-Özsoy, Ardahan, Özkahraman ve Başalan-İz, 2006). Bu bağlamda incelenmesi gereken en önemli konu travma ve travma sonrası büyümedir. Buradan hareketle aşağıda, çalışmanın değişkenlerinden bir diğeri olan travma ve travma sonrası büyüme kavramına yer verilecektir.

1.3.Travma ve Travma Sonrası Büyüme

1.3.1.Travmanın Tanımı

Alanyazında görüldüğü gibi kadınlar aile içinde çeşitli şiddet türlerine maruz kalabilmekte, maruz kalınan şiddetin türüne, sıklığına ve yoğunluğuna bağlı olarak

kadında travma oluşabilmektedir. Travmatik yaşam olayları, psikolojik bozuklukların en görünür sebeplerindendir. Bu deneyimler kadınların ebeveynlerinden, sevdiklerinden, eşlerinden, arkadaşlarından kaynaklanabilmekte bunun yanı sıra, doğduğu yer, doğal veya doğal olmayan sebepler nedeniyle, kişinin zihinsel dengesi ve psikolojik sağlamlığı bozulabilmektedir (Eskin, Akoğlu ve Uygur, 2006).

Travma kavramı üç ana başlıkta sınıflandırılabilir. Bunlar; insan eliyle oluşturulan travmalar, insan eliyle kaza sonucu oluşan travmalar ve doğal afetlerdir. İnsan eliyle bilerek oluşturulan travmalar; savaş, zulüm, tecavüz gibi şiddet içeren her türlü eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğeri olan insan eliyle kaza sonucu oluşan travmalar ise taşıt kazaları, iş kazaları, yangınlar gibi istemeden meydana gelen, sonucu kişinin hayatını tehdit eden olaylardır. Doğal afetler ise; insan müdahalesi olmadan meydana gelen ve travmaya sebebiyet verebilen deprem, sel, orman yangını, çığ gibi doğanın meydana getirdiği olaylardır (Bayram, Duman ve Demirtaş, 2018). Şiddet deneyimi sonrasında bireylerin %15.4-52' sinin travma sonrası stres bozukluğu yaşadığı görülmüştür (Taft, Resick, Watkins ve Panuzio, 2009). Özellikle insan eliyle bilerek oluşturulan travma yaşayanların, kaza veya doğal afetler gibi travma yaratabilecek olaylara maruz kalan bireylere göre daha fazla risk altında olduğu belirlenmiştir (APA, 1994).

Travma, kelime anlamı olarak bir canlı yapıda dıştan gelen bir etki sonucu meydana gelen bozulma olarak ifade edilebilir. Travmayla birlikte, alışılageldik işleyiş bozulmakta ve kişinin hayatı psikolojik/fizyolojik açıdan tehdit altına girmektedir. Bireyin günlük hayatında karşılaşmadığı türden deneyimler olması sebebiyle anlamlandırması güçtür ve önceden oluşturduğu bilişsel şemaları sarsmaktadır (McCann, Sakheim ve Abrahamson, 1988). Böylelikle, travma deneyimleyen kişinin dünyaya ve kendilik algısına ait, önceden var olan yerleşik bilişsel şemaları bozulmakta; travmanın niteliğine ve doğasına bağlı olarak yeni şemalar oluştuğu anlaşılmaktadır. Bazı bireyler için travmatik veya stresli bir deneyim değişim için hızlandırıcı bir işlev görebilmekte ve travma sonrası büyümeyi sağlayabilmektedir.

1.3.2.Travma Sonrası Büyüme

Evrim ve adaptasyon kuramlarına göre, hayatta kalmak için değişim gereklidir. Olumlu değişim olasılığının hayatta karşılaşılan büyük krizlerle birlikte gerçekleşmesi, yazılı tarihin ilk zamanlarından beri karşımıza çıkmaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 1995). Ancak son yıllarda bu olgu sistematik olarak ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.

Bazı bireyler için travmatik veya stresli bir deneyim değişim için hızlandırıcı bir işlev görebilir. Aldwin (1994) yaşanan bir krizin gelişme ve büyümeye fırsat sağlayacağını belirtmiş ve bu fırsatın kişiye ilişkilerini, önceliklerini yeniden değerlendirme şansı verdiğini söylemiştir. Ancak Aldwin, kişiye ve duruma özgü faktörün travma sonrası gelişim sürecini etkileyebileceğini ileri sürmüştür.

1.3.3.Travma Sonrası Büyümenin Boyutları

Hayata ve çevreye dair varsayımlarımızın yanı sıra, insanın anlamlandırma ihtiyacının bir ürünü olarak başımıza gelen olağan dışı olayları varsayımlar dahilinde anlamlandırmaya çalışırız. Olgulara dair belli başlı varsayımların olması kişilerin hayatını kolaylaştırmakta ve olaylar hakkında yargıya varmaları konusunda kişilere yardımcı olmaktadır. Ancak kişinin hayatında beklenmeyen bazı yaşantıların meydana gelmesi, dünyaya ve olaylara karşı olan inancı sarsabilmekte ve yaşanan olayları var olan varsayımlarıyla açıklamayı güçleştirebilmektedir (Tedeschi ve Calhoun, 2004). Yaşanan olumsuzlukların sonucunda ise kişinin hayatına devam edebilmesi ve yaşadığı olumsuz yaşantıları bertaraf edebilmesi için kendisine sunulan bu yeni gerçeklikle başa çıkması gerekmektedir. Yaşama isteğinin vermiş olduğu bir güç olarak düşünüldüğünde kişilerin başa çıkma mekanizmalarının ortaya çıkmaması olası değildir (Bossick, 2008). Tedeschi ve Calhoun (1995) travma sonrasında meydana gelen değişiklikle ve kişinin bu gerçeklikle başa çıkmasını anlatabilmek adına deprem

metaforunu kullanmıştır. Travma sonrası büyüme çalışmalarında sıkça bahsedilen bu "deprem" metaforu, yıkılan bir binanın tekrar inşa edilmesi için yıkılan binanın kalıntılarının kaldırılması, kalıntılar kaldırıldıktan sonra yeniden bina inşa edilmesi üzerine kurulmuştur. Ancak kalıntıları kaldırma ve bina inşa sırasında sarf edilen tüm çabanın yeni bir depremle boşa gideceği düşüncesi kaygı uyandırmakta, bunun sonucunda ise kafa karışıklığı, yas gibi olumsuz duygular ortaya çıkabilmektedir. Bağımlılıkta da görüldüğü gibi, kullanılan maddeyi bırakma sürecinde pek çok kez başarısızlığa uğramanın, yapılan hataların fark edilmesinde büyük bir rol oynaması gibi, bu süreçte önceden inşa edilen binada ne gibi problemler olduğu fark edilmekte ve yeni yapılacak binada aynı hataların yapılmamasına özen gösterilmektedir. Aslında yaşanan tüm olumsuzluklara karşı bakış açısının değişmesinin, travma ile baş etme sürecinde de işe yarayacağı ve yaşanan kaybın bireyin güçlenmesi adına bir fırsat sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak TSB eski hayata dönmek değil, olumlu bir ilerlemenin sonucu olarak yeni bir hayata geçiş olarak görülmektedir.

TSB deneyimler; kendilik algısında gözlenen değişimler, ilişkilerde ve yaşam felsefesinde gözlenen değişimler çerçevesinde tartışılmaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 1995). Bu bağlamda travmatik bir olayla karşılaşan bireylerin, kişilerarası ilişkilerde iyileşmeler yaşadığı, kendilik algısının olumlu yönde geliştiği, daha dayanıklı bireyler haline geldiği ve böylece yaşama bakış açılarının değiştiği görülmektedir (Tedeschi, Park ve Calhoun, 1998). Faktör analizi ile yaşanan bu değişimlerin 5 farklı faktör aracılığıyla gerçekleştiği Tedeschi ve Calhoun (1996) tarafından belirlenmiştir.

Sözü edilen alt boyutlar;
**kendiliğin algılanmasında değişimler,*
**kişilerarası ilişkilerde olumlu gelişmeler,*
**yaşamın değerinin farkına varma,*
**yeni seçeneklerin farkedilmesi*
**inanç sistemindeki gelişim* olarak bilinmektedir.

"Kendiliğin algılanmasında değişimler" boyutu, *kendini kurban yerine ayakta kalmayı başaran olarak görme, kendine güvenme, incinebilirlik* olarak üç ana başlığa ayrılmıştır. Bireyin kendisini "kurban" şeklinde ifade etmemesi ve bunun yerine "*ayakta kalmayı başaran*" olarak nitelendirmesinin kendisini daha güçlü hissetmesine yardımcı olacağı vurgulanmıştır. Bu değişimler çerçevesinde kişinin kendine olan yeterliği ve kişisel güç hissinde artış görülebilmektedir. Kişinin zorluklarla baş etme ve hislerin gelişmesiyle birlikte daha az incinebilir hale gelmektedir (Tedeschi ve Calhoun, 1995). *Kendine güvenme* ise, travmayı atlatan kişilerin baş edemeyecekleri bir şeyin olamayacağı yönündeki düşüncelerinin yaygınlığına işaret etmektedir. *İncinebilirlik* ise kişinin incinebilir olduğunun farkına varmasını, hayata tutunmak için daha fazla çabalamasını ve sosyal destek araması gerektiğinin bilincine varmasını sağlamaktadır. Kişisel güçlenme bağlamında düşünüldüğünde kişinin kendilik algısı önem arz etmektedir. Thompson (2000), travma sonrası yaşanan kişisel güçlenme ile ilgili olan "güç ve iyileşme", "güçte değişim" kavramlarının, kendilik algısındaki değişimi iyi bir şekilde temsil ettiğini belirtmiştir. Buna ek olarak "yaşamda yeni düzenlemeler yapma" (Senter ve Caldwell, 2002), "kendine odaklanma", "geleceğe umutla bakma" ve "kendini yeniden keşfetme" (Taylor, 2004) gibi çeşitli kavramlar da ortaya konmuş ve bunların TSB ile ilgili belirgin temalar olduğu vurgulanmıştır. Böylelikle, büyümenin kişide sadece bilişsel yönleri güçlendirmeyip, buna ek olarak davranışsal faktörlerin de değişimde rol oynadığı söylenmektedir. Kendiliğin algılanmasıyla birlikte yaşanan olumlu değişimler, zaman içinde özgüven artışı sağlamakta ve birey daha önceden denenmeyen yeni rolleri denemeye başlayabilmektedir. TSB boyutlarının birbiriyle bağlantılı olmasının sonucunda; bireyin kendilik algısındaki değişimlerle birlikte, yaşamı ve çevresini algılaması da değişmektedir. Böylelikle kişi yaşadığı hayatın değerini anlamakta, önceliklerini saptayabilmekte, üzerine düşünmediği konularla ilgili düşünebilmekte ve yaşamındaki küçük ve günlük olayların önemli olduğunun farkına varabilmektedir.

*Kişilerarası ilişkilerin gelişmesi*nde empatik davranışların artmasıyla birlikte yardım davranışlarında ve duyguların paylaşılmasında da artış olmaktadır. Kısaca, yaşanan sarsıcı ve travmatik deneyimlerden sonra kişinin varoluşsal bir arayış içine girmesi, değişim ve şekillenme yaşaması öngörülmektedir.

Tedeschi, Park ve Calhoun (1998), TSB boyutlarından biri olan *yaşamın değerinin farkına varma*nın öneminin büyük olduğunu belirtmiştir. Kişi hayatında daha önce değer vermediği veya daha az değer verdiği bir konuya anlam vermeye başlayabilmekte, hayata dair anlam arayışında ve varoluşsal sorular sormada artış görülebilmektedir. Bu artışın meydana gelmesinde kişinin sahip olduğu temel değerlerin sarsılması rol oynamaktadır.

Yeni seçeneklerin fark edilmesi, bireyin hayatında neyin önemli olup olmadığını saptamasına ve amaçlarının ulaşılabilirliği konusunda karar vermesine de yardımcı olmaktadır (Berger ve Weiss, 2009). Bireyler, hayatta kendileri için yeni seçeneklerin olduğunu fark edebilmekte, yaşamda neyin önemli olduğuna dair önceliklerimi değiştirebilmekte ve hayatlarına yeni bir yön verdiklerini ifade edebilmektedir. Bu alt boyut amaçlar yeniden gözden geçirilmesi ve ulaşılabilir amaçlar ile ulaşılamayacak amaçlar arasında tercih yapmayı da kapsamaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 1996).

İnanç sistemindeki gelişim ruhsal açıdan değerlendirilmekte, inancın ve dine bağlılığın artması; dini değişim içine girmenin bu bireylerde görülebilmektedir. İnanç sistemindeki gelişim, bireyin inançları yeniden gözden geçirmesini, şekillendirilmesini ve yaşanan tehdit sonrasında varoluşsal deneyimin derinleşmesi seklinde açıklanmaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 1996).

Travma sonrası büyümeyi (TSB) açıklamak için kavramsallaştırılan travma sonrası büyüme boyutları; kişinin travma öncesi özelliklerinin travma sonrası büyüme ile ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Bu özellikler çoğunlukla iyimserlik, umut, dışa dönüklük, deneyime açıklık, yaratıcılık, öz yeterlik ve öz saygı gibi kişisel özellikler olarak kavramsallaştırılmıştır (Calhoun ve Tedeschi, 1998, 2006). Gelir, eğitim ve cinsiyetin TSB ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Stanton, Bower ve Low, 2006). Bireylerin travma öncesi özellikleri, hem onların karşılaştıkları zorlukları hem de TSB için ruminasyon sürecine katılma olasılıklarını etkilemektedir (Calhoun ve Tedeschi, 1998).

1.3.4.Travma Sonrası Büyüme Modelleri

TSB ile ilgili modeller incelendiğinde *Bilişsel Şemalar Modeli, Temel Varsayımlar Modeli* ve *İşlevsel Betimsel Model* karşımıza çıkmaktadır.

1.3.4.1.Bilişsel Şemalar Modeli

Janoff-Bulman (1992)'ın bilişsel şemaların yeniden yapılanması kuramı çerçevesinde oluşturulmuş *bilişsel şemalar modeli;* kişilerin bilişsel şemalarının travma sebebiyle sarsılması ardından yeni varsayımların oluşması üzerine kuruludur. Bireyin travma sebebiyle dünyanın güvenilir ve öngörülebilir olduğuna dair varsayımı çürümüş, sandığından daha farklı bir gerçeklikle yüzleşmiştir. Ardından yeni varsayımlar oluşturmak zorunda kalmış ve kişi artık yeni gerçekliğe uyum sağlamış, bilişsel süreçlerini buna göre yapılandırmıştır.

1.3.4.2.Temel Varsayımlar Modeli

Travma sonrası büyümeyle birlikte kişinin varsayımları değişmekte ve yeni varsayımlar oluşturmaktadır. Bireyin hayatında bulunan temel varsayımların sarsılmasının sonucunda travma yaşadığı düşünülürse, bu varsayımların öncelikle belirlenmesi gerekir. Bunu açıklayan "*temel varsayımlar modeli*" ne göre, birey üç ana grupta ele alınabilecek temel varsayımlara sahiptir (Yılmaz, 2006). Bu varsayımlar; *kendilik değeri varsayımı, dünyanın anlamlılığı ve iyiliği varsayımı* olarak ele alınmaktadır. Kendilik değeri varsayımında, kişinin başına gelecek olayların sonuçlarını kontrol ettiği varsayımıyla, bireyin kontrol ettiği oranda dünyadan zarar görmeyeceği düşünülmektedir. Ancak rastlantısallığın da etkisinin olacağı varsayıldığından, kişi şanslı olduğu takdirde en iyi sonuca ulaşabilir (Janoff- Bulman, 1989). Dünyanın anlamlığı varsayımı, dünyanın ve insanların iyiliği olarak iki farklı

kategoriye ayrılmıştır. Birey dünya ve insanların iyi olduğunu varsaydıkça, kötü olduğuna ilişkin inancı azalmaktadır (Janoff-Bulman, 1989). Dünyanın anlamlılığı varsayımı insanların hak etmediği durumları yaşamayacağı ve hak ettiğinin başına geleceği "adil dünya kuramı" ile kavramsallaştırılmıştır (Lerner, 1980).

1.3.4.3.İşlevsel Betimsel Model

Tedeschi ve Calhoun (1995) 'nun *İşlevsel-Betimsel Model'* ine göre ise TSB hem bir sürece hem de sonuca işaret eder. Bu modele göre TSB travma ile mücadele sonucu ortaya çıkmaktadır. Yaşanan olay ile başa çıkılmadan TSB'nin gelişmesi söz konusu değildir. Travmaya sebebiyet veren yaşantının süresinin yanı sıra, travmadan sonraki süreçte stresin azalması veya ortadan kalkması travma sonrası büyüme için gereklidir (Tedeschi ve Calhoun, 1995). Bu sebeple, her travmatik olaydan hemen sonra büyüme yaşanmayabilir.

TSB düzeyini; bireysel özellikler (başa çıkma stratejileri, kendine güven), çevresel kaynaklar (sosyal destek, maddi kaynaklar) ve travmatik olay ile ilgili değişkenlerin etkilediği belirtilmiştir (Park, 1998). Schaefer ve Moss (1992)' un *Kavramsal Model'* ine göre kişinin kendisi ve çevre, travma yaratan olayın sonrasındaki yaşantıları; başa çıkma stili ve bilişsel süreçlerin yaşanacak travmanın boyutunu belirlemektedir. Kavramsal model başa çıkma stillerini ikiye ayırmış ve bunların; *aktif başa çıkma* ve *kaçınmacı başa çıkma* olduğu belirtilmiştir. *Aktif başa çıkma*; krizi mantıklı yollarla değerlendirmeyi, problem çözmek için harekete geçmeyi ve destek arayışını, *kaçınmacı başa çıkma* ise problem ile ilgili bir çözüm olmadığına odaklanmayı ve alternatif yollarla birlikte duyguların dışa vurumunu tanımlamaktadır.

Berger ve Weiss (2009) "*travma sonrası büyüme modeli"* ni travma öncesi ve stres yaratan olayın karakteristikleri, zorluklar, ruminasyon, sosyal bağlam ve travma sonrası büyüme bileşenleri olarak ele almıştır (Çizelge 1.1). Bu modelin yanı sıra,

kişilik özellikleri, bilişsel işlevler, iyimserlik, umut, dışa dönüklük, deneyime açıklık, yaratıcılık, öz yeterlik ve özgüvenin TSB'yi öngören özellikler olarak sayılabilir (Calhoun ve Tedeschi, 1998, 2006; Stanton, Bower, ve Low, 2006).

Çizelge 1.1. Bireysel TSB Bileşenleri

Bileşenler	Bireysel Model
1.Travma Öncesi Karakteristikler	Yatkınlığa Yükleme (iyimserlik, umut, dışadönüklük, açıklık, yaratıcılık, öz-yeterlik) Kişisel Kaynaklar (gelir, eğitim, inanç, spiritüellik)
2.Stres Yaratan Olay Karakteristikleri	Statükonun bozulması Farzedilen dünyaya karşı yüksek tehdit Doğa ve insana karşı, yoğunluk, kontrol edilebilirlik
3.Zorluklar	Duygusal sıkıntı, İnançlara/hedeflere karşı tehdit Kişisel öykünün sekteye uğraması
4.Ruminasyon	Bilişsel/duygusal süreçler Öykünün tekrar bağlanması Yazma/konuşma Anlamlandırma, problem çözme, hatalarından söz etme ve önsezi
5.Sosyal Bağlam	Yakın (aile, arkadaşlar) Uzak (toplum)
6.Travma Sonrası Büyüme	Kendilik algısı ve Yaşam felsefesi İlişkiler

TSB Modeli kişinin travma öncesi özelliklerinin kişisel gelişimi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu özellikler çoğunlukla özniteliksel özellikler veya kişilik özellikleri olarak kavramsallaştırılmıştır. İyimserlik, umut, dışa dönüklük, deneyime açıklık, yaratıcılık, özyeterlik ve benlik saygısı bu özellikler arasındadır (Calhoun ve Tedeschi, 1998, 2006; Stanton, Bower ve Low, 2006). Kişisel kaynaklar ise; gelir, eğitim, etnik köken ve cinsiyet olarak belirtilmiştir. Travma öncesi özellikleri bireylerin karşılaştığı zorlukları ve ruminasyon sürecine girip girmeyeceğini etkilemektedir.

Büyüme süreci, kişide stres yaratan olayla karşılaşma sonucunda tetiklenmektedir. Büyümenin tetiklenmesi ve bilişsel süreçlerin başlaması için ise olayın statükoyu bozan ve inandığı dünyayı sarsan bir olay olması gereklidir. Ayrıca kriz yaratan olay veya travma tarafından tetiklenen zorluklara ek olarak, yoğun duygusal stres, inançlara/hedeflere karşı tehdit ve kişisel öykünün bölünmesi de

travma sonrası büyümeyi tetikleyebilmektedir. Ruminasyon (ruminatif düşünceler), düşünceleri oluşturan çevresel talep yokken bile tekrarlayan ve belirli bir tema çerçevesindeki bilinçli düşüncelerdir (Martin ve Tesser, 1996). Yaşanan travma yeterince zorlayıcıysa ruminasyon ve ruminatif düşünceler gelişebilir (Taku, Cann, Tedeschi ve Calhoun, 2009). Öykünün tekrar oluşturulması, yazma, konuşma, problemlerden ve hatalardan söz etme ruminatif süreçler arasında sayılabilir. Amaca ve sorun çözmeye yönelik bilinçli bir ruminasyon sürecinin büyüme adına önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir (Taku, Cann, Tedeschi ve Calhoun, 2009). Travma sonrası büyüme modelinde, ruminasyon sürecine sosyal bağlamın etkisi olduğu belirtilmiştir.

1.3.5. Travma Sonrası Büyüme ve Evlilik

Şiddet gören kadınların, özellikle aile içi şiddet gören kadınların neden hala evli kaldıkları veya neden hala bulundukları durumu terk etmedikleri veya edemediklerine ilişkin pek çok sebep olabilir. Ulrich ve ark. (1991) yaptıkları bir çalışmada kadınların çoğunun aslında şiddet gördükleri eşlerini bırakmak istemediklerini, sadece ilişkiden gördükleri zararın sona ermesini istedikleri belirtilmiştir. İlişkilerinde şiddeti inkâr eden ya da şiddetin yoğun olmadığı yönünde kendilerini ikna eden kadınlara göre, yalnız kalma veya sevdikleri kişi olmadan yaşama korkusu yıkıcı olabilmektedir (Werner-Wilson, Zimmerman ve Whalen, 2000). Kademeli olarak ortaya çıkan şiddet döngüsünün başlangıcında, şiddet hakkındaki endişeler ortaya konulamamakta ve bunun sevgi göstergesi olduğu ifade edilmektedir (Mills, 1985). Çocuklarını babalarından ayırmak istememe (Moss, Pitula, Campbell ve Halstead, 1997) ve maddi olarak zorlanacağını düşünme (Barnett, 2000) kadınların ilişkiye devam etme nedenleri olarak bilinmektedir. Bunlara ek olarak ne yazık ki pek çok kadın, maruz kaldıkları şiddet içerikli bu davranışları hakedecek davranışlarda bulunduklarını düşünmektedir (Mills, 1985). Mills'e göre bunun nedeni, şiddetin yer aldığı bir ilişkinin ortasındayken kişisel kimliğin kaybı ve hayatına dışarıdan bakma kabiliyetinin azalmasıdır. Eş şiddeti mağdurlarında korku ve çaresizlik deneyimi yaygın olmakla birlikte (Barnett, 2000), eş şiddeti yaşayan kadınlar istismarın türü ne

olursa olsun, kendileri ve çocukları için yoğun bir korku hissettiklerini bildirmektedir (Gore-Felton, Gill, Koopman ve Spiegel, 1999). Yaşanan korku; kendisinin ya da çocuğun hayatı üzerindeki tehditler bağlamında çaresizlik duygularına yol açabilmekte ve kadınların eş şiddetine atfettikleri anlamlar, sıklıkla şiddet içeren ilişkide kalmaya karar vermelerine katkıda bulunmaktadır (Mills, 1985). Mills'e göre, kadınlar ilişkilerindeki ilk şiddet deneyimlerini; şiddet gösteren kişiye karşı var olan duygusal bağlılıklarından dolayı tekrar oluşması muhtemel olmayan ve olağan dışı olaylar olarak tanımlamaktadır.

Kadınların şiddeti azaltma çabası ancak kadın, şiddeti yönetilmesi gereken tutarlı bir sorun olarak görmeye başladığında ortaya çıkmaktadır. Bu da kendini korumayı ya da daha fazla suistimali önlemek için davranışlarını değiştirmeyi öğrenmeyi içermektedir. İlişkinin yönetim evresinin başlarında, mağdurlar şiddet gösteren kişilerin kasıtlı zarar verdiklerini düşünmek yerine genellikle şiddet gösterenin hasta olduğunu ya da kontrol dışı davranışlar gösterdiğini düşünerek onları mağdur gibi görürler (Kim ve Motsei, 2002).

Landenburger'a (1998) göre, çoğu kadın başlangıçta ilişkiyi kalıcı olarak sonlandırma yerine maruz kalınan şiddeti durdurmak istediklerini belirten bir mesaj iletmek üzere ilişkiden ayrılmaktadır. Ardından şiddet gören kadın ilişkiye geri döndüğünde, şiddet uygulayan eşin/kişinin şiddet ile ilgili pişmanlığı azalmakta ve kadında şiddet içeren ilişkiden tekrar ayrılma isteği doğmaktadır. Moss, Pitula, Campbell ve Halstead (1997) şiddet içeren bir ilişkiyi sonlandıran kişilerin bilişsel değerlendirmelerinde değişim yaşadığını ve kademeli olarak zaman içinde değişen bu bilişsel değerlendirmelerin çevreden gelen onaylarla güçlendiğini, bunun yanı sıra öfke ile birlikte ivme kazandığını vurgulamışlardır.

Fiore, Jaen ve Baker (2008), Prochaska ve DiClemente (1986)'nin transteorik modelini şiddet gören kadınların şiddet içeren ilişkide kalma süreciyle harmanlamışlardır. Bu model, bilinçli olarak davranış değişimini beş aşamalı olarak açıklamaktadır. İlk aşamada birey, değişim öncesinde değişime karşı önyargılı veya

ilgisiz yaklaşım sergilemektedir, ikinci aşamada değişmeden önce değişmeyi ciddi olarak düşünmeye başlar. Bir sonraki aşamada ciddi değişikliklerin gerçekleşeceğini göz önünde bulundurarak hazırlığa başlar ve dördüncü aşamada birey eyleme geçmektedir. Son olarak beşinci aşamada ise, elde edilen değişim sürdürülmektedir. Ancak eylem aşamasında olan ve bu aşamada altı aydan daha az kalabilen kişilerin ilişkiye geri dönme olasılığının yüksek olduğu görülmüştür (Fiore, Jean ve Baker, 2008). Benzer bir çalışmada ise Murphy ve Rosen (2006), travma sonrası stres bozukluğu semptomları gösteren kişilerde semptomları azaltmaya çalışmak yerine, geçmişte tutundukları düşünceleri ve davranış biçimlerini değiştirmenin kişiye daha çok yardımcı olduğu ve bireylerin bu belirtilerle baş etmek için de çaba harcamakta olduğunu belirtmişlerdir.

Ayrılma eylemine geçmede kadınların kişisel gelişimi önemli bir rol oynamakta ve şiddet içeren ilişkilerini sonlandıran kadınlar daha çok duygu odaklı başa çıkma tarzı göstermektedir (Ulrich ve ark., 1991). Kadınların ilişkilerini tamamen terk etmeden önce bilişsel olarak karmaşık süreçlerden geçtiği, ilişkinin değişmeyeceğinin ve ilişkinin sağlıksız olduğunu kabul etmenin, ilişkiyi tamamen sonlandırmadan önceki düşünceler olduğu ortaya konmuştur. Bu kabullenmenin ardından kadınların "kişiliklerini" ve "kendilerini" kaybettikleri ve kaybettikleri kimliklerini geri kazanma isteğinin ilişkiyi sonlandırmada önemli düşünceler arasında olduğu görülmüştür (Moss, Pitula, Campbell ve Halstead, 1997) . Bulgular, ilişkisi biten kadınların ilişkisi devam eden kadınlara oranla daha fazla büyüme yaşadıklarına işaret etmekte (Cobb, Tedeschi, Calhoun ve Cann, 2006) ve öz farkındalık, iç gözlem ve dini inançların arttığı belirtilmektedir (Senter ve Caldwell, 2002).

Travma sonrası ortaya çıkan psikolojik büyümenin, bireyin üst düzey işlem becerisiyle mi ilgili olduğu yoksa bunun insana ait adaptasyon sürecinin bir parçası mı olduğu çokça tartışılan bir konudur. Bu noktada kişisel gelişim ve adaptasyon ilişkisini tanımlamak ve ayırt etmek gerekmektedir. Bireyin hayatında yaşadığı travma veya kişinin hayatını önemli düzeyde etkileyen olaya karşı pratik ve hızlı çözüm, TSB için yeterli olmayacaktır (Flach, 1988). Meme kanseri hastalarında olduğu gibi olumsuz duygulanımın bir süre boyunca kişide mevcut olması, ardından gelen psikolojik

büyümeyi arttırabilmektedir (Cordova, Cunningham, Carlson ve Andrykoski, 2001). Şiddet ve travmaya rağmen ilişkiyi sürdürmeyi tercih eden bireylerin yanı sıra, bulunduğu ilişkiyi sonlandırmayı tercih eden bireyler de mevcuttur. Bu kişiler bazı yönleriyle ilişkiyi sonlandırmayan bireylerden farklılaşmaktadır. Buradan hareketle aşağıda, boşanan bireylerdeki psikolojik büyüme konusuna yer verilecektir.

1.3.6. Travma Sonrası Büyüme ve Boşanma

Boşanma, insanları yaşamlarında önemli değişiklikler yapmaya zorlayan bir süreçtir. Boşanma sürecinden geçen bireylerin yaşadığı stres etkenlerinin çoğu niteliksel olarak diğer stres etkenlerinden farklı olmamasına rağmen, bu süreci benzersiz yapan şey, bir kişinin hayatındaki birçok alanda kısa sürede değişimlerin eşzamanlı olarak gerçekleşmesidir (Hetherington ve Kelly, 2002). Boşanma alanyazını incelendiğinde boşanmanın kişilerin hayatında olumsuz bir etki yarattığı fikri baskın olmakla birlikte, boşanmanın olası olumlu etkileri çok da fazla ele alınmamaktadır. Booth ve Amato (1991) boşanmış kişilerin streslerinin genelde boşanma öncesi bir artış gösterdiğini ve ancak yaklaşık iki yıl sonra bu düzeyin önceki seviyelere geri döndüğünü tespit etmiştir. Hetherington ve Kelly (2002), pek çok insanın boşanmayı "yoldaki hız tümseği" olarak tanımladığını ve bu hız tümseğinin, üstünden geçerken sarsıntı yaratan, ancak sonunda iyi veya kötü bir etki bırakmayan yani atlatılabilen bir şey olduğunu belirtmektedir. Pek çok birey boşanma sonrası bir şekilde boşanma öncesindeki durumlarına yani özgüven, stres ve psikolojik işleyişlere geri döndüklerini bildirmişlerdir. Ancak gerçekleşebilecek olan psikolojik büyümenin varlığı çoğunlukla göz ardı edilmiştir.

Boşanmaya uyum sağlama sürecini etkileyebilecek faktörler arasında; kültürel, sosyal, yasal, ekonomik ve psikolojik süreçler bulunmaktadır (Can ve Aksu, 2016). Alanyazın incelendiğinde genel olarak başa çıkmaya katkıda bulunan faktörlerle, boşanma sürecinde kullanılan başa çıkma faktörlerinin benzer olduğu görülmektedir. Yaşanan krizden sonra psikolojik dengeyi tekrar kurma yeteneği birçok değişkenin

birlikte olmasıyla gerçekleşmektedir. Değişimi olumlu bir fırsat olarak görmek ve bunun üzerinde kontrol sahibi olduğunu varsaymak gibi tutum ve becerilere sahip olmanın; destek ağları kurmayı, stresi yönetmeyi, sorunları çözmeyi ve potansiyel tehlikeleri değerlendirmeyi sağladığı öne sürülmektedir (Brammer, 1991). Başa çıkmayla ilgili olarak, yaş, eğitim, cinsiyet, finansal kaynaklar ve sosyoekonomik durum gibi sosyodemografik özelliklerin belirleyici faktörler olduğu vurgulanmaktadır (Pledge, 1992; Zavoina, 1996). Boşanmaya uyum sürecindeki etkili kişilik özelliklerinin ise, özsaygı ve özyeterlik, dışa dönüklük ve sosyal beceriler olduğu bilinmektedir (Birnbaum, Orr, Mikulincer ve Florian, 1997). Kadınlar için finansal endişeler, yalnızlık ve eğitimsizliğin en çok stres yaratan faktörlerden olduğu belirtilmektedir (Myers, 1989; Wallerstein ve Kelly, 1980). Özellike çok genç yaşta evlenen kadınlar, kimlik gelişimi sürecinde evli olmalarından dolayı, boşanmanın ardından sosyal açıdan zorluk yaşayabilmektedir (Guttman, 1993).

McCubin ve Patterson (1983) ‘ın ortaya koyduğu Aile Stresi ve Başa çıkma Modeli; boşanmayla ilgili süreçleri ve uyumu kriz yaşanmadan öncesi ve sonrasını da göz önünde bulundurarak açıklamaya çalışan bir modeldir. İkili ABCx modeli olarak adlandırılan bu model; adaptasyon (X), biriken istekler sonrası ortaya çıkan kriz (A), kriz yaratan kişisel ve sosyal kaynakların varlığı veya oluşması (B) ve bireyin veya ailenin duruma karşı bakış açısından (C) oluşmaktadır. Amato (2000) tarafından ortaya konulan benzer bir model olan Boşanma-Stres–Uyum Modelinde, boşanmaya özgü olan stres faktörleri aracı faktörler olarak tanımlanmaktadır. Bu stres yaratan faktörlerin eşler arasındaki uyuşmazlık, duygusal desteğin azalması, ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki eksiklikler ve ekonomik sıkıntılar olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra bireyi koruyucu olan faktörler ise başa çıkma becerilerinin yanı sıra eğitim, sosyal destek gibi kişisel kaynakları da kapsamaktadır. Bunlara ek olarak, bireyin boşanmayı nasıl tanımladığı ve yüklediği anlamın da düzenleyici bir değişken olduğunu belirtmiştir (Amato, 2000). Örneğin, gelirin düşecek olmasıyla birlikte boşanmanın stres yaratan bir faktör olarak görülmesi, bazı kadınlar için boşanmaya uyumu olumsuz yönde etkilememektedir. Finansal durumu üzerinde kontrolü daha fazla olan kadınlar boşanma sonrasında parasal kaynakları ile ilgili endişe duymamakta ve boşanmayı pozitif bir değişim olarak algılamaktadır. Buna benzer

olarak Gray ve Silver (1990), boşanmaya uyum açısından bakılarak, boşanma sürecine dair kontrol sahibi olan bireylerin boşanma yaşantısına daha fazla uyum sağlayabildiğini belirtmiştir.

Hem İkili ABCx modeli hem de Boşanma-Stres-Uyum modeli açısından bakıldığında, bireylerin dayanıklılığı ve bazı bireylerin ise daha savunmasız olması boşanmanın ardından farklı sonuçlar doğurabilmektedir (Booth ve Amato, 1991). İlişkinin tamamen sona ermesi çoğunlukla boşanmanın getirdiği pozitif değişimlere gölge düşürmektedir. Oysa boşanmış bireylerin evli bireylere göre kişisel büyüme, özerklik ile özgüven ve kontrol hisleri daha fazladır (Hetherington ve Kelly, 2002; Riessman, 1990). Calhoun ve Tedeschi (1998)'ye göre ise olumsuz olaylara bakış açısı değiştirildiği takdirde, boşanma da dahil insan hayatını derinden etkileyen olaylar psikolojik büyüme olasığını ortaya çıkarmaktadır.

Pozitif psikoloji çalışmaları incelendiğinde ise; insan hayatında ortaya çıkan olumsuzluklar üzerinde durulması yerine, kişinin bu olumsuzluklarla nasıl başa çıkabildiği, nasıl hayatta kalabildiği üzerinde durulduğu ve zayıf olduğu yönlerin düzeltilmesi, güçlü olduğu özelliklerin arttırılması gereğinin vurgulandığı görülmektedir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Buraya kadar sözü edilen alan yazın çerçevesinde şiddete maruz kalan kadınların TSB deneyimlerinin ontolojik iyi oluş, genel öz yeterlik ve sosyal destek ile ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ilerleyen bölümlerde ontolojik iyi oluş, genel öz yeterlik ve sosyal destek kavramlarına ve TSB ile ilişkisine yer verilecektir.

1.4. Ontolojik İyi Oluş

Travma sonrası büyüme incelendiğinde, büyümenin sonucunda kişide pek çok değişim yaşandığını görmekteyiz. Kendiliğin algılanmasındaki değişim, bireyin geleceğe umutla bakma ve kendini yeniden keşfetme ile ilgili bir alt boyutu olduğu

belirtilmiştir (Taylor, 2004). Kişinin kendi geçmişine, şimdisine ve geleceğine ilişkin bakış açısı ontolojik iyi oluş kavramıyla ilgilidir. Buna göre, birey travma sonrası büyüme yaşadığında ontolojik iyi oluşuyla ile ilgili değişimler yaşayabileceği düşünülebilmektedir. Harekete geçme faktörü ise pozitif duygudurum ile pozitif yönde yüksek ilişkisi bulunmakla birlikte, çevresel üstünlük ile, öz kabul ve dışadönük kişilik yapısı ile yine pozitif yönde güçlü ilişki göstermektedir (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Buna göre, genel öz yeterliğin ise dışadönüklük ile olumlu ilişkisi bulunmaktadır (

Alanyazına bakıldığında iyi oluş kavramı iyi oluş ve öznel iyi oluş olmak üzere iki genel yaklaşım ile açıklanmaktadır. İki farklı temel bakış açısı olan haz ve psikolojik işlevsellik ile bu yaklaşımlar açıklanabilmektedir (Özen, 2017). İyi oluş kavramı; bireyin yaşamındaki kalite, yaşam doyumu ve mutluluk gibi kavramlarla bağdaştırılmaktadır (Kocayörük, Altıntaş, Şimşek, Bozanoğlu ve Çelik, 2018). Hazcı bakış açısı ile iyi oluş ele alındığında doyum ve mutluluk; psikolojik işlevsellik açısı ile ele alındığında ise kendini gerçekleştirme ve fonksiyonlar vurgulanmaktadır. İyi oluş kavramı, öznel iyi oluş kavramı ile sıkça karıştırılmaktadır. Hazcı bakış açısı ile ele alınan iyi oluş hali, öznel iyi olma olarak değerlendirilmektedir. *Öznel iyi oluş* kavramı; olumlu duyguların sık yaşanması ve yaşamdan doyum almayı ifade etmektedir. Bireyin yaşamını duygusal ve bilişsel açıdan ele alan öznel iyi oluş kavramı; mutluluk, neşe, sevinç, güven gibi olumlu duygulardan oluşmaktadır. (Doğan ve Eryılmaz, 2013). Bunun yanı sıra, psikolojik işlevsellik açısından değerlendirilen *iyi oluş* hali ise, psikolojik iyi oluş olarak ele alınmaktadır. Özetle, iyi oluş hali kişinin kendini olumlu olarak algılaması, bulunduğu durumdan mutluluk duyması, sosyal çevresiyle karşılıklı güven içeren ilişkiler kurmasının yanı sıra; bağımsız olması, yaşam amacı ve anlamının olması olarak tanımlanmaktadır (Shmotkin, 2005).

Öznel iyi oluşun; benlik saygısı, kişilerarası ilişkiler, yaratıcılık, fizyolojik iyi oluş, üretkenlik, evlilikte yaşanan doyum ve stresle başa çıkma ile pozitif yönde ilişkisi bulunmaktadır (Doğan ve Eryılmaz 2013). Yaşama dair amacın bulunması öznel iyi oluş açısından önem arz etmektedir. Yaşam amaçları; içsel yaşam amaçları ve dışsal yaşam amaçları olarak ele alınmaktadır (Kasser ve Ryan, 2001). İyi oluş kavramı içsel

ve dışsal amaçlar açısından ele alındığında içsel amaçların iyi oluş açısından daha olumlu bir etki yarattığı görülmektedir (İlhan ve Özbay, 2010). Kişinin içsel amaçlarının daha fazla olmasının sonucunda benlik saygısı, mutluluk, kendini gerçekleştirme gibi kavramların bireyde daha yüksek oranda görüldüğü ortaya konmuştur (Kasser ve Ryan, 2001). Benlik saygısı, kişinin genel olarak kendini değerli hissetmesidir (Rosenberg, 1965). Buradan yola çıkıldığında kişi, kendini değerli hissetmek için çaba harcamakta ve bu çaba da psikolojik olarak sağlıklı olmanın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Benlik saygısı psikolojik sağlığa işaret etmekte, yaşam doyumunu yordamakta (Çeçen, 2008) ve genel iyi oluş halini de göstermektedir (Crocker ve Park, 2004; Dubois ve Flay, 2004). Öznel iyi oluş ise özel ve bireyin dünyayı dayanağı olmadan deneyimlemesiyken (Şimşek, 2009), öznel iyi oluşun bütünleyicisi olarak görülen psikolojik iyi oluş ise yaşam tutumlarından oluşan öznel ve psikolojik boyutları olan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Ryff, 1989). Yaşam doyumu ve duygusal iyi oluş ile birlikte değerlendirilerek ortaya konulan bu kavram, aslında öznel iyi oluş kavramını geliştirmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Şimşek (2009) öznel iyi oluşun duygusal boyuta değinmesini yetersiz bularak, yaşam doyumunun daha iyi anlatılması adına "ontolojik iyi oluş" kavramını ortaya koymuştur. Ontolojik iyi oluş ve öznel iyi oluş kavramı birbirlerinden; geçmiş, şimdi ve gelecek noktasında ayrılmakta ve ontolojik iyi oluş bir "yaşam projesi" çerçevesinde ele alınmaktadır (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Her insanın yaşam süresince mutlu ve refah içinde olma isteğinin var olmasıyla birlikte her bireyin bir yaşam projesine sahip olduğu varsayılmaktadır. Yaşam projesinin dayandırıldığı kısım ise öyküsel düşüncedir. Kişiler kendi hayatlarını bir proje olarak görmekte ve kendi hikâyelerini yazmayı amaçlamaktadır. Geçmiş, şimdi ve geleceğin bu kavram çerçevesindeki önemi ise burada devreye girmektedir. Kişi geçmişine baktığında yaşam projesine dair olumlu adımlar atıp atmadığı, şimdiki zamana baktığında bu adımları devam ettirip ettirmediği ve geleceğinde ise bu adımların sonuçlarının olumlu olup olmayacağı hakkındaki kanıları yaşam projesini oluşturmaktadır. Sonuç olarak ontolojik iyi oluş; kişinin dünyayı, kendi anlamlandırması çerçevesinde geçmiş, şimdi ve gelecek olarak şekillendirmesi ve özetle, proje haline getirmesidir.

Ontolojik iyi oluş; *hiçlik*, *harekete geçme*, *pişmanlık* ve *umut* faktörlerinden oluşmaktadır. *Hiçlik* faktörünün; önemsizlik, amaçsızlık gibi olumsuz durumları ifade etmesiyle birlikte kişinin kendi varoluşunu değerlendirmesiyle de ilgili olduğu vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle, *hiçlik* faktörü düşük olan insanların daha az olumsuz duygu yaşadığı ve yaşam amaçları olan bireyler oldukları belirtilmektedir. Birey sadece yaşamının şimdiki zamanını kabul edip durumunda herhangi bir gelişme ilerleme olmayacağını düşünüyorsa *hiçlik* durumu ön plana çıkmaktadır (Kaba, 2020). *Harekete geçme* faktörü, kişinin yaşam projesini oluşturmadaki enerjisini ve motivasyonu olarak değerlendirilmektedir. *Harekete geçme*, şimdiki zaman ile ilişkili olan bir faktördür. Kişi ilerleyebileceğini düşündüğü zaman harekete geçmekte ve olumlu duygular taşımaktadır. *Pişmanlık* faktörü ise hem geçmiş hem de gelecek zamanı temsil etmekte, olumlu ve olumsuz duygu durumla ilişkili olduğu bilinmektedir (Şimşek ve Kocayörük, 2013).Taşçı ve Sığırtmaç (2014) *pişmanlık* ve *hiçlik* faktörlerinin depresyon ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Umut faktörü ise kısaca gelecekle ilgili ve yeniliklere açık olma ile ilgilidir. Olumlu duygular açısından ele alındığında bu kişilerin geleceğe daha olumlu bakmaları beklenmekle birlikte, olumsuz deneyimler bireyin gelecekteki hayatı açısından olumsuzluk yaratabilmekte ve depresyon, anksiyete gibi psikopatolojiler ortaya çıkabilmektedir (Şimşek ve Kocayörük, 2013).

1.5. Öz Yeterlik

Yaşam projesi çerçevesinde değerlendirilen ontolojik iyi oluş hiçlik, pişmanlık, harekete geçme ve umut gibi olumlu ve olumsuz faktörler ile ele alınmaktadır. Buna kıyasla öz yeterlik, sadece kişinin kendine yönelik olumlu tutumlarına odaklanmaktadır. Bandura (1977) öz yeterlik kavramını, kişinin başa çıkma mekanizmasını etkileyen olumlu tutumlar olarak açıklamaktadır. Öz yeterlik, kişilerin kendi yeteneklerine olan inançları anlamına gelmektedir ve bu da ortaya konulacak davranışların amacıyla ilişkilidir. Öz yeterliğe dair inançlar, kişinin kendi yeteneklerine olan inancı ve kendinden beklentileridir (Bandura, 1997). Sosyal bilişsel

kuram üzerine kurulu olan öz yeterlik kavramı Bandura (1986)'ya göre kişinin olası sonuçları ve koşulları analiz etme becerisiyle ilgilidir.

Bireyin olumlu duygularının, kişinin gelişimine ve iyi oluşuna işaret ettiği kabul edilmektedir (Fredrickson, 2001). Olumlu duygular, düşünce ve davranış çeşitliliğini arttırmakla birlikte bireyin yeni durumlara uyumunda fiziksel ve psikolojik kaynaklarının güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bireye motivasyon gücü sağlamasının yanı sıra olumlu duygulanımı olan bireylerin bilişsel olarak daha esnek düşünebileceği de ileri sürülmüştür (Fredrickson, 2001). Kişinin bir işi başarma, olumlu sonuç elde etmek amacıyla hayata geçirdiği eylemlere ilişkin beceri/kapasitesine yönelik inançları öz yeterlik olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 1997). Zihinsel bozuklukları azaltmada önemli bir rol oynayan öz yeterlik pozitif psikolojinin bir konusudur (Schwarzer ve ark., 2005). Kendini kontrol etme veya öz yeterliğe sahip olma stres yaratan durumlara karşı başa çıkmada önemli rol oynamaktadır. Öz yeterliğin adaptif yüzleştirme ve sosyal uzlaşmayla ilgili önemli bir role sahip olduğuna dair çalışmalar var olup, uzlaşma sırasında öz yeterliği yüksek olan bireylerin düşüncelerini daha kolay kontrol ettikleri ve durağanlık gösterebildikleri belirtilmektedir (Aspinwall ve Richter, 1999).

Boşanma, savaş (Aldwin, 1994) ve hayatı tehdit eden sağlık problemleri (Curbow ve ark., 1993) gibi zorluklarla karşılaşan ve atlatan kişilerin öz yeterliklerinin yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Boşanmış kişilerin boşanmanın ardından öz yeterliklerinin arttığı, kendilerini daha verimli, duygusal olarak kararlı ve zihinsel olarak sağlıklı hissettikleri vurgulanmıştır (Khilwani, 2015).

1.6. Sosyal Destek

Sosyal destek kişinin hayatındaki önem arz eden bireyler tarafından sağlanan bağlamlar ve destekleyici davranışlar olarak ele alınmaktadır (Barrera ve Ainlay, 1983). Cohen, Gottlieb ve Underwood (2000) sosyal desteği, kişinin stresle başa

çıkmada güçlenmek adına kullandığı maddi ve psikolojik kaynaklar olarak tanımlamaktadır. Sosyal desteğin benlik saygısı, öz yeterlik ve başa çıkma mekanizmalarının gelişmesinde önemli rol oynadığından söz edilmektedir (Gottlieb, 1994).

Alanyazında iki farklı sosyal destek türü vurgulanmaktadır. Bunlar sosyal destek (verilen sosyal destek) ve algılanan sosyal destek olarak iki çeşittir. Verilen sosyal destek; sosyal destek kaynaklarının miktarını ifade eden nicel bir kavram olarak ele alınmaktadır (Kef, 1997). Algılanan sosyal destek ise, zihinsel değerlendirmeye dayanan nitel bir kavramdır ve bireyin ihtiyaç duyduğu zaman alabileceği sosyal desteğin varlığı ve yeterliğidir (Procidano ve Heller, 1983; Park, 2007). Algılanan ve verilen sosyal destek her zaman eşit olmamaktadır. Bunların kişisel özellikler, duygulanım ve tutuma göre değiştiği bilinmektedir (Deveci, 2011).

Sosyal destek alanyazını incelendiğinde iki temel kuramsal çerçeve belirtmek mümkündür. Hobfoll (1989)' un kaynakların korunması kuramı bunlardan birisidir. Hobfoll (1989)'un kuramı bireylerin sosyal destek kaynaklarına sahip olmalarının strese karşı mücadelede daha başarılı olacakları üzerinedir. Motivasyonel Stres Kuramı olarak da bilinen bu kuramda sosyal desteğin yüksek düzeyde stres altında olumlu bir etkisinin olduğu ve stresin etkilerinin sosyal desteğin olumlu etkileriyle azaldığı belirtilmektedir (Cohen, Gottlieb ve Underwood, 2000). Böylelikle bireyler stresin etkilerini azaltan bu kaynakları korumak ve elde etmek için çaba göstermektedir. Bu da bireyleri sosyal destek kaynakları kazanımı konusunda aktif bir katılımcı haline getirip kaynak kayıplarına karşı önlem almalarını sağlamaktadır.

Sosyal destek, kişinin yaşadığı stresi azaltmada olumlu etki sağlamaktadır (Cohen ve Wills, 1985). Bazı araştırmacılar sosyal desteği, çevresinde kaç kişinin bireyi desteklediğiyle tanımlamaktadır (Barrera ve Ainlay, 1983). Sosyal destek pek çok farklı kaynaktan elde edilebilmektedir. Sosyal destek genellikle arkadaş, aile ve yakınlardan alınan sosyal destek olarak tanımlanmaktadır (Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley, 1988). Aileden alınan sosyal destek; anne, baba, kardeş ve yakın akrabalardan

alınan sosyal desteği kapsamaktadır. Arkadaşlardan alınan sosyal destek ise; kişinin arkadaşı, arkadaş grubu ve çalışma arkadaşlarını ifade etmektedir. Sosyalleşme sürecinde arkadaş desteği önem arz etmektedir. Arkadaşlardan alınan sosyal desteğin sosyalleşmeye bağlı psikolojik stresi azalttığı söylenmektedir (Lepore, 1992). Başka bir sosyal destek türü olan yakınlardan alınan sosyal destek ise, romantik ilişkiler, eşler, komşular, öğretmenler gibi kişinin hayatında önemli bir yere sahip olan diğer kişileri kapsamaktadır. House (1981) sosyal destek türlerini içerik olarak dört farklı kategoriye ayırmaktadır. Bunlar;

**duygusal sosyal destek,*
**araçsal sosyal destek,*
**bilgisel sosyal destek,*
**değerlendirici sosyal destek* olarak tanımlanmaktadır.

Bu destek türlerini açıklamak gerekirse; sevilme, güven, saygı, değer verme ve empati gibi olumlu duygulanımın karşı tarafa yansıtılması duygusal destek olarak tanımlanmaktadır. Araçsal destek, bireyi desteklemek için zaman ve para gibi kaynakları sağlama olarak ele alınmaktadır. Örneğin ihtiyacı olan birine para yardımı veya eşya yardımı yapmak araçsal destek olarak tanımlanmaktadır. Bireye gerekli ve hayati bilgi ve bilgiyi sağlamak, bilgi vermek, performans ve işleyiş düzeyi hakkında geri bildirimde bulunmak, bilgisel destektir. Bir aracın nasıl kullanılacağına dair bilgi vermek bilgisel desteğe örnek olarak verilebilir. Değerlendirici destek ise değerlendirmeye dayalı geri bildirimler olarak tanımlanmaktadır.

Tardy (1985) sosyal desteğin; yön, eğilim, tanım/değerlendirme, içerik ve sosyal ağ olmak üzere beş boyutu olan bir yapıdan oluştuğunu belirtmiştir. Yön, sosyal destek vermek veya almak anlamına gelmektedir. Eğilim ise, sosyal desteğin ve yasalaştırılmış desteğin varlığını (birinin hangi desteği kullandığını) belirtmektedir. Tanım/değerlendirme; alıcıların sosyal desteğinin tanımı ve değerlendirmesini ifade etmektedir. Bu sayede algılanan sosyal desteğin işlevi ve miktarı, bireyin ne kadar

memnun olduğu, bu desteğin neden önemli olduğu tanımlanabilir. İçerik; sosyal destek türlerini göstermektedir.

Wills (1998)' e göre sosyal destek, sosyal destek ağlarının yapısıyla veya bu ağda bulunan bireylerin fonksiyonlarıyla ölçülmektedir. Yapısal sosyal destek, sosyal entegrasyonu, sosyal ilişkilerin sayısını ve bu ilişkilerin aralarındaki bağları içerir. Bireyin sahip olduğu ilişkileri veya sosyal rollerin sayısını, sosyal ağda bulunan üyelerle görüşme sıklığını ve yoğunluğunu ifade eder. Fonksiyonel destek ise belirli fonksiyonlarda (bilgisel, araçsal ve duygusal) ve hedef bireye bir spesifik üyenin desteğiyle stres yaratan olayın etkisinin azaltılmasını kapsamaktadır.

Cohen ve Wills (1985)' in ortaya koyduğu sosyal desteğin bireyler üzerindeki etkisini açıklamada kullanılan *temel etki model*ine göre, sosyal destek zihinsel ve fiziksel olarak her daim yarar sağlamaktadır. Bu modelde strese neden olacak bir durumun içinde bulunmalarına bakılmaksızın, sosyal desteğin bireylerde olumlu bir etkisi olduğu ileri sürmektedir (Cohen, Gottlieb ve Underwood, 2000). Sosyal destek olgusunu açıklamada yardımcı olacak bir diğer model ise *stres tampon etki model*idir. Bu modelde stresin az olduğu durumlarda sosyal desteğin fiziksel ve zihinsel sağlığa yararı olduğu ileri sürülmektedir. Yanı sıra, sosyal destek stresin etkilerini azaltarak stresle verimli bir şekilde mücadele etmeyi sağlamaktadır (Cohen ve Wills, 1985).

Bilindiği üzere aile içi şiddet, fizyolojik ve psikolojik sağlık ve sosyal yaşam üzerinde olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Damka, 2009; Ekizceleroğlu ve Zeyrekli, 2007). Sosyal ilişkilerin psikolojik ve fizyolojik sağlık üzerinde yadsınamaz bir etkisi vardır. Sosyal desteğin travma sonrası büyümede anahtar bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Prati ve Pietratoni, 2009). Sosyal destek arama davranışı, travma sonrası büyümeye yardımcı olmakta ve kişinin güvende hissetmesini sağlamaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 2004). Sosyal bir ağın içinde bulunmanın bireye olumlu bir etki sağladığı söylenebilir. Bireyin hayatındaki öngörülebilirliğin ve stabilitenin artması, ait olma ve güvende hissetme, kendi değerini normatif rolleri karşılamanın sonucunda

görebilme sosyal desteğin sağladığı olumlu etkilerdir (Cassel, 1976; Thoits, 1983; Wills, 1998).

Özetle, alanyazında travma sonrası büyüme üzerinde ontolojik iyi oluş, genel öz yeterlik ve sosyal destek değişkenlerinin önemi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda mevcut çalışma iki aşamalı olarak düzenlenmiştir. Evli ve boşanmış kadınlarla yapılan bu çalışmanın ilk aşamasında; ontolojik iyi oluş, genel öz yeterlik ve sosyal destek değişkenlerinin travma sonrası büyüme ile ilişkisinin nicel yöntem ile incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise, evli ve boşanmış kadınların şiddet yaşantılarını ve travma sonrası büyümelerini nitel yöntem ile betimlemek amaçlanmıştır.

1.7.Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemli yönlerinden biri, şiddet gören evli ve şiddet görmüş boşanmış kadınlarda; sosyal destek, genel öz yeterlik, ontolojik iyi oluş ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkileri görgül bir biçimde test etmeyi sağlamasıdır. Bu araştırma ile şiddet gören evli kadınların yaşadığı travma sonrası büyüme puanları, şiddet görmüş boşanmış kadınların travma sonrası büyüme puanlarıyla karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Böylelikle, ileride bu alanda yapılacak araştırmalara ışık tutulabilecek, şiddet gören kadınlar için müdahale programlarının oluşturulmasına katkı sağlanabilecek, klinikte şiddet gören kadınlar ve travma üzerine çalışan profesyonellere yol gösterici olabilecek ve kadınlara yönelik sorunların çözümünde etkili bir model oluşturulabilecektir. Ülkemizde kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik pek çok çalışma yapılsa da, tamamen sonlandırılamayan bir problem olduğu bir gerçektir. Bu anlamda şiddet gören kadınların deneyimleri ve bu deneyimlerin olumlu veya olumsuz sonuçlarını öğrenmek, kadınlara yaşadıkları travmatik bu olayları atlatma konusunda daha etkili bir şekilde yardımcı olmamızı sağlayacağı düşünülmektedir. Son olarak bu araştırmanın kadınlara yönelik şiddete karşı bilinç ve farkındalığı arttırması da beklenmektedir.

1.8. Araştırmanın Amacı

1.8.1. Nicel Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, boşanmış ve evli olmak üzere iki ayrı kadın grubunun algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyümeleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkide sosyal destek, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluşun aracı rolü ile medeni durumun düzenleyici rolünü ortaya koymak amacıyla bir model önerilmektedir.

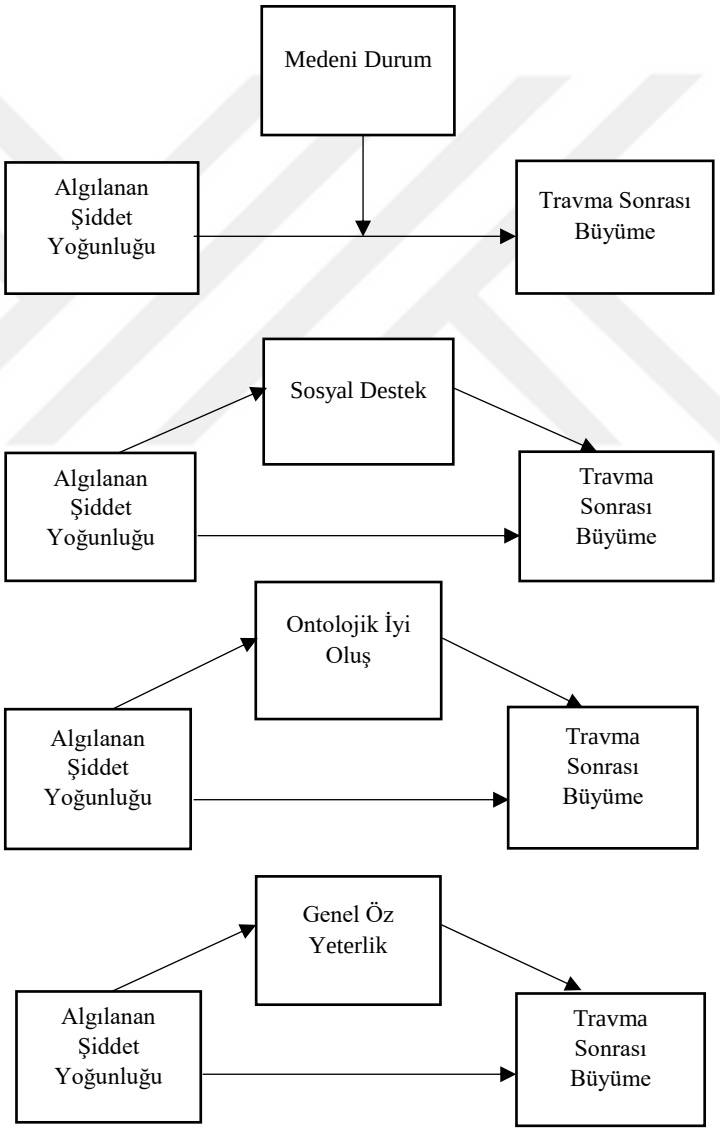

Şekil 1.1. Araştırmanın Amacının Şekilsel Gösterimi

Bu tez çalışmasının ilk aşamasının amacı önerilen modelin sınanmasıyla evli ve şiddete maruz kalan kadınları, boşanmış ve şiddete maruz kalmış kadınlarla karşılaştırarak yaşadıkları travma sonrası büyümeye dair açıklayıcı bilgilere ulaşmak ve bu bağlamda klinik ve adli çıkarımlarda bulunarak alana katkı sağlamaktır.

1.8.2. Nitel Araştırmanın Amacı

Araştırmanın nitel aşamasında ise şiddete (duygusal, fiziksel, cinsel ve ekonomik) maruz kalan (evli) ve daha önce şiddete maruz kalmış olan (boşanmış) beşer kadın ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılacaktır. Gönüllü katılımın esas olduğu bu görüşmelerde, kadınların şiddet ile ilgili deneyimleri hakkında bilgi edinilecek ve yaşadıkları şiddetin travma sonrası büyümelerine katkısına dair bilgiler elde edilerek betimsel çerçeve oluşturulacaktır. Bu bağlamda, kadınların şiddet deneyimlerine dair daha derinlemesine bilgilerin ortaya konması ve nicel çalışmayı destekler nitelikte bilgiler edinilmesi amaçlanmaktadır.

1.9. Araştırmanın Hipotezleri

1. Şiddet gören evli ve şiddet görmüş boşanmış kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu, travma sonrası büyüme, sosyal destek, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluş puanlarının anlamlı olarak birbirlerinden farklılaşmaktadır.

2. Travma sonrası büyüme puanları ile sosyal destek, ontolojik iyi oluş ve genel öz yeterlik arasında pozitif (olumlu) yönde anlamlı ilişki vardır.

3. Kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide medeni durum düzenleyici (moderator) rol oynamaktadır.

4. Kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide sosyal destek aracı (mediator) rol oynamaktadır.

5. Kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide ontolojik iyi oluş aracı (mediator) rol oynamaktadır.

6. Kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide genel öz yeterlik aracı (mediator) rol oynamaktadır.

7. Kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide sosyal destek, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluş anlamlı aracı (mediator) rol oynamaktadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1.Nicel Araştırmanın Gereç ve Yöntemi

Bu bölümde ilgili kuramsal çerçevede tasarlanan çalışma amaçlarının yöntemi ele alınacaktır. Bu bağlamda araştırmanın örneklemi, veri toplama araçları ve işlemi hakkında bilgilere yer verilecektir.

2.1.1. Nicel Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi, İstanbul' da yaşayan şiddet gören evli ve şiddet görmüş boşanmış kadınlardan oluşmaktadır. Katılımın gönüllülük esasına dayalı olan bu araştırmada katılımcı kadınlara kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmıştır. Buna ek olarak, bu araştırmanın bir kısmını meslek edindirme kurslarında eğitim gören kadınlar oluşturmuştur. Araştırma kapsamında yaklaşık 600 kişiden veri toplanmış ancak çok sayıda soruya yanıt veremeyen ve kişisel bilgi formunda sorulan şiddet ile ilgili soruların tümüne "hayır" yanıtı veren katılımcı kadınlar araştırma kapsamına alınmamıştır. Ölçeklerden uç puan alan kişilerin de elenmesi sonucunda toplamda 263 katılımcı kadının verdiği yanıtlar ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Örneklemi oluşturan bireylerin yaşları incelendiğinde; en küçük katılımcı kadının 22 yaşında; en büyük katılımcı kadının ise 65 yaşında olduğu belirlenmiştir. Katılımcı kadınların yaş ortalaması 38.95 ve standart sapması 10.11'dir. Araştırma örneklemini oluşturan gönüllü bireyler 143 evli kadın (%54,4) ve 120 boşanmış kadından (%45,6) oluşmaktadır. Katılımcı kadınlara ilişkin sosyodemografik özellikler Çizelge 2.1' de yer verilmiştir. Araştırma örneklemini oluşturan bireylerin eğitim durumları incelendiğinde; evli kadınlardan 1'inin okuryazar olmadığı (%0,7), 2'sinin okuryazar olduğu (%1,5), 28'nin ilkokul mezunu olduğu (%20,4), 46'sının lise mezunu olduğu (%33,6), 60'nın ise yüksekokul/üniversite mezunu olduğu (%43,8)

görülmüştür. Boşanmış kadınlardan 17'sinin okuryazar olduğu (%14,4), 34'ünün ilkokul mezunu olduğu (%28,8), 40'ının lise mezunu olduğu (%33,9), 37'sinin ise yüksekokul/üniversite mezunu olduğu (%46,3) görülmüştür. Araştırma örneklemini oluşturan bireylerin meslek durumları incelendiğinde; evli kadınlardan 32'sinin ev hanımı olduğu (%24,2), 37'sinin işçi olduğu (%28), 33'ünün memur olduğu (%25), 6'sının emekli olduğu (%4,5), 24'ünün ise diğer cevabı verdiği (%18,2) görülmüştür. Boşanmış kadınlardan 7'sinin ev hanımı olduğu (%5,9), 51'inin işçi olduğu (%42,9), 30'unun memur olduğu (%25,2), 13'ünün emekli olduğu (%10,9), 18'inin ise diğer cevabı verdiği (%15,1) görülmüştür. Araştırma örneklemini oluşturan bireylerin sosyal güvence durumları incelendiğinde; evli kadınlardan 131'nin sosyal güvencesi olduğu (%92,3), 11'inin sosyal güvencesi olmadığı (%7,7) görülmüştür. Boşanmış kadınlardan 118'inin sosyal güvencesi olduğu (98,3), 2'sinin sosyal güvencesi olmadığı (%1,7) görülmüştür.

Katılımcı kadınlara ilişkin sosyodemografik özellikler Çizelge 2.1 'de görülmektedir.

Çizelge 2.1. Katılımcı Kadınların Sosyodemografik Özellikleri

	Medeni Durumu Evli Kadınlar		**Medeni Durumu Boşanmış Kadınlar**	
	N	**Yüzde %**	**N**	**Yüzde %**
Doğum Yeri				
Büyük kent	57	%40,4	26	%21,7
Küçük kent	13	%9,2	34	%28,3
İlçe	38	%27	29	%24,2
Köy	33	%23,4	31	%25,8
Bilgi Yok	22		0	
Eğitim Düzeyi				
Okur Yazar Değil	1	%0,7	0	%0
Okur Yazar	2	%1,5	17	%14,4
İlkokul	28	%20,4	34	%28,8
Ortaokul –Lise	46	%33,6	40	%33,9
Üniversite ve Üstü	60	%43,8	27	%22,9
Bilgi Yok	6		2	

Çizelge 2.1 Devam. Katılımcı kadınların sosyodemografik özellikleri

	Medeni Durumu Evli Kadınlar		Medeni Durumu Boşanmış Kadınlar	
	N	**Yüzde %**	**N**	**Yüzde %**
Meslek				
Ev Hanımı	32	%24,2	7	%5,9
İşçi	37	%28,0	51	%42,9
Memur	33	%25	30	%25,2
Emekli	6	%4,5	13	%10,9
Diğer	24	%18,2	18	%15,1
Bilgi Yok	11		1	
Aylık Gelir Seviyesi				
Düşük	14	%10,9	19	%16,5
Orta	97	%75,2	78	%67,8
Yüksek	16	%12,4	18	%15,6
Çok Yüksek	2	%1,6	0	%0
Bilgi Yok	14		5	
Eşin Eğitim Düzeyi				
Okur Yazar Değil	1	%0,8	0	%0,0
Okur Yazar	3	%2,3	9	%8,3
İlkokul Mezunu	38	%29	39	%35,8
Ortaokul – Lise Mezunu	46	%35,1	38	%34,9
Üniversite ve Üstü	43	%32,8	23	%21,1
Bilgi Yok	12		11	
Evlenme Şekli				
Anlaşarak	58	%65,2	108	%90,8
Görücü Usulü	24	%27	11	%9,2
Aile Zorlaması	2	%2,2	0	%0
Kaçarak	4	%4,5	0	%0
Kaçırılarak	1	%1,1	0	%0
Bilgi Yok	89		1	
Evlilik Süresi				
1-10 Yıllık Evli	50	%38,2	69	%59
10-20 Yıllık Evli	45	%34,4	35	%29,9
20-30 Yıllık Evli	26	%19,8	11	%9,4
30-50 Yıllık Evli	10	%7,6	2	%1,7
Bilgi Yok	12		3	
Çocuk				
Var	113	%82,5	81	%69,2
Yok	24	%17,9	36	%30,8
Bilgi Yok	6		3	
Çocuk Sayısı				
1-2	96	%85	64	%85,1
3-5	17	%15,1	11	%14,7
Bilgi Yok	0		6	

2.1.2. Nicel Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, her bir evli ve boşanmış kadına bireysel olarak uygulanan ölçek bataryasından elde edilmiştir. Araştırmada veri toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu, Likert Tipi Şiddet Yoğunluğu ve Sosyal Destek Formu, Travma Sonrası Büyüme Ölçeği, Ontolojik İyi Oluş Ölçeği ve Genel Öz Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca nitel araştırma için kullanılan kişisel bilgi formu gönüllü kadınlarla yapılan pilot çalışma ile geliştirilmiştir.

2.1.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Her bir katılımcı kadına yaş, cinsiyet, medeni durum, evlilik süresi, evlenme türü, gelir düzeyi, meslek, sosyal destek kaynakları ve maruz kalınan şiddet türü gibi sosyodemografik bilgilerin alınmasını amaçlayan kişisel bilgi formu uygulanmıştır (Ek 2).

2.1.2.2. Travma Sonrası Büyüme Ölçeği (TSBÖ)

TSBÖ, Tedeschi ve Calhoun (1995) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, 21 maddeden oluşmaktadır ve 6'lı likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin ranjı 0-105 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanların toplamının yüksek olması travma sonrası büyümenin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Puanlama 'Bu değişikliği yaşamadım' ile 'Bu değişikliği çok fazla yaşadım' aralıklarına göre yapılmaktadır. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa korelasyon katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır. Yapılan test tekrar test güvenirliğinin korelasyon katsayısı ölçek için .71 düzeyinde bulunmuştur.

Yapılan faktör analizinde "kendiliğin algılanmasında olumlu değişim (madde 4, 10, 12 ve 19), inanç sistemindeki gelişim (madde 5 ve 18), yeni seçeneklerin fark

edilmesi (madde 3, 7, 11, 14 ve 17), yaşamın değerini anlama (madde 1, 2 ve 13) ve kişilerarası ilişkilerde olumlu değişim (madde 6, 8, 9, 15,16, 20 ve 21) olmak üzere beş alt ölçek bulunmaktadır. Dürü (2006) tarafından Türkçe'ye çevirisi ve uyarlaması yapılmıştır ve iç tutarlık katsayısı .93 bulunmuştur. Uyarlama sonucunda bu ölçeğin diğer ölçeklerle korelasyonlarının; Travma Sonrası Disosiyatif Yaşantı Ölçeği ile .23, Olay Etkisi Ölçeği (OEÖ) ile .26 ve Travma Sonrası Stres Belirtileri Alt Ölçeği ile .21 olduğu bildirilmiştir. Mevcut çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .94 olarak hesaplanmıştır (Ek 5)

2.1.2.3. Ontolojik İyi Oluş Ölçeği (OİOÖ)

Bireylerin ontolojik iyi oluşlarını belirlemek ve ölçmek amacıyla, Şimşek ve Kocayörük (2013) tarafından geliştirilmiş 24 maddeli bir öz bildirim ölçeğidir. Her madde "Hiç hissetmiyorum" ile "Çok yoğun hissediyorum" arasında derecelendirilen 5'li Likert tipi ölçekte değerlendirilmektedir. OİOÖ, "hiçlik", "umut", "pişmanlık" ve "hareket geçme" olmak üzere 4 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörlerden "Hiçlik" faktörü 6 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler toplam varyansın %33.5' ini açıklamaktadır. Amaçsızlık, önemsizlik ve kaygı gibi olumsuz maddeler hiçlik faktöründe bulunmaktadır. "Umut" faktörü ise toplam varyansın %13.9' unu açıklamakta ve 6 maddeden oluşmaktadır. Bu faktör; bireyin ileriye dönük olma, umutlu olma ve kendinden emin olma gibi olumlu maddeleri içermektedir. "Pişmanlık" faktörü 7 maddeden oluşmaktadır. Bu faktör; bireyin geçmişi ilgili olup toplam varyansın %7.95'ini açıklamaktadır. Pişmanlık faktörünün olumlu ve olumsuz olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Olumlu boyuta bakıldığında; gururlu, tatminli olma durumu, olumsuz suçluluk ve hayal kırıklığından oluştuğu görülmektedir. Son olarak, "Harekete Geçme" faktörü ise 5 maddeden oluşmaktadır. Bu faktör ise varyansın %7.31'ini oluşturmaktadır ve bıkkınlık ile ilgili madde haricindeki maddelerin tümü olumludur. Bu çalışmada ölçeğin puanına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .79 olarak bulunmuştur (Ek 4).

2.1.2.4. Genel Öz Yeterlik Ölçeği (GÖYÖ)

Schwarzer ve Jarusalem (1995) tarafından geliştirilmiş olan GÖYÖ, kişinin zor ve yeni görevlerle başa çıkabilme inancını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek "Tamamen Doğru" ve "Tamamen Yanlış" şeklinde 4'lü likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek genel öz yeterliğe işaret etmektedir. Genel öz yeterlik ölçeğinin tamamı pozitif olan 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılığı yürütülen çalışmalar sonucu Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .86 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlaması, Aypay (2010) tarafından çeşitli üniversitelerden toplanan toplam 693 örneklemle geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Yetenek ve güven, çaba ve direnç alt boyutlarına sahip bu ölçeğin ölçüt geçerliği ölçmek için Rosenberg Öz-Saygı Ölçeği (RÖSÖ) ve Stresle Başa Çıkma Ölçeği (SBÇÖ) kullanılmıştır. Ölçek bileşenleri için Alfa iç tutarlılık katsayıları birinci bileşen için .79 ve diğer bileşen için .63 bulunmuştur. Hesaplanan toplam Alfa katsayısı ise .83'tür. Ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayısı için bulunan korelasyon katsayısı yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir ($r=.80$, $p<.001$)'dir (Aypay, 2010). Bu çalışmada ölçeğin puanına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .91 olarak bulunmuştur (Ek 3).

2.1.2.5. Şiddet Yoğunluğu Formu

Bu form; psikolojik, fiziksel, cinsel ve ekonomik olmak üzere dört farklı şiddet türünü ölçmek için kullanılmıştır. Formu puanlamak için 1 (Çok az) ve 5 (Çok fazla) şeklinde 5'li likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Bu formdan toplamda en az 1 puan ve toplamda en fazla 20 puan alınabilmektedir. Formdan alınan yüksek puanlar yüksek şiddet yoğunluğuna işaret etmektedir. Bu forma puanlama yapmamış veya sıfır puan almış olan kadınlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu çalışmada formun puanına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .72 olarak bulunmuştur. (Ek 2).

2.1.3. İşlem

Tez önerisi ile Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Başkanlığına yapılan başvuru ve 06.05.2019 tarihinde alınan 11/178 nolu karar ile araştırmanın etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir. Etik kurul onayının alınması ise İstanbul ilinde kartopu örneklem yolu ile gönüllü kadınlara ulaşılmış ve bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Ölçek uygulamaları her katılımcı kadın için yaklaşık 20-25 dakika sürmüştür. Katılımın gönüllülük esasına dayalı olan bu araştırmadaki kadınlara kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmıştır. Buna ek olarak, bu araştırmanın bir kısmını meslek edindirme kurslarında eğitim gören kadınlar oluşturmuştur. Katılımcı kadınlara kapalı zarf yöntemiyle ölçekler sunulmuştur. Yorgunluk hatasını ortadan kaldırmak adına ölçekler farklı sıralarda verilmiştir. Ölçek uygulamaları Katılımcı kadınlar tarafından eksik doldurulduğu tespit edilen ölçekler araştırma kapsamına alınmamıştır.

2.2. Nitel Araştırmanın Gereç ve Yöntemi

Nitel çalışmada, ilk çalışmada önerilen ilişkilerin kadınların şiddete karşı bakış açılarına ve travma sonrası büyümelerine katkısını nitel yollarla inceleyerek, nicel verilerle tutarlılığını desteklemek amaçlanmaktadır.

2.2.1. Nitel Araştırmanın Örneklemi

Şiddet gören evli kadınların ve şiddet görmüş boşanmış kadınların, şiddet deneyimlerinin ve travma sonrası büyümelerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen görüşmeler yaşları 28 ile 60 arasında değişen beş evli ve beş boşanmış kadın ile gerçekleştirilmiştir. Nitel çalışmaya katılan kadınlara kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmıştır. Görüşme yapılan kadınların gizliliğinin korunması adına takma isimler kullanılmıştır.

Çizelge 2.2. Görüşme Yapılan Kadınlara İlişkin Demografik Bilgiler

	Yaş	**Eğitim Durumu**	**Medeni Durum**	**Evlilik Süresi**	**Evlenme Şekli**	**Şiddet Türü**
Nesrin	50	Lise	Evli	30	Görücü Usulü	Duygusal, Fiziksel
Özlem	38	Üniversite	Evli	8 yıl	Anlaşarak	Duygusal, Fiziksel
Şaziye	52	Okur- Yazar Değil	Evli	28 yıl	Görücü Usulü	Duygusal, Fiziksel, Ekonomik
Müjgan	47	Lise Mezunu	Evli	18 yıl	Anlaşarak	Fiziksel
Nevriye	60	Okur-Yazar	Evli	30 yıl	Anlaşarak	Fiziksel, Duygusal
Tuğba	28	Üniversite	Boşanmış	3 yıl	Anlaşarak	Duygusal
Ebru	31	Ortaokul	Boşanmış	15 yıl	Görücü Usulü	Duygusal, Fiziksel, Cinsel
Çiğdem	34	Lise	Boşanmış	2 yıl	Anlaşarak	Duygusal, Fiziksel
Sevda	58	Üniversite	Boşanmış	10 yıl	Anlaşarak	Fiziksel, Duygusal
Jale	29	Üniversite	Boşanmış	3 yıl	Anlaşarak	Fiziksel, Duygusal

Nesrin Hanım, 50 yaşında, lise mezunu ve ev hanımıdır. Eşiyle 30 yıllık evlidir ve duygusal şiddete, zaman zaman ise fiziksel şiddete maruz kaldığından bahsetmiştir. Eşinin annesinden çok fazla etkilendiği için aralarının bozulduğunu ve şiddet uyguladığını söylemiştir. Tartışmalarının genellikle kayınvalidesinden kaynaklandığını da belirten Nesrin Hanım, iki tane çocuğu olduğunu, çocukları için boşanmak istemediğini ve eşine katlandığını söylemiştir. Bu süreçte el işi kurslarına katıldığını, arkadaşlar edindiğini ve bu sayede dikkatini farklı yöne çekebildiğini aktarmıştır.

Özlem Hanım, 38 yaşında, üniversite mezunu ve 8 yıllık evli bir kadındır. Eşiyle hala evli olduklarını ancak kendisinin annesiyle birlikte farklı bir şehirde yaşadığını yani eşiyle ayrı olduklarını belirtmiştir. Bu evlilikten 7 yaşında bir kız çocuğu sahibidir. Evliliklerinin ilk zamanlarda güzel gittiğini ancak kızına hamileyken eşinin davranışlarında değişiklikler yaşadığını ve duygusal ve fiziksel şiddet uyguladığını söylemiştir. Bunun üzerine evi terk etmiş ve annesiyle yaşamaya karar vermiştir. Eşinin boşanmak istememesi üzerine uzun bir süredir mahkemelerinin devam ettiğini

aktarmıştır. En büyük destekçisinin ailesi olduğunu, özellikle annesinin maddi ve manevi açıdan destek sağladığını söylemiştir.

Şaziye Hanım, 52 yaşında, yaklaşık 35 senedir evlere yardıma giderek geçimini sağlayan bir kadındır. Eşiyle 28 yıldır evli olan Şaziye Hanım' ın bu evlilikten 1 kız ve 1 erkek olmak üzere iki çocuğu vardır. Yıllarca eşinden şiddet gördüğünü anlatmış, fiziksel şiddetin yanı sıra eşi tarafından aldatıldığını ve kazandığı paraya el konulduğunu söyleyerek duygusal ve ekonomik şiddet de gördüğünü de söylemiştir. Bu zamana kadar apartman görevliliği yaparak, evlere yardıma giderek geçindiğini ancak eşinin ekonomik olarak hiçbir faydasının olmadığını söylemiştir. Eşinin sürekli iş değiştirdiğini, kazandığı parayı ise kendisine ve arkadaşlarına harcadığını belirtmiştir. Buna ek olarak eşinin kendisini zaman zaman farklı kadınlarla aldattığı, hatta kendisini bu kadınlarla birlikte yaşamaya zorladığını söylemiştir. Kendisi ise bu durumu kabul etmediğinde eşinden fiziksel şiddet gördüğünü aktarmıştır.

Müjgan Hanım, 47 yaşında 3 çocuk sahibi ve 18 yıldır evlidir. Eşi tarafından fiziksel ve duygusal şiddete maruz kaldığını belirtmiş ve fiziksel şiddet gördükten sonra hastaneye kaldırılmış ve tedaviye alındığını söylemiştir. Eşinin kendisinden boşanmak istediğini ancak çocuklarının olması sebebiyle kendisinin eşinden boşanmak istemediğini belirtmiştir.

Nevriye Hanım, 60 yaşındadır ve ev hanımdır. İkinci kez Türkiye'de evlenmiş, ilk evliliğinden ve ikinci evliliğinden birer oğlu olmuştur. Mecbur kaldığı için ikinci evliliğini yaptığını belirtmiştir. Otuz yıldır evli ve eşinin alkolik olduğunu söylemiştir. Evliliğini maddi zorluklar yüzünden şimdiye kadar devam ettirdiğini ancak artık emekli maaşının olduğunu ve oğluyla ayrı bir eve çıkmak istediğinden söz etmiştir. Kendine güvenini ve her şeyini kaybettiğini sıklıkla belirtmiştir.

Tuğba Hanım, 28 yaşında üniversite mezunudur. Geçimini özel sektörde çalışarak sağlamaktadır. Çocuğu yoktur. Evlenmeden önce eşiyle ilişkilerinin çok iyi olduğunu anlatmış, ancak evlendikten sonra çok fazla duygusal şiddete maruz kaldığını

belirtmiştir. Aldatıldığından şüphelendiğini ve bu sebepten dolayı eski eşinin kendisini duygusal şiddete maruz bıraktığını belirtmiştir. Bu süreç içerisinde işine daha fazla yoğunlaştığını ve yaşadıklarını ancak böyle unutabildiğini aktarmıştır.

Ebru Hanım, 31 yaşında, ortaokul mezunu ve evlere yardıma giderek hayatını kazanan bir kadındır. Eski eşiyle 16 yaşında evlilik yapmış ve bu evlilikten 2 kız çocuğu dünyaya getirmiştir. Eşinin sıklıkla alkol aldığını ve evine bağlı olmadığını ve alkol aldığı zamanlarda da kendisine şiddet uyguladığını belirtmiştir. Eşinin maddi manevi olarak desteğini görmediği, kızlarının böyle bir babayla yetişmelerini doğru bulmadığı ve fiziksel şiddete uğradığı gerekçesiyle boşanmıştır. Buna ek olarak eşinin kendisini onu aldatmakla suçladığını ve duygusal şiddete de maruz bıraktığını belirtmiştir. Bu olaylar karşısında en büyük destekçisinin ailesi olduğunu, ailesinden güç alarak boşanmaya karar verdiğini ve bu kararını ailesinin desteklediğini belirtmiştir.

Çiğdem Hanım, 34 yaşında geçimini kuaförlük yaparak sağlayan bir kadındır. Boşandığı eşiyle yaklaşık 2 yıl evli kalmış ve evliliğinin son 5-6 ayında şiddete maruz kalmıştır. Eşinin kendisini aldattığını ve boşanması için kendisine fiziksel şiddet uyguladığını belirtmiştir. Bu süreç içerisinde kendisine en çok kayınvalidesinin destek olduğunu, doğu kökenli oldukları için kendi ailesinin boşanmaya karşı çıktığını ve kızlarının yalnız olmaması gerektiğini düşündüklerini belirtmiştir. Bu zor süreci oğlunun varlığıyla ve işine tutunarak atlattığını söylerken, mesleğinin kuaförlük olmasından dolayı çevresinde bu tür yaşantıları olan çok fazla insan olduğunu ve kendisine ders çıkararak güçlü kalabildiğini söylemiştir.

Sevda Hanım, 58 yaşında üniversite mezunudur. Hali hazırda bir işte çalışmamaktadır, ancak yardım kuruluşlarına destek verdiğinden söz etmiştir. Dört çocuk annesi olduğunu ve ilk çocuğu hariç diğer çocuklarının şiddet gördüğü eşinden olduğunu söylemiştir. Şiddet görmeye evliliğinin ilk yıllarından itibaren başladığını, eski eşinin sebepsiz yere kendisine fiziksel ve duygusal şiddet uyguladığını ifade etmiştir.

Çocuklarından dolayı 10 yıl evli kaldığını ancak dayanamayarak boşandığını söylemiştir.

Jale Hanım, 29 yaşında üniversite mezunu ve özel sektörde çalışmaktadır. Eşinden sıkça duygusal şiddet ve nadiren fiziksel şiddet gördüğünden bahsetmiştir. Üç yıl evli kaldıktan sonra boşanmaya karar vermiş ve boşanma sürecinde ailesinden büyük destek gördüğünü anlatmıştır. Eşinin üzerinde çok fazla baskı kurduğunu ve ayrıldıktan sonra kendisini daha özgür hissettiğini söylemiştir.

2.2.2.Nitel Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmada yarı- yapılandırılmış görüşme formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Alanyazın ışığında oluşturulan bu form, tez izleme komitesi danışmanlığında son halini almıştır.

2.2.2.1.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmanın amacı çerçevesinde, ilk olarak şiddet gören evli ve boşanmış birer kadınla pilot görüşme yapılmıştır. Ön görüşmeler çalışmaya dahil edilmemiş ve görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında önerilen modelin işaret ettiği ilişkileri kapsayıcı olduğu düşünülen açık uçlu dört temel soru planlanmıştır. Problemin niteliği ve alanyazın taraması soru yazma sürecinde dikkate alınmıştır. Kuramsal çerçeve ışığında yazılan açık uçlu bu sorular, "Tez İzleme Komitesi" danışmanlığında yeniden düzenlenerek son halini almıştır.

1. *"Sizce şiddet nedir? Sebepleri nelerdir?"* sorusu temelinde alınan bilgiler ile kadınların şiddete dair algılarıyla ilgili bilgi alınması amaçlanmıştır.
   a. *Şiddeti tanımlar mısınız? Türleri nelerdir?*
   b. *Şiddeti doğuran nedenler nelerdir?*

c. *Şiddete uğrayan bir kadın ne yaşar?*

2. "*Eşinizle olan ilişkinizden söz eder misiniz?"* sorusu ile kadınların şiddet uygulayan eşlerine dair algılarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.
   a. *Eşinizle/eski eşinizle ilişkinizi tanımlar mısınız?*
   b. *Nasıl bir ilişkiniz var/vardı?*
   c. *Ne kadar sıklıkla şiddete maruz kalıyorsunuz/kaldınız?*
   d. *Şiddete maruz kaldığınız ilk zamanlar bu duruma karşı ne yaptınız/ne hissettiniz/nasıl davrandınız?*
   e. *Şiddete maruz kaldığınız son zamanlarda davranışlarınız değişti mi/değişiklik oldu mu?/ olmuş muydu?*
   f. *Şiddete maruz kaldığınız ilk zamanlar evliliğinizi sonlandırma ile ilgili düşünceleriniz oluştu mu?*
   g. *Yaşadığınız şiddet yıllar içinde nasıl değişti?*
   h. *Şiddete maruz kaldığınızda kimden/kimlerden destek aldınız?*
   i. *Şu anda ne yaşıyorsunuz? Şiddet sonlandıysa nasıl sonlandı, ne oldu da değişti?*
   j. *Şiddetten korunmak için neler yaptınız? Bu yaptıklarınız şiddeti durdurabildi mi?*
   k. *Bu süreçte neler hissettiniz?*

3. *Boşanma kararınız yaşamınızda güçlükler, farklılıklar yarattı mı? / yaratır mıydı?"* sorusu ile boşanmış kadınlar için boşandıktan sonraki durumlarını veya boşanmamış kadınlar için boşansalar nasıl bir durumda olacaklarını kadının gözüyle değerlendirilmesi hedeflenmektedir.
   a. *Bu kaçıncı evliliğiniz? Şiddet yaşadığınız kişiyle yeniden evlendiniz mi?*
   b. *Evliliğinizi sonlandırmayla ilgili neler düşündünüz? Neler yaptınız? / düşünceleriniz var mı, varsa neler?*
   c. *Boşanma kararını nasıl aldınız? Temel sebepleri nelerdir?/ Eşinizden boşanmayı düşündünüz mü/ Boşanmaya karar verseniz sebepleri neler olurdu?*
   d. *Boşanma öncesi süreçte buna engel olan durumlar oldu mu?/ Ne oldu da boşanma kararı almadınız?*

e. *Boşandıktan sonra nasıl bir uyum süreci geçirdiniz? / Boşansanız nasıl bir uyum süreci geçirirdiniz?*
f. *Boşanma kararı almanızda en önemli etken neydi/ neler değişti?/ Boşanma kararı almanızda en önemli etken ne olurdu/ neleri değiştirirdi?*
g. *Boşandıktan sonra ne gibi zorluklarla başa çıktınız? Ne gibi güçlükler yaşadınız? / Boşansanız ne gibi zorluklarla başa çıkarsınız? Ne gibi güçlükler yaşarsınız?*
h. *Boşanmadan önceki hayatınızı, boşandıktan sonraki hayatınızla kıyaslayacak olursanız ne gibi farklılıklar deneyimlediğinizi anlatır mısınız?/ Boşansanız şimdiki hayatınızı boşandıktan sonraki hayatınızla karşılaştırdığınızda ne gibi farklılıklar olurdu?*

4. *"Şiddet yaşadığınız döneme göre kendinizde psikolojik olarak ne gibi farklılıklar hissediyorsunuz?/ Evliliğinizdeki şiddet yaşantıları kendinizde psikolojik olarak ne gibi farklılıklar oluşturdu?"* sorusu bağlamında alınan bilgiler ile genel öz yeterlik, ontolojik iyi oluş ve travma sonrası büyüme ile ilgili bilgi almak hedeflenmiştir.
   a. *Şiddet yaşantınız ile ilgili düşündüğünüzde bu süreçten sonra/ bu süreçte nasıl bir değişim geçirdiğinizi düşünüyorsunuz?*
   b. *Kişisel değişim yaşadıysanız bunun nasıl başladığını düşünüyorsunuz?*
   c. *Yaşadığınız bu değişimlerde ya da bu yaşantınızda çevrenizin nasıl bir rolü oldu?*

2.2.3. İşlem

Araştırmanın nitel kısmında yapılan görüşmelere katılan kadınlardan bilgilendirilmiş onam alınmış ve görüşme öncesi çalışmanın amacı ve yöntemi üzerine kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Bu çalışmada katılımcı kendi seçtikleri takma isimler kullanılmıştır. Bu araştırmada katılımcı kadınlara; kimliklerinin belli edilmeyeceği, istediği zaman görüşmeyi sonlandırabileceği ve kendisini rahatsız eden bir soru olursa cevaplamayabileceği bilgisi verildikten sonra sorular yöneltilmiştir. Önceden belirlenmiş yarı yapılandırılmış sorularla yürütülen görüşmeler yaklaşık 45

dakika sürmüş ve araştırmacının ofisinde gerçekleştirilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde "Maxqda" nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Yürütülen görüşmelerin transkriptleri Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (YFA) kullanılarak değerlendirilmiştir. YFA genellikle daha az araştırılan olguları araştırmak için kullanılmaktadır (Smith, Jarman ve Osborn, 1999). Diğer yandan YFA deneyimin yaşandığı ve ifade ettiği kültürel bağlamı da dikkate aldığından (Larkin ve Thompson, 2011) tercih edilmiştir. Nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik analiz kullanılarak katılımcı kadınların durumu algılayışlarının, yaşantılarına dair ortak anlamların ve deneyimlerin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır (Creswell, 2013.) Böylelikle derinlemesine olarak analiz yapabilmek ve yorumlamak mümkün olmuştur.

Katılımcıların bireysel ve sosyal dünyalarını anlamlandırma yollarını anlamak için kullanılan yorumlayıcı fenomenolojik analizin amacı derinlemesine inceleme yapmaktır (Smith ve Osborn, 2004). Fenomenoloji, fenomenin ve deneyimlerin kaynağı ile ilgilenir ve dünyanın bilinçli davranışlar yoluyla şekillenmesine odaklanır. İki aşamalı yorumlama sürecini gerektiren bu analiz, araştırmacının aktif rol oynadığı dinamik bir süreç olmakla birlikte katlımcıların deneyimlerini anlamlandırabilmek amaçlanmaktadır. Katılımcı kendi dünyasını aktarmakta ve yorumlamaktayken, araştırmacı ise katılımcının dünyasını yorumlar (Smith, 2011). Yorumlayıcı fenomenolojik analiz genel sonuca, bireylerin bakış açılarını derinlemesine inceleyerek varmaktadır. Yorumlayıcı fenomenolojik analizle birlikte alanyazına dayandırılmış hipotezler kurmak yerine, tümevarımsal bir şekilde geniş kapsamlı veriye ulaşılmak amaçlanmaktadır (Smith, 2004). Böylelikle her vaka ayrı olarak incelenebilir ve derinlemesine bir çözümleme yapılabilmektedir. Tümevarımsal bir analiz yöntemi olan YFA aşağıdaki aşamalardan geçilerek gerçekleşir (Larkin ve Thompson, 2011):

1) Görüşmeye ait ses kaydının ayrıntılarıyla yazılması

2) Analiz

a.Transkriptin ses kaydının dinlenmesi ile eş zamanlı olarak birkaç kez okunması

b.İlginç ya da anlam taşıyabilecek ifadelerin seçilmesi

c. İfadelerin alanyazınla uyumlu bir biçimde yorumlanması/etiketlenmesi
d.Ortaya çıkan tema etiketlerinin uygun üst temalar altında kümelenmesi
e.Tanımlanan ilk 4 adımın diğer vakalara uygulanması
f. A, b, c ve d adımlarının konuda uzman olan başka bir hakem tarafından gerçekleştirilmesi
g. Araştırmacı ve hakem temalarının karşılaştırılması
h.Belirlenen temanın ifade örnekleriyle rapor edilmesi

3) Belirlenen tema ve kodlar arasında bağlantıların kurulması

4) Kurulan bağlantıların ilgili alanyazın ışığında tartışılması

Çalışmayı güvenilir olarak desteklemek adına psikoloji alanında doktora derecesine sahip bir hakem tarafından rastgele seçilmiş beş vakanın analizi yapılmıştır. Üst tema ve kodların belirlenmesi çalışmayı yapan araştırmacı ve hakemin bir araya gelmesi, ulaşılan kodların güvenirliğinin incelenmesi, ortak temalara ulaşılması ve temaların tekrar tartışılması şeklinde yapılmıştır. Temaların son haline tez danışmanıyla birlikte karar verilmiştir.

Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz araştırmacı ve katılımcıların kurduğu iletişimden etkilendiği için araştırmacının anlamlandırma süreci de önem arz etmektedir. Nitel araştırmada araştırmacı aynı zamanda bu süreçte aktif katılımcı bir rol üstlenmektedir. Bu sebeple araştırmayı yapan kişiyi tanımak, nitel verilerin değerlendirilmesi bağlamında önem arz etmektedir (Willig, 2008). Bu sebepten dolayı araştırmacının aktardıkları şunlardır:

"Yüksek lisansımı adli psikoloji alanında yaptıktan sonra doktora eğitimime adli psikoloji alanında devam etmekteyim. 29 yaşımdayım, kadınım ve doğma büyüme İstanbulluyum. Anne ve babamın da İstanbul doğumlu olmaları nedeniyle farklı kültürlere pek aşina değilim. Yüksek lisans eğitimime kadar başka bir şehirde yaşama deneyimim olmadığı için Ankara' da yüksek lisans eğitimime başlamak istedim. Hiç tanımadığım bir şehirde yaşamanın bana sorumluluk ve deneyim katacak olması nedeniyle, bu kararı aldıktan sonra yaklaşık dört yıl Ankara' da yaşadım. Bu süreçte mesleki açıdan ilgimi çeken Adli Psikoloji alanında yüksek lisans ve doktora eğitimi

aldım. Bu sayede, İç Anadolu kültürünün daha fazla hissedildiği Ankara şehrinin daha farklı yaşamları ve kültürleri tanıma konusunda bana katkısı olduğunu da düşünüyorum.

Neredeyse her gün gazetelerde, internette, televizyonda kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddet haberleri okuyoruz. Adli psikologlara bu alanda ihtiyaç duyulduğu, önemli sorumluluklarının olduğu artık bilinmektedir. Doktora tez çalışmamda bu konuyu irdelemeyi düşünmeye başlamıştım. Bu süreçte kendi aileme ve akrabalarıma baktığımda şiddet ile ilgili bir yaşantımız olmadığını fark ettim. Ancak çevremdeki tanıdığım bazı insanların örneğin; evimize gelen yardımcının, kuaför, iş yerimdeki temizlik görevlisi gibi tanıdıklarımın şiddet yaşantısı olduğunu gözlemledim. Onlar da benim gibi büyük şehirde yaşıyor, ancak şiddete maruz kalıyorlardı. Aralarından bazılarının hayata karşı daha güçlü durduğunu, bazılarının ise daha umutsuz olduğunu gördüm. Bunun neden kaynaklandığı üzerine sorular çok fazla ilgimi çeken bir konu oldu. Neden şiddet içeren bu ilişkilerden kopamıyorlardı veya nasıl kopmuşlardı?

Sosyal medyada bir şekilde yer alan, şiddete maruz kalmış bu kadınlardan bazılarının evli, bazılarının boşanma aşamasında ve bazılarının ise boşanmış olduğu dikkati çekmektedir. Farklı kaynaklardan gözlediğim şiddet gören bu kadınların, ancak bazılarının bu duruma "bir dur" diyebildiği dikkati çekmektedir. Boşanmak; şiddeti durdurmak ve hatta bazı kadınlar için kendini korumak dışında evlatlarını korumak adına bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç öncesi ve sonrası kadınların neler yaşadıkları, hayata nasıl tutundukları konusu ve hala evli kalanlarla aralarındaki farkların neler olduğu Adli psikolog adayı için önemli bir araştırma konusu olması gerektiğini düşündüm. Benzer bir çalışmaya, ilgili alanyazında rastlanmamış olmasının alana sağlayacağı katkının yanı sıra, bu kadınlarla yapacağım görüşmeler, uygulamalar adli görüşme pratiği açısından da bana iyi bir deneyim oluşturacaktı.

Bu çalışmada ölçekler yardımı ile yapılan nicel veri analizinde değerli bilgiler elde etmiş olsam da; kişinin sadece ölçekler aracılığıyla değil kendi kelimeleriyle de deneyimlerini aktarmasının çok değerli olduğunu düşünüyorum. Böylece araştırmanın nitel kısmındaki verilerin, sayısı nicel kısımdaki veri sayısı kadar olmasa da, en az o kadar değerli olduğunu düşünüyorum. Özellikle görüştüğüm kadınların da bu araştırma için hevesli olmaları ve ellerinden gelen bilgiyi aktarmış olmaları en doğru ve zengin verilere ulaşabileceğim konusunda beni motive etmiştir. Kültürümüzde ve dünyada geçmişten bugüne halen devam eden, yeterince ele alınamayan kadına yönelik şiddet konusunu ele almak, kadının varoluş mücadelesine bir kadın olarak katkıda bulunmak benim için büyük anlam taşıyor. ”

3. BULGULAR

3.1.Nicel Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, çalışmanın amacı doğrultusunda toplanan verilere uygulanan istatistiksel analiz bulgularına yer verilmektedir. Verilerin analizi aşamasına geçmeden önce; veri seti, frekans ve boş veri kontrolü, uç değer temizliği gibi işlemler yoluyla istatistiksel analize uygun hâle getirilmiştir. İlk olarak boşanmış ve evli kadınlar, araştırma değişkenleriyle ilgili aldıkları puanlar açısından karşılaştırılacaktır. Daha sonra, travma sonrası büyüme puanlarının demografik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yürütülen analizlerin sonuçlarına yer verilecek, ardından araştırmada ele alınan değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkilerine dair bulgular aktarılacaktır. Son olarak önerilen modellerin sınanmasıyla ilgili analizlerin bulguları aktarılacaktır. Modellerin sınanmasıyla ilgili yapılan analizler SPSS 22.00 paket programı ve adresinden indirilen eklenti aracılığıyla (Hayes ve Preacher, 2012) gerçekleştirilmiştir.

3.1.1. Şiddet Gören Evli ve Boşanmış Kadınların Araştırma Değişkenlerinden Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılması

Çalışmanın bu kısmında, araştırma değişkenlerinden alınan puanların medeni duruma (boşanmış ve evli olma) göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir (Çizelge 3.1.). Bu bağlamda çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Sonuçlara göre medeni duruma göre sosyal destek değişkeni hariç araştırma değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık vardır (Wilks' $\lambda = .70$, $F_{(1,261)} =$; $p <. 05$, $\eta^2 = .30$).

Çizelge 3.1. Medeni Duruma Göre Araştırma Değişkenlerinden Alınan Puanlar için Yapılan Çok Değişkenli Varyans Analizi Sonuçları

	Medeni Durumu Boşanmış Kadınlar		Medeni Durumu Evli Kadınlar		F
	$\overline{X}$	Ss	$\overline{X}$	Ss	
TSBÖ Toplam P.	73.97	17.48	56.77	17.28	**59.35***
GÖYÖ Toplam P.	32.50	6.85	27.03	6.60	**40.05***
OİOÖ Toplam P.	76.98	9.08	67.40	16.29	**31.23***
Algılanan Şiddet Yoğunluğu Toplam P.	7.25	4.05	4.96	3.32	**23.49***
Sosyal Destek Toplam P.	15.02	4.86	14.44	5.22	.79

TSBÖ=Travma Sonrası Büyüme Ölçeği, GOYO=Genel Öz Yeterlik Ölçeği, OIOÖ=Ontolojik İyi Oluş Ölçeği, *p< .05

Çizelge 3.1. incelendiğinde medeni durumun, travma sonrası büyüme, genel öz yeterlik, ontolojik iyi oluş ve algılanan şiddet yoğunluğunun üzerinde temel etkisi olduğu görülmektedir.

Travma sonrası büyüme toplam puanları incelendiğinde, gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Boşanmış kadınlar, evli kadınlardan anlamlı düzeyde daha fazla puan almışlardır [$F_{1\text{-}261} = 59.35$, $p<.05$, $\eta^2 = .21$].

Genel öz yeterlik toplam puanları incelendiğinde, gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Genel öz yeterlik toplam puanında boşanmış kadınlar, evli kadınlara göre anlamlı düzeyde daha fazla puan almışlardır [$F_{1\text{-}261} = 40.05$, $p<.05$, $\eta^2 = .15$].

Ontolojik iyi oluş toplam puanları incelendiğinde, gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Ontolojik iyi oluş toplam puanında boşanmış kadınlar, evli kadınlardan anlamlı düzeyde daha fazla puan aldıkları görülmektedir [$F_{1\text{-}261} = 31.23$, $p<.05$, $\eta^2 = .14$].

Algılanan şiddet yoğunluğu toplam puanlarıyla yapılan analiz sonucuna göre gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Medeni durumu boşanmış olan kadınlar, medeni durumu evli olan kadınlara göre anlamlı düzeyde daha fazla puan almışlardır [$F_{1-261} = 23.48$, $p<.05$, $\eta^2 = .08$].

Sosyal destek puanlarına bakıldığında ise evli ve boşanmış kadınlar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür [$F_{1-241} = .79$, $p<.05$, $\eta^2 = .003$].

3.1.2. Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizleri

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemek ve aracı model analizine hazırlık amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 3.2' de gösterilmiştir.

Çizelge 3.2. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	(1)	**(2)**	**(3)**	**(4)**	**(5)**
Algılanan Şiddet Yoğunluğu Puanı	1				
TSBÖ Toplam Puan	,27**	1			
OİOÖ Toplam Puan	,14*	,31**	1		
GÖYÖ Toplam Puan	,16*	,31**	,43**	1	
SD Toplam Puan	,17**	,17**	,06	-,01	1

(1)Algılanan Şiddet Yoğunluğu, (2)TSBÖ=Travma Sonrası Büyüme Ölçeği, (3)OİOÖ= Ontolojik İyi Oluş Ölçeği, (4)GÖYÖ=Genel Öz-Yeterlik Ölçeği, (5) SD=Sosyal Destek, **p< .01 (2- tailed)

Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde, algılanan şiddet yoğunluğu puanlarının, travma sonrası büyüme ($r = .27$, $p<.01$), ontolojik iyi oluş ($r = .14$, $p<.05$), genel öz yeterlik ($r = .16$, $p<.005$) ve sosyal destek ($r = .17$, $p<.05$) ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir (bkz. Çizelge 3.2). Travma sonrası büyüme

toplam puanları incelendiğinde, ontolojik iyi oluş (r = .31, p<.01), genel öz yeterlik (r = .31, p<.01) ve sosyal destek (r =.17, <.01) ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Ontolojik iyi oluş puanları incelendiğinde algılanan şiddet yoğunluğu puanlarının (r = .14, p<.05), travma sonrası büyüme (r = .31, p<.01) ve genel öz yeterlik (r = .43, p<.01) puanlarıyla pozitif yönde ve anlamlı ilişkisi olduğu görülmüştür. Genel öz yeterlik incelendiğinde ise algılanan şiddet yoğunluğu puanlarının (r = .16, p<.05), travma sonrası büyüme (r = .31, p<.01) ve ontolojik iyi oluş (r = .43, p<.01) ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkisi olduğu görülmektedir. Sosyal destek toplam puanlarının, algılanan şiddet yoğunluğu (r = .17, p<.01) ve travma sonrası büyüme (r = .17, p<.01) puanları ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür.

3.1.3. Travma Sonrası Büyüme Düzeyi Puanlarının Şiddetin Algılanan Yoğunluğu Açısından İncelenmesi

Çalışmanın bu aşamasında, Travma Sonrası Büyüme Ölçeği' nden alınan puanların algılanan şiddet yoğunluğuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu bağlamda, travma sonrası büyüme düzeyi ile algılanan şiddetin yoğunluğu değişkenlerinin incelenmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bu analizi yapmak için algılanan şidet yoğunluğu alınan puanlara göre düşük, ortak ve yüksek olmak üzere kategorilere ayrılmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 3.3' te gösterilmiştir.

Çizelge 3.3. Kadınların Travma Sonrası Büyüme Düzeyine Dair Yapılan Varyans Analizi Sonuçları

		Varyans Kaynağı	sd	KO	F	p
Algılanan Şiddet Yoğunluğu	**Gruplararası**	215,045	2	107,522	7,628	**,001**
	Grupiçi	3664,757	260	14,095		
		N	$\overline{X}$	**SS**	**Ranj**	
	Düşük	87	5,0575	3,16726	1-20	
	Orta	87	5,9885	3,74940	1-20	
	Yüksek	89	7,2584	4,25475	1-20	

Çizelge 3.3' de görüldüğü üzere algılanan şiddet düzeylerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda algılanan şiddet yoğunluğuna göre travma sonrası büyüme düzeylerindeki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F = 7, 63, p< .05).

Travma sonrası büyüme ölçeği için yapılan varyans analizi sonucunda algılanan şiddet yoğunluğuna göre travma sonrası büyüme puanları farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların hangi düzeyler arasında olduğunu belirlemek amacıyla Games- Howell Post- Hoc testi kullanılmıştır. Yapılan Games- Howell testi sonuçları Çizelge 3.4' te gösterilmiştir.

Çizelge 3.4. Travma Sonrası Büyüme Değişkenine Göre Kadınların Algılanan Şiddet Yoğunluğu için Yapılan Post-Hoc Testi Sonuçları * p<.05

Travma Sonrası Büyüme Düzeyi	Travma Sonrası Büyüme Düzeyi	Ortalama Fark (I-J)	Standart Hata	P	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Düşük	**Orta**	-,93103	,52620	,183	-2,1754	,3133
	Yüksek	-2,20096*	,56454	,000	-3,5363	-,8656
Orta	**Düşük**	,93103	,52620	,183	-,3133	2,1754
	Yüksek	-1,26992	,60414	,092	-2,6982	,1584
Yüksek	**Düşük**	2,20096*	,56454	,000	,8656	3,5363
	Orta	1,26992	,60414	,092	-,1584	2,6982

Araştırmaya katılan kadınların post-hoc test sonuçları incelendiğinde, düşük ve yüksek düzeyde travma sonrası büyümeye sahip kadınların algılanan şiddet yoğunluğuna dair puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5. Algılanan Şiddet Yoğunluğu x Travma Sonrası Büyüme Düzeyi (3) Farkını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Algılanan Şiddet Yoğunluğu		
Travma sonrası büyüme düzeyi düşük kadınlar < Travma sonrası büyüme düzeyi yüksek kadınlar			
	x= 7.25 ss= 3.16 n= 87	x= 5.05 ss= 3.74 n= 89	F= 7.268 p<.05

Çizelge 3.4 incelendiğinde ise algılanan şiddet yoğunluğu puanı düşük olan kadınların travma sonrası büyüme düzeyi puanları ile algılanan şiddet yoğunluğu puanı yüksek olan kadınların travma sonrası büyüme düzeylerinin anlamlı olarak farklı olduğu görülmüştür.

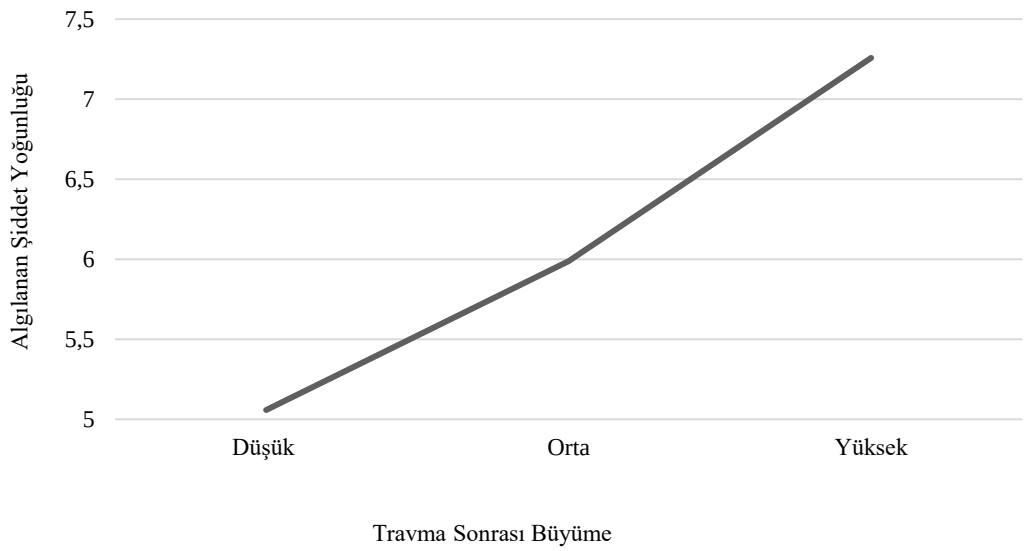

Şekil 3.1. Algılanan Şiddet Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Düzeyi Farkının Grafiksel Gösterimi

3.1.4. Medeni Durumun Şiddetin Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolü

Katılımcı kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi yordamasında, kadınların medeni durumlarının (boşanmış ve evli olmak) düzenleyici etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla Hayes (2013) tarafından geliştirilen PROCESS macrosu kullanılmıştır. Buna göre PROCESS modellerinden Model 1 kullanılarak, medeni durumun algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme arasındaki düzenleyici rolü araştırılmıştır (bkz. Şekil 3.2). Analizler, 5000 yeniden örnekleme kullanılarak ve güven aralıkları (bias corrected and accelerated confidence intervals) ile nokta tahminleri (b değerleri) hesaplanarak yürütülmüştür (Hayes, 2013; Preacher ve Hayes, 2008). Buna göre, güven aralıkları arasında sıfır sayısının olmaması, bu modellerdeki düzenleyiciliğin anlamlı olduğuna işaret etmektedir.

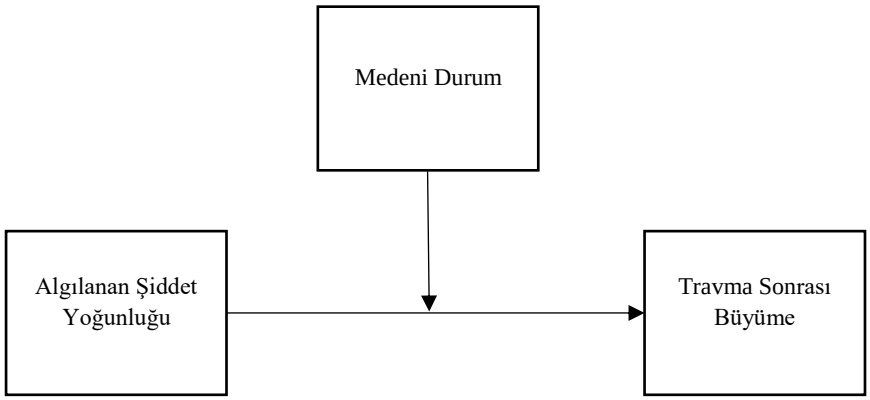

Şekil 3.2. Medeni Durumun Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolü

3.1.4.1. Medeni Durumun Şiddetin Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolünün İncelenmesi

Öncelikle, katılımcı kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi yordamasında, medeni durumlarının (boşanmış veya evli olmak)

düzenleyici etkisi olup olmadığı test edilmiştir. Doğrudan etkiler incelendiğinde, algılanan şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi anlamlı olarak yordamadığı görülmüştür (*B* = .96**,** p<.05). Medeni durum (boşanmış veya evli olmak) ise travma sonrası büyümeyi (*B* = 17.49**,** p<.05) anlamlı olarak yordamaktadır.

Düzenleyici etkiler incelendiğinde, algılanan şiddet yoğunluğu ve medeni durumun (Şiddet Yoğunluğu X Medeni Durum) travma sonrası büyüme üzerinde etkileşim etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür (*B* = -.17**,** p<.05). Böylelikle, algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişki kadınların boşanmış veya evli olmalarına göre değişmediği görülmüştür (Çizelge 3.6).

Diğer bir deyişle, algılanan şiddet yoğunluğunun boşanmış ve evli kadınlarda travma sonrası büyümeye dair bir değişim yaratmadığı görülmüştür. Sonuçlara göre şiddet yoğunluğu x medeni durum etkileşim etkisi (Şekil 3.3), travma sonrası büyüme değişiminin % 0.3 'ünü (R^2 değişimi= .03) açıklamaktadır ($F_{1\text{-}259}$ = .0973, p= .7553). Düzenleyici analiz sonucunda ise tüm modelin anlamlı olduğu ($F_{(3,259)}$ = 25.71) ve travma sonrası büyümedeki varyansın %22'sini açıkladığı görülmektedir.

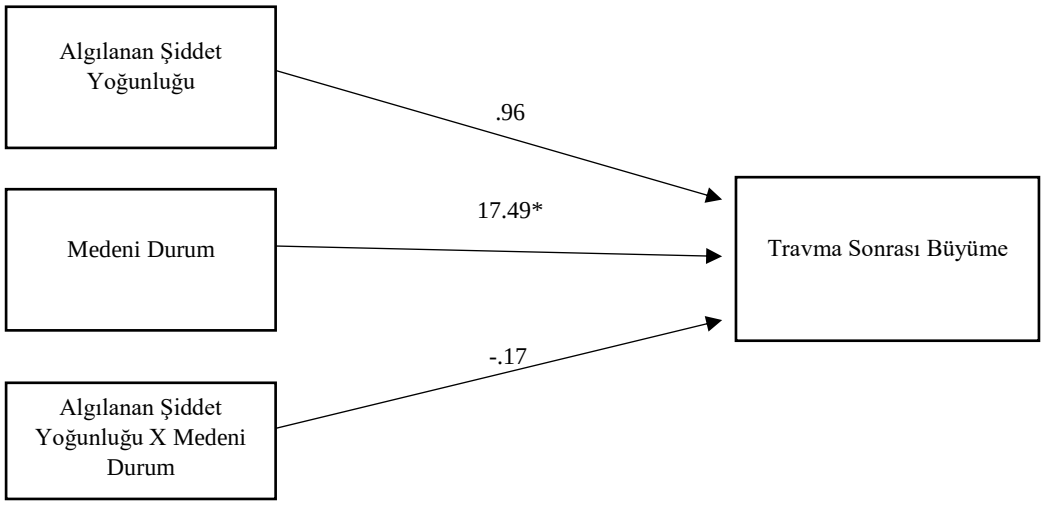

Şekil 3.3. Medeni Durumun Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolünün Şekilsel Gösterimi *Şekilde standardize olmayan betalara yer verilmiştir.* *p<.05.

Çizelge 3.6. Medeni Durumun Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Etkisi

Değişken	%95 BCa Güven Aralığı			
	B	**SH**	**Düşük**	**Yüksek**
Algılanan Şiddet Yoğunluğu	.96	.93	-.87	2.81
Medeni Durum	17.49*	4.15	9.31	25.66
Şiddet X Medeni Durum	-.17	.57	-1.31	.95

3.1.5. Sosyal Destek, Ontolojik İyi Oluş ve Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Katılımcı kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi yordamasında, kadınların algıladıkları sosyal destek, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluşun aracı etkisi olup olmadığı PROCESS model 4 kullanılarak test edilmiştir (Şekil 3.4.). Hayes (2013)' in PROCESS Macro analizinin sağladığı, güven aralıkları (bias corrected and accelerated intervals) ile nokta tahminleri (*B* değerleri) hesaplaması 5000 yeniden örnekleme kullanılarak yapılmıştır. Güven aralıklarında sıfır olmaması, modellerdeki aracılığın anlamlı olduğunu göstermektedir.

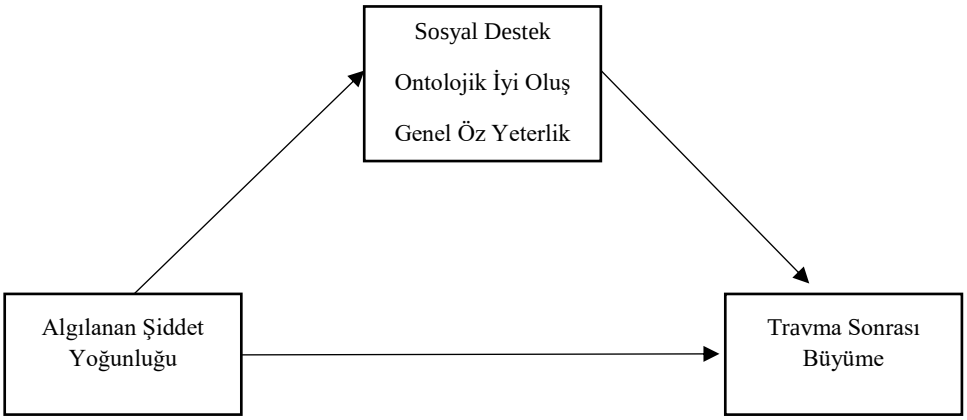

Şekil 3.4. Sosyal Destek, Ontolojik İyi Oluş ve Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

3.1.5.1. Sosyal Desteğin Şiddetin Yoğunluğu ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

İlk olarak, katılımcı kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi yordamasında, sosyal desteğin aracı etkisi olup olmadığı test edilmiştir. Doğrudan etkiler incelendiğinde, algılanan şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi anlamlı olarak yordadığı görülmüştür (*B* = 1.23, GA = .6198, .1,8555, p<.05). Algılanan şiddet yoğunluğu, sosyal desteği anlamlı olarak yordamaktadır (*B* = **.**22 , GA = .0621, .3894, p<.05). Sosyal destek ise travma sonrası büyümeyi (*B* = **.**50, GA= .0354, .9790, p<.05) anlamlı olarak yordamaktadır.

Aracı etkiler incelendiğinde, sosyal desteğin algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme arasında aracı rolünün anlamlı olduğu görülmüştür [(*B* = .11, GA = .0002, .2697)]. Diğer bir deyişle şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişki sosyal desteğe göre değişmektedir (Şekil 3.5).

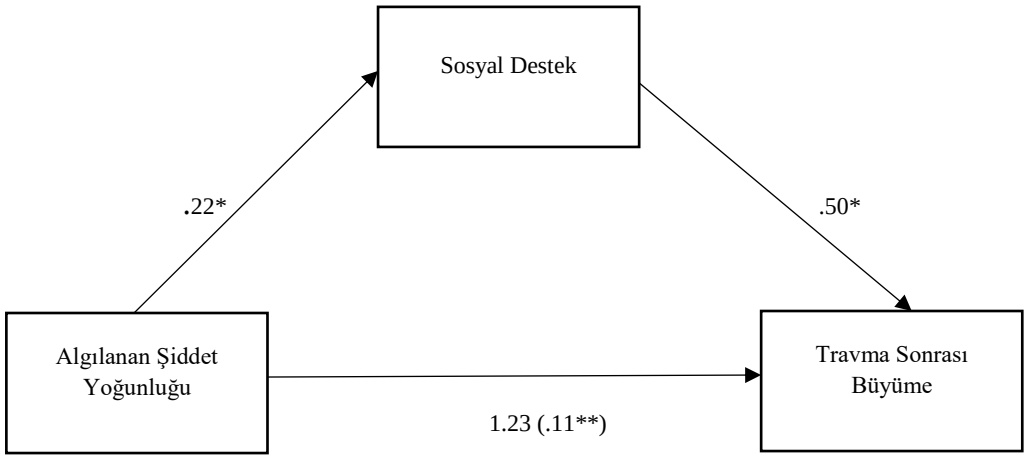

Şekil 3.5. Sosyal Desteğin Travma Sonrası Büyüme Üzerindeki Aracı Rolü
Şekilde standardize olmayan betalara yer verilmiştir. *p<.05

Tüm modelin anlamlılığına baktığımızda ise ($F_{(1,241)}$ = 18.88) tüm modelin anlamlı olduğu ve travma sonrası büyümedeki varyansın %7'sini açıkladığı görülmektedir.

3.1.6. Ontolojik İyi Oluşun Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Katılımcı kadınların algıladıkları şiddet yoğunlukları ve travma sonrası büyüme düzeyinin uyumlarının yordanmasında, ontolojik iyi oluş düzeylerinin aracı ekisi olup olmadığı incelenmiştir (Şekil 3.6).

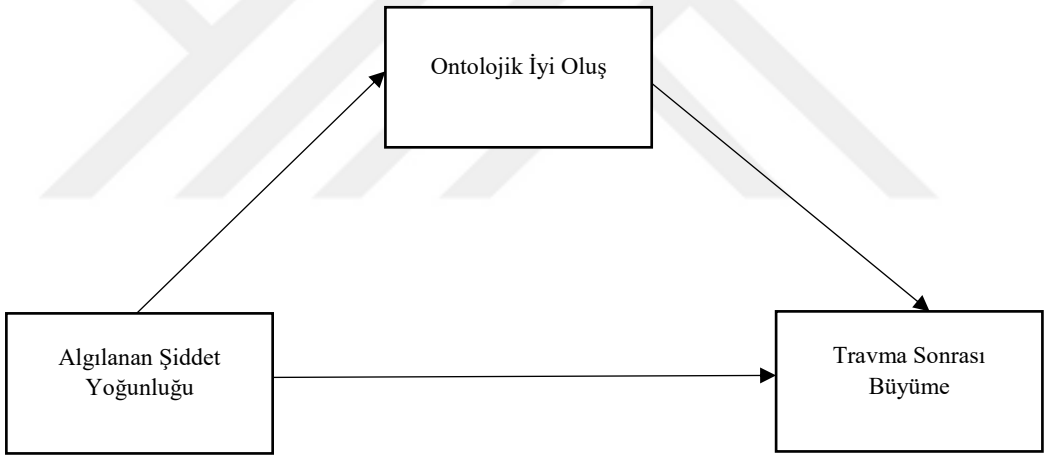

Şekil 3.6. Ontolojik İyi Oluş Düzeyinin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Bu modelin test edilmesinde (Şekil 3.6) Hayes' in PROCESS modelleri arasından 4 numaralı olan kullanılmıştır. Bu modelden elde edilen bilgilerin doğrudan etkileri incelendiğinde, algılanan şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi anlamlı olarak yordadığı görülmektedir [(B = 1.11, GA = .5457, 1.6889, p<.05)]. Buna ek olarak algılanan şiddetin, ontolojik iyi oluş düzeyini anlamlı olarak yordamadığı belirlenmiştir [(B = .43, GA = -.0160, .8926, p<.05)]. Ontolojik iyi oluş düzeylerine

bakıldığında ise travma sonrası büyümeyi anlamlı olarak yordadığı görülmüştür [(B = .39, GA = .2408, .5454, p<.05)].

Tüm model incelendiğinde, algılanan şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide ontolojik iyi oluşun aracı rolünün anlamlı olmadığı görülmüştür [(B = .17 ,GA = -.0051, 13771, p<.05)]. Tüm modelin anlamlı olmadığı (B = .1723, GA = -.0051, .3771) ve travma sonrası büyümedeki varyansın %6 'sını açıkladığı görülmektedir. Aracı modele dair ilişkin değerler, Şekil 3.8' de verilmiştir.

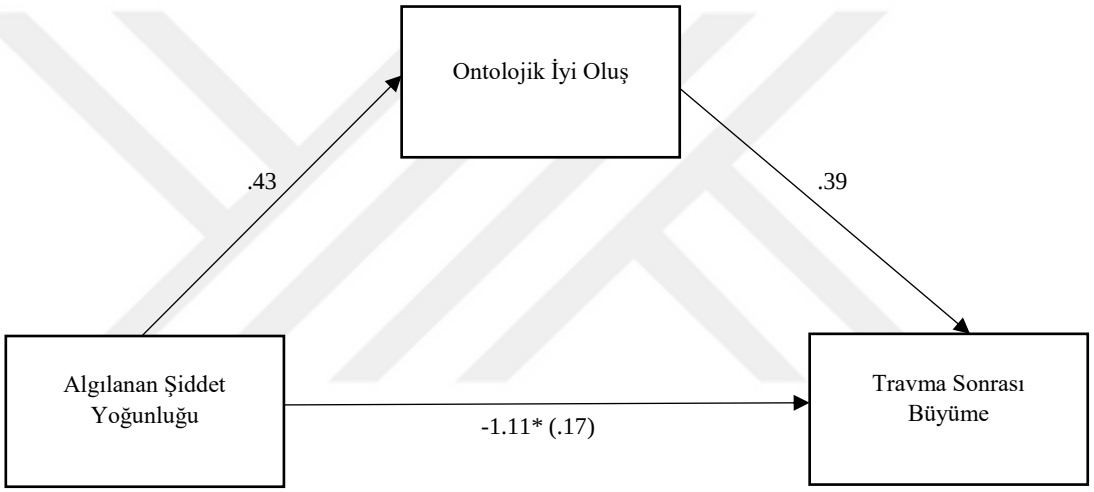

Şekil 3.7. Ontolojik İyi Oluş Düzeyinin Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü *Şekilde standardize olmayan betalara yer verilmiştir.* *p<.05.

3.1.7. Genel Öz Yeterliğin Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Katılımcı kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun, genel öz yeterlik aracılığıyla travma sonrası büyümeyi yordayıp yordamadığı test edilmiştir (Şekil 3.8).

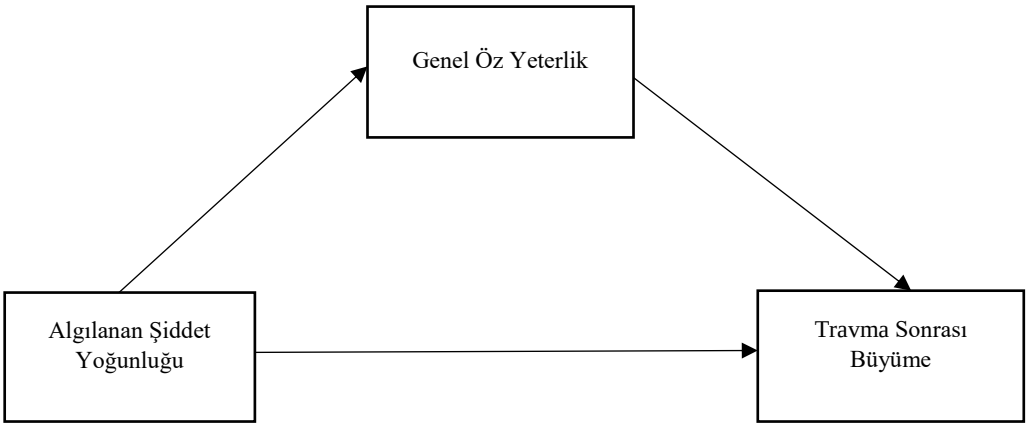

Şekil 3.8. Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Doğrudan etkiler incelendiğinde algılanan şiddet yoğunluğu genel öz yeterliği anlamlı olarak yordamaktadır (B = .28, GA=.0606, .5107, p<.05) . Genel öz yeterlik ile travma sonrası büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir [(B = .77, GA = .4650, 1.0814, p<.05)]. Algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkinin de anlamlı olduğu bulunmuştur [(B = 1.06, GA = .4928, 1.6445, p<.05)].

Aracı etki incelendiğinde, algılanan şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide genel öz yeterliğin aracı rolünün anlamlı olduğu görülmüştür [(B = .22, GA = .0425, .4185, p<.05)]. Diğer bir deyişle kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi genel öz yeterlik aracılığıyla yordadığı görülmektedir. Tüm modelin anlamlı olduğu $F_{(2\text{-}261)}$ = 18.26 ve travma sonrası büyümedeki varyansın % 6'sını açıkladığı görülmektedir. Aracı modele ilişkin değerler, Şekil 3.9' da verilmektedir.

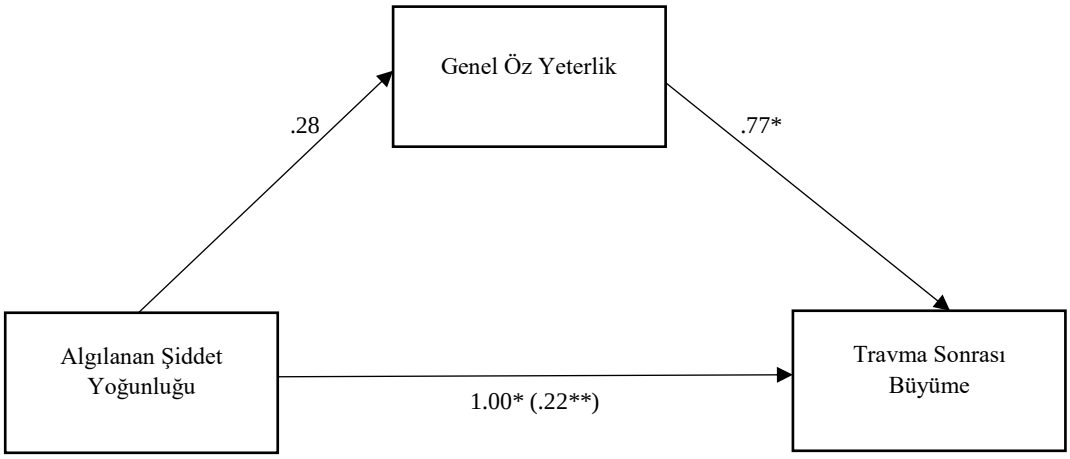

Şekil 3.9. Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü *Şekilde standardize olmayan betalara yer verilmiştir.* *p<.05.

3.1.8. Ontolojik İyi Oluş, Genel Öz- Yeterlik ve Sosyal Desteğin Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Çeşitli PROCESS modelleri arasından bu araştırmanın modeline en uygun olan Model 6 kullanılarak, algılanan şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi ontolojik iyi oluş, genel öz yeterlik ve sosyal destek aracılığıyla yordanması test edilmiştir (Şekil 3.10.).

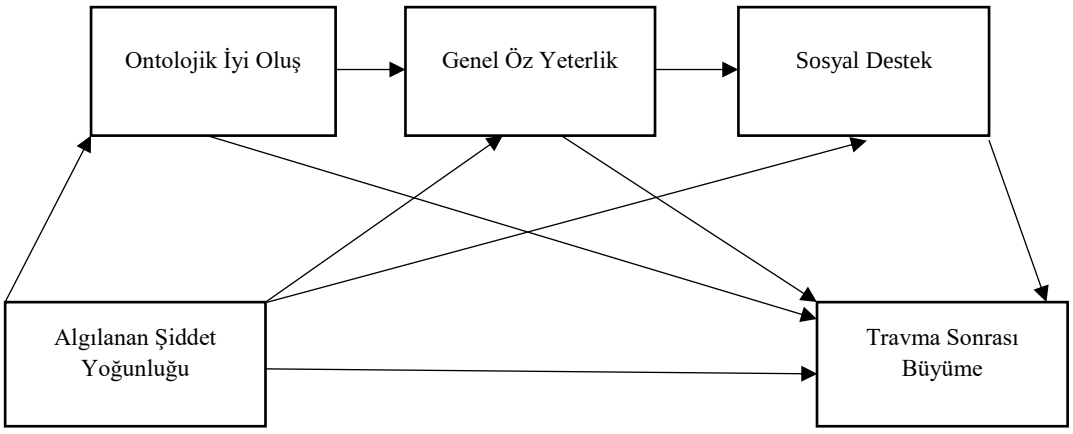

Şekil 3.10. Genel Öz-Yeterlik, Ontolojik İyi Oluş ve Sosyal Desteğin Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü

Algılanan şiddet yoğunluğunun, ontolojik iyi oluşu [(B = .51, GA = .0549, .9766 p<.05)] anlamlı olarak yordadığı ancak genel öz yeterliği anlamlı olarak yordamadığı [(B = .19, GA = .0721, -.0180 p<.05)] görülmektedir. Algılanan şiddet yoğunluğunun sosyal destek üzerindeki etkisi incelendiğinde ise, sosyal desteği anlamlı olarak yordadığı görülmüştür (B = .22, GA = .0624, .3955, p< .05).

Travma sonrası büyüme değişkeni incelendiğinde, algılanan şiddet yoğunluğunun travma sonrası büyümeyi anlamlı olarak yordamakta olduğu görülmektedir [(B = .93, GA = .3410, 1.5255 p<.05)]. Ontolojik iyi oluş ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide ise anlamlı olduğu görülmektedir [(B = .26, GA = .0873, .4357 p<.05)]. Genel öz yeterlik ise travma sonrası büyümeyi anlamlı olarak yordamaktadır [(B = .54, GA = .2040, .8872 p<.05)]. Sosyal desteğe bakıldığında ise travma sonrası büyümeyi anlamlı olarak yordamadığı görülmüştür [(B = .51, GA = .0675, .9600 p<.05)] (Şekil 3.11).

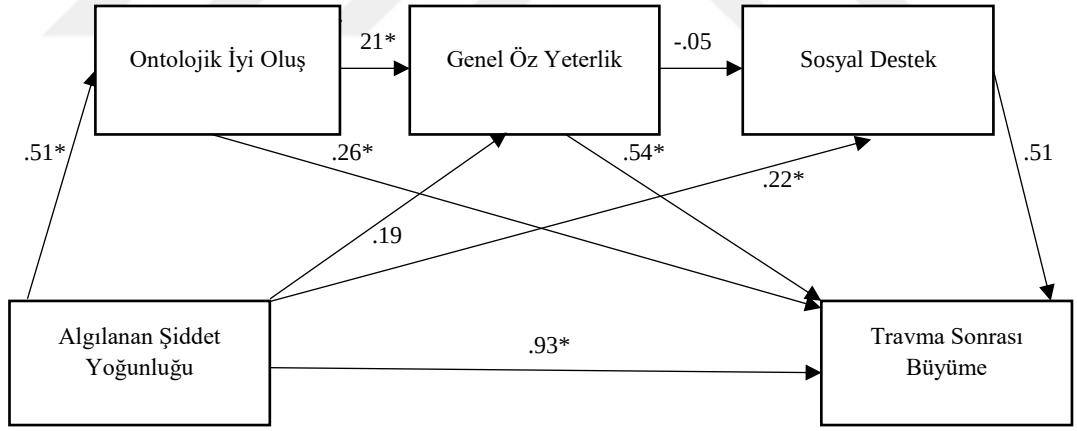

Şekil 3.11. Genel Öz Yeterlik, Ontolojik İyi Oluş ve Sosyal Desteğin Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolü *Şekilde standardize olmayan betalara yer verilmiştir.* *p<.05.

Toplam etki incelendiğinde, tüm modelin anlamlı olduğu $F_{(4\text{-}241)}$ = 18.88 ve varyansın %7' sini açıkladığı görülmektedir. Aracı ilişkiye dair verilere Çizelge 3.7' de yer verilmiştir.

Çizelge 3.7. Genel Öz Yeterlik, Ontolojik İyi Oluşun ve Sosyal Desteğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracılık Etkisi

			%95 BCa Güven Aralığı	
Değişken	**B**	**SH**	**Düşük**	**Yüksek**
AŞY→OİOO→TSB	.13	.08	.0091	.3388
AŞY→GOYO→TSB	.10	.06	-.0163	.2506
AŞY→SD→TSB	.11	.07	.0016	.2895
AŞY→OİO→ GOYO → TSB	.05	.03	.0065	.1474
AŞY→OİO→ SD→ TSB	.00	.00	-.0082	.0302
AŞY → GÖY→SD→ TSB	-.00	.00	-.0247	.0040
AŞY→OİO→ GÖY→SD→ TSB	-.00	.00	-.0131	.0017

Algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme; sosyal destek, ontolojik iyi oluş ve genel öz yeterlik değişkenleri açısından incelendiğinde sosyal destek ve genel öz yeterlik değişkenlerinin travma sonrası büyüme ve algılanan şiddet yoğunluğu arasında aracı rol oynadığı görülmüştür. Bu değişkenlerin aracı rol analizleri tek bir modelde yapıldığında ise, ontolojik iyi oluşun ve genel öz yeterliğin algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme arasında aracı rol oynadığı görülmüştür.

3.2. Nitel Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, nitel çalışmanın amacı doğrultusunda toplanan verilere uygulanan istatistiksel analiz bulgularına yer verilmektedir. Toplamda on kadından elde edilen verilerin çözümlenmesinde MAXQDA nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Yürütülen görüşmelerin transkriptleri Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (YFA) kullanılarak değerlendirilmiştir.

3.2.1. Evli Kadınlarla Yapılan Çalışmadan Elde Edilen Bulgular

Nitel çalışma kapsamında evli kadınlarla yapılan beş görüşmenin incelenmesi sonucunda tekrar eden dört üst tema ve buna bağlı kodlar saptanmıştır. Evli kadınlarla yapılan görüşmelerle belirlenen temalar ve kodlar şu şekildedir: 1) Şiddet ile İlgili Bilgi ve Deneyimler, 2) Eş ile Yaşanan Deneyimler, 3) Boşanma ile İlgili Düşünceler ve 4) Şiddet Sonrası Yaşanan Deneyimler (bkz. Çizelge 3.8). Her bir üst tema ve kod için katılımcı kadınlarla yapılan görüşmelerin söylemlerinden bazı alıntılara yer verilmiştir.

Çizelge 3.8. Analiz Bağlamında Evli Kadınlara Dair Oluşturulan Üst Tema ve Kodlar

Üst Tema	Kodlar
Şiddet İle İlgili Bilgi ve Deneyimler: "Acısını kimden çıkaracak? En sakin, en savunmasız sensin."	Eşin Üstünlük Kurması
Eş İle Yaşanan Deneyimler: "Ailesi ne derse onu yapıyordu."	Eşin Ailesine İlişkin Faktörler (Kayınvalide) Eşin Bireysel Özellikleri
Boşanma İle İlgili Düşünceler: "Belki eşin olmayacak ama özgür olacaksın."	Özgürleşme/Baskının Azalması Zorlu Süreç
Şiddet Sonrası Yaşanan Değişimler: "Küçük dertleri, dert olarak görmüyorsun."	Sosyal Destek Aile Desteği Katılaşma/Duyarsızlaşma

3.2.1.1. Evli Kadınlarda Şiddet ile İlgili Bilgi ve Deneyimler: "Acısını kimden çıkaracak? En sakin, en savunmasız sensin."

"*Şiddet ile ilgili bilgi ve deneyimler*" üst teması ağırlıklı olarak "Şiddeti tanımlar mısınız?", "Şiddetin türleri nelerdir?", "Şiddeti doğuran sebepler nelerdir?", "Şiddete uğrayan bir kadın ne yaşar?", "Ne kadar sıklıkla şiddete maruz kalıyorsunuz/kaldınız?", "Şiddete maruz kaldığınız ilk zamanlar bu duruma karşı ne yaptınız/nasıl davrandınız?" gibi temel sorular çerçevesinde alınan yanıtlar arasından derlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ortak kodun; eşin üstünlük kurma davranışları üzerine olduğu görülmektedir.

Şiddet ile ilgili bilgi ve deneyimler üst teması, evli kadınların deneyimlediği şiddet yaşantılarını ve şiddete bakış açılarını kapsamaktadır. Kadınlar maruz kaldıkları fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik şiddet sonucunda yaşadıkları psikolojik durumları ve şiddete maruz kalmalarıyla ilgili düşüncelerini aktarmıştır.

3.2.1.1.1. Eşin Üstünlük Kurması

Kadınlar şiddet ile ilgili deneyimlerinde, her zaman eşlerinin üstün olma, sözlerini geçirme, baskı kurma çabalarının olduğunu ve bu çabanın karşısında savunmasız kaldıklarını belirtmiştir. Şiddete maruz kalan kadınların eşlerinin üstlerinde üstünlük kurabilmek için şiddete yöneldiklerini, eşlerinin onları güçsüz, savunmasız gördüklerini, yanı sıra eşlerin yaşadığı stres ve problemleri karısına şiddet göstererek, bahane bularak gidermeye çalıştıklarını aktarmışlardır.

> ***Özlem Hanım:*** *"Şiddet şöyle oluyor; karşındaki seni güçsüz görüyorsa o senden üstünse etmeye[şiddet göstermeye] başlıyor benimki öyle oldu."*

Nesrin Hanım: *" Yani ne yaparsan yap o şiddeti yaşıyorsun ki adam işten sinirli geliyor maddi olarak sıkıntı yaşıyor. Acısını kimden çıkaracak? En sakin, en savunmasız sensin. Sen suçsuz olsan da seni suçlayacak bir sebep buluyor."*

Müjgan Hanım: *"Hayır kelimesini sevmez nasıl diyeyim sana o planladıysa onun bozulmasını istemez. Öyle bir plan yapılmış, ben de ramazanın birinci günü diye böyle bir, ben de oruçlu olduğum için tepki gösterdim ne gereği var gibilerinden. O şekilde olanlar oldu. Yani bu çok basit bir konu bana göre bilmiyorum çok basit bir konudan oldu."*

3.2.1.2. Evli Kadınlarda Eş ile Yaşanan Deneyimler

"*Eş ile yaşanan deneyimler*" üst teması ağırlıklı olarak "Eşinizle/eski eşinizle ilişkinizi tanımlar mısınız?", "Eşinizle nasıl bir ilişkiniz var/vardı?", "Bu kaçıncı evliliğiniz?", "Şiddet yaşadığınız kişiyle yeniden evlendiniz mi?", "Şu anda ne yaşıyorsunuz?", "Sonlandıysa nasıl sonlandı, ne oldu da değişti?" gibi temel sorular çerçevesinde alınan yanıtlar arasından derlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ortak kodların; eşin ailesine ilişkin faktörler ve eşin bireysel özellikleri olduğu görülmektedir.

Bu üst tema kadınların eşiyle ilgili deneyimlerini içermektedir. Kadınların şiddet gördükleri eşleriyle deneyimleri ve ilişki dinamiklerine dair bilgiler elde edilmiştir. Kadınlar, eş ile ilgili deneyimlerini aktardıklarında eşlerinin ailevi faktörlerden etkilendiklerini ve eşin kişilik özelliklerinde problemler olduğunu düşündüklerinden bahsetmişlerdir.

3.2.1.2.1. Eşin Ailesine İlişkin Faktörler

Evli kadınlar genellikle eşlerinin aileleri nedeniyle problem yaşadıklarını, eşlerinin kendi ailelerinden psikolojik olarak olumsuz yönde etkilendiklerini, aile müdahalelerine eşlerinin sınır koyamadığını dile getirmişlerdir. Şiddete uğramalarının altında eşlerin yetişkin bir birey gibi objektif davranmayıp, aileleriyle bağımlılıklarını sürdürmelerinin ve erkeğin ailesinin gücünün yattığını bir şekilde belirtmişlerdir.

> ***Özlem Hanım:*** *"İlk zamanlar iyiydi. Ailesi hep karışmaya başladı ondan sonra kendisinde aile kavramı yoktu, yani ailesi ne derse onu yapıyordu. Annesi, kardeşi karışıyordu."*

> ***Nesrin Hanım:*** *"Fiziksel şiddet bir defa ama duygusal şiddet sayısını bile hatırlamıyorum. Fiziksel şiddet de annesi yüzünden. Annesi beni hiç sevmezdi zaten kıskanırdı. O yüzden dolduruşa getirdi, eşim de fiziksel şiddet uyguladı."*

3.2.1.2.2. Eşin Özellikleri

Evli kadınlar eşlerinden bahsederken; kişiliklerinin tam oturmadığı, kişiliğiyle veya zekâsıyla ilgili bir problem olduğu yönündeki şüphelerini ortaya koymuşlardır. Eşlerinin olgun olmayan, çevreden kolay etkilenen, uyumsuz kişilik özellikleri olduğu, problem çözme becerilerinin eksikliği yanı sıra iletişim becerilerinde güçlük gibi özellikleri vurgulanmaktadır.

> ***Özlem Hanım:*** *"Kendimi göz önünde bulunduruyorum ya, şiddeti doğuran nedenler ailenin karışması, dışarıdan etkenler. Kişilik tamamlanmaması, karşı tarafın kişiliğinin tamamlanmaması bir de ego gibi geliyor bana. Kendine Müslüman, egolu."*

Nesrin Hanım: *" Kah dalgalı deniz, kah süt liman bir deniz. Hani değişiyor. Zaman geliyor her şey çok yolunda gidiyor. Zaman geliyor bir anda sanki o adam değil. Çok kişiliğinde yolunda gitmeyen şeylerin olduğuna inanıyorum. Karakterinin tam oturmuş olduğunu görmüyorum."*

Şaziye Hanım: *"Bazen çok döverdi eskiden daha çok genç zamanlarında çünkü hep üstüme kadın getirmek istemişti ben istemediğimden çok dövdü hala bazen vurur ama para meselesi olduğunda. Bence onda bir gariplik var ben eskiden beri öyle düşünürdüm. Hani böyle kocam yıllardır ama bir şey var ailesi de onun öyle, karakterleri bozuk biraz."*

Müjgan Hanım: *"Bizim bir problemimiz var, benim eşim çok böyle küser o da ailedeki genlerinden artık diyorum. Küsme huyu çok var kendisi de yanlış bir şey yapsa küsüyor, özür dilemesi yok. O da bir şiddet diyorum ben ona, ceza aklınca."*

Nevriye Hanım: *" O doğuştan da bir zekâ geriliği varmış ben araştırdım. Söylediler onunla nasıl yaşıyorsun o böyle böyle dediler. Oğlu da var onun da zekâ geriliği var engelli. Bu oğlumda nasıl bir şey olmamış nasıl cesaret etmişim bunda yok Allah'a şükür."*

Nevriye Hanım görüşmenin başka bir kısmında boşanmayla ilgili şunlardan bahsetmiştir***:***

"Bir de onun bir şeyi var her yerimiz çöplük küçük oğlum yerde yatıyor, çöp her yeri. Mobilya bile alamıyoruz işte görseniz bizi nasıl anlatayım kendimi biz de küçük oğlumla kararlaştırdık çıkacağız kiraya. Karşımdaki insan [eşi] çok aciz zaten doğru düzgün kendini ifade edemiyor, ben aciz buluyorum."

3.2.1.3. Evli Kadınlarda Boşanma ile İlgili Düşünceler

"Boşanma ve evlilik ile ilgili düşünceler" üst teması ağırlıklı olarak "Evliliğinizi sonlandırmayla ilgili neler düşündünüz? Ne yaptınız?", "Eşinizden boşanmayı düşündünüz mü?", "Boşanmaya karar verseniz sebepleri neler olurdu?", "Boşanma kararını nasıl aldınız?", "Boşanma kararınızın temel sebepleri nelerdir?", "Boşanmanıza neler engel oldu?/ Boşanma kararı almamanıza engel olan sebepler nelerdir?" gibi temel sorulara verilen yanıtlar çerçevesinde derlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ortak kodların; özgürlük/baskının azalması ve zorlu süreç olduğu görülmüştür.

Bu üst tema boşanma ile ilgili kadınların deneyimlerini ve düşüncelerini içermektedir. Boşanmaya karar verme süreci veya boşanmama kararında nelerin etkili olduğu, bu süreçle ilgili beklentileri ve yaşadıklarını içermektedir. Özellikle boşanmayla ilgili girecekleri sürecin zorlu olduğunu düşündüklerini ancak boşanma gerçekleşse daha özgür olacaklarını ve kendilerini bulacaklarını belirtmişlerdir.

3.2.1.3.1. Özgürlüğün Artması/Baskının Azalması

Evli kadınlar, boşanma ile ilgili deneyimlerinden söz ettiklerinde boşanmanın kendileri için özgürlük olabileceğine, rahatlama sağlayacağına ve baskıdan kurtulma anlamına geldiğine işaret etmişlerdir.

> ***Nesrin Hanım:*** *"Özgür olurdum. Her şeyin kısıtlı, belirli saatlerde belirli şeyleri yapmak zorundasın sorumlulukların var. O zaman tamam belki eşin olmayacak ama özgür olacaksın, kendine zaman daha fazla ayıracaksın."*

Nesrin Hanım görüşmenin başka bir kısmında boşanmayla ilgili şunlardan bahsetmiştir***:***

"Hiçbir bayan kendini eşine ezdirmesin, ben gerçekleştiremedim ama boşanmak bir kurtuluş, bir anlamda zor, tek başına yaşamak zordur ama her kadın bunu atlatabilir. Toplumumuzda tek başına yaşayan bir kadına ön yargılı yaklaşıyor insanlar, bayanlar korkmasın başarabilirler."

Özlem Hanım: *"Özgürüm kafam rahat ne maddi ne manevi anlamda. Ruhen özgürüm şu anda. Çünkü evliyken [boşanma sürecinde ancak resmi olarak evli] baskı vardı. Kendi aileme gidiyordum karşıda oturuyordu. Kan ter içinde eve dönüyordum ki bir şey diyecek mi kızacak mı?, ki kızıyordu. Hiçbir yere yollamazdı memleketime falan. Şimdi daha rahatım. Çıkıp gezebiliyorum, para konusunda da dediğim gibi rahatım."*

Şaziye Hanım: *"Ev tutmam gerekir mahalleden ayrılacağım mecbur. Parasal sorun yaşamam ben çalışıp kazanıyorum, çocukları da büyüttüm ama işte belki boşansam daha rahat edeceğim ama insan bilmeyince ne olacağını. Belki de pişman olacağım."*

3.2.1.3.2. Zorlu Süreç

Boşanma, evli kadınlar açısından değerlendirildiğinde boşanmayı zorlu bir süreç olarak gördükleri, tek başına hayata tutunmanın zor olduğunu düşündükleri, nelerle karşılaşacaklarını yordayamadıkları ve bu nedenle boşanmadan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca çocukların geleceği, sorumluluğu ve mirastan pay alamama onları durduran, zorlayan diğer faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Özlem Hanım: *"Zorlu geçiyor [boşanma süreci] iki geri bir ileri. Psikolojik sıkıntı veriyor, yıkıyor."*

Nesrin Hanım: *"O geçiş sürecini hatırladıkça [düşündükçe], boşanma, çocuklar kimde kalacak, maddi olarak kendime yetebilecek miyim, çevre bu durumu nasıl karşılayacak, annem babamın tepkisi ne olacak, pişman olacak mıyım? Yapabileceğim tek şey küsmekti, onun yüzünü görmemekti. Çözüm olarak aslında onu terk etmek aklıma gelmiyor değildi ama adam akıllı düşününce iki çocuğum olduğunu annemin babamın yanına dönsem bile tekrar eşimin yanına döneceğimi bildiğim için hiç öyle bir şey yapmadım."*

Şaziye Hanım: *"Boşansam zor olur işte, hem o işlerle uğraşmak zor hem boşanınca yalnız kadın olmak zor. Belki alışılır ama hiç dul kalmadım bilmiyorum nasıl olur."*

Müjgan Hanım: *". Ben ayrılsaydım ayrılacaktı. Çocuklarım vardı iki tane yani kızım oğlum vardı, iki tane çocuk. Sinirlendim dedim ne gereği vardı çekiyorsun, ediyorsun. Sonra dedim kendimce çocuklar ayrı anne bir tarafta baba bir tarafta, yıpranacaklar. O yüzden boşanmak istemedim. Çocuklar olmasa, ben kendisine de dillendiririm, çocuklar olmasa bir dakika durmazdım. Çocuklar ayağımın altında olacaktı çalışsan çalışamazsın, çocukların sorumluluğunu tek başına almak isteyeceksin, büyüyecekler. Tutabilecek misin? Yoksa çocuklar olmasa çekmezsin, tek başına girer bir yerde çalışırsın arkadaşında kalabilirsin, sığınabilirsin diye düşünüyorum. Çocukla bir yere çok fazla sığınamaz-sın."*

Nevriye Hanım: *" Kendime güven geldi emekli yaptı ya oğlum beni. O zamandan beri zaten, kendime şeyim geldi bir de tedavi oldum ben, ben tedavi olmasaydım psikolojik görmeyecektim o şeyleri. Ama boşanmak var ya biliyorsunuz kim daha zengin kanun onlara göre. Ben boşansam kaybedeceğim her şeyimi. Ondan tazminat alamayacağım evleri parası kardeşine devredecek. Kanun böyle işte hanımına sormadan satış gerçekleştirebiliyor. Ondan çok şey oluyorum kendimi en büyük sorun o içimde."*

3.2.1.4. Evli Kadınlarda Şiddet Sonrası Yaşanan Değişimler

"Şiddet sonrası yaşanan değişimler" üst teması ağırlıklı olarak "Şiddete maruz kaldığınızda kimden/kimlerden destek aldınız?", "Şiddet yaşantınız ile ilgili düşündüğünüzde bu süreçten sonra nasıl bir değişim geçirdiğinizi düşünüyorsunuz?", "Kişisel değişiminizin nasıl başladığını düşünüyorsunuz?", "Yaşadığınız bu değişimlerde çevrenizin nasıl bir rolü oldu?", "Ne gibi zorluklarla başa çıktınız?/ Ne gibi güçlükler yaşadınız?", "Boşanmadan önceki hayatınızı boşandıktan sonraki hayatınızla kıyaslayacak olursanız ne gibi farklılıklar deneyimlediniz?/, deneyimlersiniz?" gibi temel sorular bağlamında alınan yanıtlar çerçevesinde derlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ortak kodların; sosyal destek ve katılaşma/duyarsızlaşma olduğu görülmüştür.

Bu üst tema kadınların şiddet sonrasındaki deneyimlerine ilişkin deneyimlerini içermektedir. Şiddetin ardından aldıkları destek, şiddetin tekrarlanmaması için yaptıkları ve şiddet ile nasıl başa çıktıklarına dair bilgiler aktarmışlardır.

3.2.1.4.1. Sosyal Destek

Sosyal desteğin evli kadınların şiddet sonrası deneyimlerin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Kadınlar üzerinde arkadaşlarının, ailelerinin hatta sosyal medyanın bile şiddet ile başa çıkmada etkili olduğu görülmüştür.

> ***Nesrin Hanım**: "Sosyal çevrem çok etkili oldu. Arkadaşlarım, çocukluk arkadaşlarım yani sosyal medyayı takip etmem farklı insanların yaşantılarını gözlemlemem hep etkili oldu."*

> ***Özlem Hanım:**" [Şiddet sonrasında] Ailem destek oldu. Teyzelerim olsun, annem olsun."*

Şaziye Hanım: *"Ben evlere temizlik yapmaya gidiyorum yıllardır giderim tanıdığım kişiler. Hem aklım dağılıyor hem de yıllardır tanıyorum artık. Destek gibi demeyelim de parasal destek değil sadece gittiğimde paramı alır çıkarım ama mesela bir ablaya giderim o benim derdimi çok dinler bana çok iyi gelir. Bir de benim kızım bana çok destek verir o da beni dinler sağ olsun."*

Nevriye Hanım: *" Kimse destek olmadı. Arkadaşım olsa arkadaştan ne beklerim söyler şunu bunu ama en önemlisi kendi cesaretin olacak kendin yapacaksın. Öğüt verir [arkadaşı] ama sen uygulamadıktan sonra..."*

Müjgan Hanım: *"Annem de yoktu babam da yoktu. Ben belki bazen düşünüyorum diyorum onlar da olsaydı durmazdım. Annem de babam da olsaydı çocuklarla beraber oraya sığınabilirdim. O hırsla annemle babama sığınırdım orada otururdum diye düşünüyorum. Biz çok kalabalık bir aile değiliz kime gideceksin."*

3.2.1.4.2. Şiddetle Başa Çıkma Yöntemi

Şiddete karşı tutumların evli kadınlarda hayata karşı katılaşma ve olumsuz olaylara karşı daha duyarsız olma gibi sonuçları olduğu görülmüştür. Yanı sıra çevreden gelen önerileri dikkate aldıkları da anlaşılmaktadır.

Nesrin Hanım*: "[Şiddet] Haftada 1'den belki 2 ayda 1'e indi. Artık kendime zaman ayırmaya başladım. Şunu düşündüm herkesin kendine ait bir yaşam alanı olursa belki şiddetten uzaklaşırım diye düşündüm, ama zaman zaman yine de yaşamıyor değilim. Hayata karşı daha çok katılaşıyorsun, eskisi gibi değilsin, eskiden en ufak şeyi kafaya takardın, takmıyorsun, küçük dertleri dert olarak görmüyorsun."*

Şaziye Hanım: *"Ee şimdi ben eskiden daha saftım, şimdi akıl alıyorum, insanlar diyor niye bu adama veriyorsun paranı, sen kendi kendine de ayakta durabilirsin ama işte korktum boşanmaktan, hiç yapamadım o yüzden. Ama yine de ben kendim şimdi eskisinden daha çok karşı çıkıyorum, bir de daha gençti o da şimdi biraz yaşlanınca duruldu. Eskiden daha kötüydü yani."*

Nevriye Hanım: *" Psikolojik şeyleri devamlı dinliyorum, kitap da dinliyorum ama ben benden gitti bu stresten aşırı."*

3.2.2. Boşanmış Kadınlarla Yapılan Çalışmadan Elde Edilen Bulgular

Nitel çalışma kapsamında boşanmış kadınlarla yapılan beş görüşmenin incelenmesi sonucunda tekrar eden dört üst tema ve buna bağlı kodlar bulunmaktadır. Boşanmış kadınlarla yapılan nitel çalışma kapsamında yapılan görüşmelerle birlikte belirlenen temalar ve kodlar şu şekildedir: 1) Şiddet ile İlgili Bilgi ve Deneyimler, 2) Eş ile Yaşanan Deneyimler, 3) Boşanma ile İlgili Deneyimler ve 4) Şiddet Sonrası Yaşanan Deneyimler (bkz. Çizelge 3.9). Her bir üst tema ve kod için katılımcı kadınlarla yapılan görüşmelerin söylemlerine yer verilmiştir.

Çizelge 3.9. Analiz Bağlamında Boşanmış Kadınlara Dair Oluşturulan Üst Tema ve Kodlar

Üst Tema	**Kodlar**
Şiddet İle İlgili Bilgi ve Deneyimler: "Geriye dönüp baktığımda daha farklı olabilirmiş."	Boşanma Sebebi Çöküntü Kendini Savunma
Eş İle Yaşanan Deneyimler: "İlk evlendiğimizde böyle değildi."	Eşin Değişimi Madde Kullanımı
Boşanma Kararı İle İlgili Deneyimler: "Ömrüm boyunca bu adamla mı yaşayacağım?"	Çocukların Varlığı Sosyal Destek
Şiddet Sonrası Yaşanan Değişimler: "Arkanda seni doğru yönlendiren birileri var"	Destek Alma Kendi Ayakları Üzerinde Durma

3.2.2.1.Boşanmış Kadınlarda Şiddet İle İlgili Bilgi ve Deneyimler

"Şiddet ile ilgili bilgi ve deneyimler" üst teması ağırlıklı olarak "Şiddeti tanımlar mısınız?", "Şiddetin türleri nelerdir?", "Şiddeti doğuran sebepler nelerdir?", "Şiddete uğrayan bir kadın ne yaşar?", "Ne kadar sıklıkla şiddete maruz kaldınız?", "Şiddete maruz kaldığınız ilk zamanlar bu duruma karşı ne yaptınız/nasıl davrandınız?" gibi temel sorular çerçevesinde alınan yanıtlar arasından derlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ortak kodların; boşanma sebebi, çöküntü, kendini savunma olduğu görülmüştür.

Bu üst tema, boşanmış kadınların şiddet yaşantılarını ve bu süreçte neler deneyimlediklerini içermektedir. Kadınların maruz kaldıkları fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik şiddet sonucundaki mücadeleleri ve şiddeti sonlandırmak adına aradıkları çözümler göze çarpmaktadır. Kadınlar yaşadıkları şiddetin boşanma sebebi olduğunu, kendilerini savunmak durumunda kaldıklarını ve bu süreçte büyük bir çöküntü yaşadıklarını belirtmişlerdir.

3.2.2.1.1. Boşanma Sebebi

Boşanmış kadınlar yaşadıkları şiddetin boşanmak için bir sebep olduğunu aktarmışlardır. Değişmeyeceğine inandıkları olumsuz deneyimleri (kendi ve çocuklarına karşı) sonlandırmak adına boşanmayı bir çözüm olarak hayata geçirmişlerdir.

> ***Ebru Hanım: "****Benim canımın yanması, benim evladıma benim canım ona şiddet uygulaması psikolojik şiddet uygulaması, hani karşımdakine. Benim çocuğuma bunu yaptığında bile başka bir şey olamaz, bu boşanmak için bir sebep. Ben kendimi bir kenara bırakıyorum, benim çocuğuma bunu yapıyor, kendi babası yapıyor."*

Çiğdem Hanım: *"Onun istediği buydu. Ya ayrılacaksın benden ya da işte çocuğunla beraber bu evde kalırsın. Ben [eski eşi] hayatıma bakacağım o kadınla. Ben bunu kabul ettim artık. Aramızdaki her şey çözülmeye başladı. Savaşamam artık, bu adam bunu tercih ediyor [dedim]."*
" *Ve her şeyden önce çocuğum için yara açtığımı düşündüğüm için."*

Jale Hanım: *"Şiddet sonrasında pişmanlık, özür dileme. Öyle yapmak istemedim, öyle demek istemedim, sonra tekrar eski davranışlara dönüş ve tekrar şiddet. Sürekli tekrar eden bir şeyi sonlandırmak için farklı bir şey yapmak lazımdı, ben de o yüzden boşandım."*

Tuğba Hanım: *" Bu kararı ben aldım. Benim kararımdı tamamen, ona bu fikri dayattım resmen aslında. Bu benim için zor bir dönemdi, kolay alabildiğim bir karar değildi. Sonuçta ben karşımdaki insanı sevmiyor değildim ya da gerçekten uğradığım şiddet psikolojik bir şiddet değildi duygusal şiddetti ve bunu kafamda normalleştirmen daha kolay oluyor. Karar alma sebebim şu oluyor; değişebileceğine inanmadığım noktada bu kararı almaya karar verdiğim noktaydı. Karşımdaki insana ne yaparsam yapayım ilişkimiz düzelmiyordu, düzelse bile üç gün sonra aynı oluyordu. Düzelmesi için önümüzde uzun bir yol olduğunu ve hayatın çok kısa olduğunu düşündüğüm için onu bırakmaya karar verdim."*

3.2.2.1.2. Çöküntü

Şiddetin kendilerinde depresyon ve çöküntü yarattığını; olumsuz duygu durumuna sebebiyet verdiğini vurgulamışlardır.

Ebru Hanım: "*Ben ilk şiddete uğradığımda zaten ruhsal olarak çökmüş oluyorsun. Dışarı çıktığında insanlar senin yüzüne bakınca hani kocan seni dövmüş bunu düşündüklerini düşünüyorsun."*

Çiğdem Hanım: "*Çok kötü bir dönemdi. Ağır bir depresyona girdim. Psikologdan destek aldım bir altı ay kadar. Travma yaşadım. Her şeyden önce de kaçıp gittiğimin pişmanlığını yaşadığım için çok küçük bir yaşta. Ve her şeyden önce çocuğum için yara açtığımı düşündüğüm için."*

Tuğba Hanım:*" Psikolojik şiddet görmeye başladığımda ilk böyle bir şok olmuştum sonra ağır bir depresyon süreci yaşadım ki o zamanlar evliydik. İlk başta o depresyondan çıkmaya çalışırken değiştim"*

3.2.2.1.3. Kendini Savunma

Şiddet görmüş ve boşanmış kadınların, şiddete karşı kendilerini savundukları, tepkisel davrandıkları ve bu konuda çeşitli yöntemler uyguladıkları görülmüştür.

Ebru Hanım*: "Ona karşı ben bu sefer hani çözüm o değil bunun farkındayım ama o çözüm olarak gördüğü için ben bunu yaptım, o bardak mı kırdı ben de bardak kırdım ben de yapıyım bakayım ne oluyor dedim."*

Ebru Hanım görüşmenin başka bir kısmında ise şunları belirtmiştir:

Daha hırslıyım sanki eskiye göre daha sessiz sakin olan [kendisi] bir şimdi daha hırçın hani karşımdakine karşı hani mesela çoğu kişiye karşı ben bunu söylemem ben bunu anlatmam dediğim şeyleri, hani bunu karşı taraf yaptırıyor zaten, sana cevap hakkı doğduğu için sen de bunu yapmak zorunda kalıyorsun ve ben bunu yaptım yani.

Jale Hanım: *"Ben hiçbir zaman şiddet karşısında sinmedim, hatta şiddet gördüğüm için karşılığını da verdim gözü korksun diye. Hatta bir noktada çileden bile çıkarttığımı düşünüyorum karşımdakini, ama olsun sinmekten daha iyidir."*

Tuğba Hanım: *" O bana duygusal şiddet uyguluyordu, ben de ona fiziksel şiddet olarak saldırmak istemiştim uzun bir süre. Yani çünkü sebebinin de şey gibi düşündüm ona duygusal olarak zarar veremeyeceğime inandığım için çünkü çok umursamazdı anca ona fiziksel olarak zarar verirsem bu hissin geçeceğini düşündüm. Sonra bir noktada onun da incindiğini fark ettiğim zaman bu fiziksel şiddete başvurma isteğim geçti. Ya bana zarar vermemesi için ona saldırmak istedim ya da benim canımı çok yaktığı için reaksiyon vermek istedim. Normalde hiç fiziksel şiddet eğilimi olan bir insan değildim, gerçekten fiziksel şiddet uygulamak istedim."*

Tuğba Hanım görüşmenin başka bir kısmında ise şunları belirtmiştir:

Psikolojik şiddet gördüğüm anda ya da onun bana yaptığının aynısını birebir yapmaya başladım. Duygusal olarak onu incitebildiğimi fark ettiğim için ben de duygusal olarak onu incitmeye karar verdim

Sevda Hanım: *"Durdurmak için açıkçası çok bir şey yapamıyorsun ama bağırmayı çözüm olarak buldum ben, kim varsa etrafta duysun gelsin diye. Zaten ben ona karşı her zaman kendimi savunmaya da çalıştım. Bana vurduğunda ben hiç sinmedim, köşeye kaçmadım, bu belki onu daha çok sinirlendiriyordu, ama benim kendime saygımdan da dolayı ben yılmadım. Zaten o sana vurduğunda senin da ona vurmanın yolunu açıyor, aslında sen de ona vurabilirsin gibi oluyor. Ben neden kendimi korumayayım ki zaten biliyorum kaçmak çözüm değil, en azından onun da canı acısın diye düşündüm kendimce."*

3.2.2.2. Boşanmış Kadınlarda Eş İle Yaşanan Deneyimler

"Eş ile yaşanan deneyimler" üst teması ağırlıklı olarak "Eski eşinizle ilişkinizi tanımlar mısınız?", "Eşinizle nasıl bir ilişkiniz vardı?", "Bu kaçıncı evliliğinizdi?", "Şiddet yaşadığınız kişiyle yeniden evlendiniz mi?", "Şu anda ne yaşıyorsunuz?", "Sonlandıysa nasıl sonlandı, ne oldu da bu kararı aldınız?" gibi temel sorular çerçevesinde alınan yanıtlar arasından derlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ortak kodların; eşin değişimi, madde kullanımı olduğu görülmüştür.

Bu üst tema kadınların eşiyle ilgili deneyimlerini içermektedir. Kadınların şiddet gördükleri eşleriyle deneyimleri ve ilişkiye dair dinamiklerine dair bilgiler elde edilmiştir. Kadınlar, şiddet gördükleri eşlerinin zamanla değişime uğradıklarını ve eşlerinin ilk evlendikleri zamanki gibi olmadıklarını aktarmışlardır. Özellikle alkol ve madde kullanımı olan eşlerin, alkol ve madde etkisindeyken davranışlarının çok fazla değiştiğini vurgulamışlardır.

3.2.2.2.1. Eşin Değişimi

Boşanmış kadınlar evlilikten bir süre sonra eşlerinin davranışlarında değişiklikler olduğunu, eşlerinin evlenmeden önceki davranışları sergilemediklerini belirtmişlerdir. Sevgi, saygı ve ilgi düzeylerinde değişimler dikkati çekmektedir.

> ***Ebru Hanım: "*** *Zaten hani şeydi aşk diye bir şey benim hayatımda onunla olmadı ha sevgi vardı saygı da vardı. Hiçbir zaman birbirimize şey olmadı hani bir saygısızlık yapmadık kötü bir kelime ağzımdan çıkmamıştır. Ta ki içki içene kadar, içkili olduğu zaman konuştuğu şeyler farklıydı, değişiyordu."*

Çiğdem Hanım: "*Çok güzel bir evliliğimiz vardı düne kadar yani, hani ilk evlendiğim zamandan bahsediyorum. Başka bir kadın vardı sonradan öğrendim. Son bir buçuk sene güzel gitti altı yedi ay kötü geçti."*

Jale Hanım: *"Son zamanlarda artık eskisi kadar sevgim de saygım da kalmamıştı zaten. İlk zamanlardaki gibi bakamıyorsun ki bir kere bakış açın değişiyor, çünkü o da değişmiş sana eskisi gibi davranmıyor. Bu o sevdiğim adam olamaz diyorsun."*

Tuğba Hanım:*" Eski eşimle olan ilişkimde ben çok vericiydim ilişkimizin başları öyle değildi aslında. İlişkimizin başlarında o daha çok vericiydi, ben daha ondan alıcıydım, sonra yıllar geçtikçe ben daha verici taraf olmaya başladım ve şöyle bir noktaya geldik; sanki ben ona vermediğim zaman ilişkimiz ayakta kalamaz gibi hissettikçe sanki bizim ilişkimizi ayakta tutan tek şey benim ona sevgi vermem gibi ya da ilgi göstermem gibi hissettikçe ben bunun dozunu abarttım, o da vermemenin dozunu abarttı, biraz ilişkimizin dengesi bozuldu. Yıllar içerisinde değişti [eski eşi]. "*

3.2.2.2.2. Alkol/Madde Kullanımı

Yapılan görüşmelerde, boşanmış kadınlar eşlerinin alkol/madde kullanımı problemi olduğunu aktarmışlardır. Bu boşanma kararında önemli bir etken gibi görünmektedir.

Ebru Hanım:*" Zaten alkol kullandığında çok fena oluyordu. Eve geliyor, dağıtıyor, çocuklara sataşıyor, yani on katı daha beter."*

Çiğdem Hanım: *Alkol vardı başka başka şeyler de vardı madde bağımlısı. Tabi bunların hepsini sonra duyduğum için çok üzülmüştüm.*

Sevda Hanım: *"İşte ilk zamanlar [evliliğin ilk zamanları] çok döverdi, küfür ederdi, bağırırdı, hatta komşular derdi sen nasıl dayanıyorsun bu adama. Sonra daha çok kendini alkole vermeye başladı, bir ara çok alkol aldı, ondan dolayı da çok problem yaşadık. Dedim ya bahane buluyordu dövmek için alkollüyken bahanesi bile olmasına gerek yoktu yani eve geliyor neden mutfakta yemek dışarıda kalmış oradan bile, yani ben anlatması çok zor kelimelere dökemem"*

3.2.2.3. Boşanmış Kadınlarda Boşanma Kararı İle İlgili Deneyimler

"Boşanma kararı ile ilgili deneyimler" üst teması ağırlıklı olarak "Evliliğinizi sonlandırmayla ilgili neler düşündünüz? Ne yaptınız?", "Boşanma kararını nasıl aldınız?", "Boşanma kararınızın temel sebepleri nelerdir?", "Boşanmanıza neler engel oldu?/ Ne oldu da boşanma kararını hemen alamadınız?, "Şiddete maruz kaldığınızda kimden/kimlerden destek aldınız?" gibi temel sorulardan alınan yanıtlar çerçevesinde derlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ortak kodların; çocukların varlığı ve sosyal destek olduğu görülmüştür.

Bu üst tema kadınların boşanma ile ilgili deneyimlerini ve düşüncelerini içermektedir. Boşanmaya karar verme sürecinden veya boşanmamaya dair nelerin etkili olduğundan, bu süreçle ilgili beklentilerinden ve yaşadıklarından söz etmişlerdir. Özellikle çocukların varlığı, onların şiddete tanık olmaları ve çevrelerinden gördükleri desteğin bu süreci şekillendirdiği aktarılmıştır.

3.2.2.3.1. Çocukların Varlığı

Boşanmış kadınlarla yapılan görüşmelerde, çocukların varlığının boşanma sürecini zorlaştırmasının yanı sıra boşanma kararı almalarında yine çocuklarının büyük etkisi olduğu görülmüştür. Çocukların tek başına sorumluluğunu taşımak boşanma kararına

engel olurken, daha sonra artan şiddet, çocukların buna tanıklık etmesi ve şiddete uğrama ihtimali kararlarını şekillendirmiş görünmektedir.

Ebru Hanım: *"Engel olan şey iki tane kız çocuğumun olması büyük etken yani yok yani insan şey yapıyor olmaz yani devam etmek zorunda, katlanmak zorundasın, sürdürmek zorundasın bir zorunluluk varmış gibi. Biz bir anlaşmaya gittik çocuklarımız için devam edelim. Kendi hayatım için çocuklarım için, yarın öbür gün ayaklarım üstünde durabilir miyim duramaz mıyım korkusu çocuklarımı yokluğa mı çekerim acaba? Biraz korktum. Hani ne olur yarın bir gün ben şunu yapacağım, hayır kızım onu yapma yanlış derim beni dinlemez bir tek o zorlar yani beni maddi manevi hiçbir şey zorlamaz."*

Ebru Hanım görüşmenin başka bir kısmında şunları da belirtmiştir:

"Sadece şiddet değil. Ben bunu yapmazsam ömrüm boyunca bu adamla yaşayacağım, yaşamak zorundayım ve çocuklarımı da bu adamla yaşatacağım, iki tane kız çocuğu bu adamla yaşatacağım aynı huzursuzlukları bana yaptığı dövmeyi de ona ne diyorsunuz bilmiyorum, fiziksel şiddeti de ben de çocuklarım da yaşayacak. Bugün bunu yapan yarın neler yapmaz ben böyle düşünüyorum."

Sevda Hanım: *"Üç tane çocuğumuz oldu çocuklarına zaman ayırmışlığı yok varsa yoksa işi zaten he kızına, kızı küçük diye ilgilendi etti ama çok da şiddet gördü [kızları]. Yani kızı dövmüşlüğü yok ama kız çok şahit oldu bizim olaylara zaten ben de ondan dolayı da bıraktım. Çünkü hani şiddeti yaşamak da zor ama küçük yaşta görmek de zor sonuçta insan çok etkileniyor. Mesela benim babam da anneme gösterirdi yani döverdi ben hatırlıyorum ben çok korkardım işte böyle yani bundan dolayı da o adamdan kaçmak zorundaydım. Hem kendim için hem çocuklarım için."*

3.2.2.3.2. Sosyal Destek

Boşanmış kadınların şiddet deneyimlerinin ardından sosyal desteğe başvurduğu ve sosyal desteğin, ilginin, verilen değerin boşanma kararında etkin rol oynadığı görülmüştür. Bu destekte bazen çocukların payının da olduğu anlaşılmaktadır.

Ebru Hanım: "*Çevremdeki insanlar hani herkes yanımda zaten devam et diyen kişiler çok az, senin seçimin sen bu hayattan şikâyetçiydin hani şu an sana bir seçim hakkı doğdu bundan sonraki hayatını senin yapacağın seçim yönlendireceksin ona göre karar ver diyip doğru veya yanlış hep bana bıraktılar."*

Çiğdem Hanım: *"O an iyi bir imkân sağlamak için [çocuğuna] o [eşi] ortalıktan kayboldu gitti ağır hakaretler küfürler. Daha çok ayağa kalkmayı tercih ettim. Hayata sarılıp ona sarılıp. 18 aylık bir bebeği büyüttüm. Kreşe verdim etrafımda sevenler sayesinde destekler aldım. O zaman il milli eğitim müdürü vardı. Onun kızları vardı onlardan destek alarak. Çevremden de destek aldım. Babamla çok sorun yaşadım. Çünkü kabul etmediler bizde öyle bir al başını git gel yok. Babamın laflarına maruz kaldım bilmem neye maruz kaldım hangisini anlatayım. Sonra kaçtım yine mantık evliliği yaptım. Bugünlerimize şükrediyorum.*

Tuğba Hanım:*" Arkadaşlarımın ve kardeşimin rolü oldu. Böyle bir ilişkinin içinde olduğun zaman kendi değeriniz olduğunu unutuyorsunuz. Değerli olduğunu unutuyor, güzel olduğunu unutuyor. Hep ben verici olduğum için bir şeyleri alabileceğime inanmıyordum ama arkadaşlarım bunun tam aksi şekilde davrandılar yani benimle ilgilendiler. Kendileriyle ilgilenmiyorken benimle ilgilendiler, ben kendimi sevemiyorken beni sevdiler. O yüzden çok yol göstericiydi o yüzden onlar benim insanlarım yapacak bir şey yok."*

Sevda Hanım: *"Destek anlamında kimseden almadım çünkü konuşmak bile istemedim o zamanlar sonralarında işte kardeşime anlattım genelde kardeşimle konuşuyordum. Pek destek olan birisi olmadı açıkçası ama çocuklarım beni ayakta tutan tek şeydi düşününce çünkü onlar olmasa zaten kaçamazdım o sayede bitirdim ben."*

3.2.2.4. Boşanmış Kadınlarda Şiddet Sonrası Yaşanan Değişimler

"Şiddet sonrası yaşanan değişimler" üst teması; ağırlıklı olarak "Kişisel değişiminizin nasıl başladığını düşünüyorsunuz?", "Yaşadığınız bu değişimlerde çevrenizin nasıl bir rolü oldu?", "Ne gibi zorluklarla başa çıktınız?/ Ne gibi güçlükler yaşadınız?", "Boşanmadan önceki hayatınızı, boşandıktan sonraki hayatınızla kıyaslayacak olursanız ne gibi farklılıklar deneyimlediniz?" gibi temel sorular çerçevesinde alınan yanıtlarla derlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ortak kodların; destek alma ve kendi ayakları üzerinde durma olduğu görülmüştür.

Bu üst tema kadınların şiddet sonrasında yaşadıklarına ilişkin deneyimlerini içermektedir. Şiddet deneyimleri sonrasında gördükleri destek, hayata nasıl devam ettikleri ve bu durumla başa çıkabilmek için neler yaptıklarını aktarmışlardır. Şiddet deneyimlerini aktardıkları kişilerin özellikle anne ve babanın destekçi olmasının hayata tutunmalarında çok önemli olduğu vurgulanmıştır.

3.2.2.4.1. Destek Alma

Şiddetin hemen ardından kadınlar sosyal destek ağlarına başvursalar da, kadınların boşanma sonrasında yeni hayatlarına uyum sağlama ve toparlanma sürecinde de çevrelerinden (aile ve arkadaş) destek aldıkları görülmüştür. Bu süreçte özellikle ailelerin önemli rol oynadığı kadınlar tarafından vurgulanmıştır.

Ebru Hanım: *"Tamam arkamda ailem var, beni doğru yönlendiren birileri var, ben yanlış bir kişinin sözünü dinlemedim, babam benim kötülüğümü hiçbir zaman istemez hiçbir anne hiçbir baba evladının kötülüğünü istemez. Babam da böyle diyorsa he ben boşanabilirim diyorsun."*

Ebru Hanım görüşmenin bir diğer kısmında şunları aktarmıştır:

"Bakıyorsun ki arkanda annen var, anlattığında babam diyor ki kızım bu bu şekilde çekilmez, bu durumda mıydı ne zamandan beri bu durumda deyip arkanda babanı anneni aileni veya bir arkadaşını gördüğün zaman, arkadaşı da bir kenara koyuyorum ailen olması gerekiyor en başta yani."

Jale Hanım: *" Benim annem babam çok açık fikirli, çok iyi insanlar. Ne zaman başıma bir şey gelse ben onlara koşarım ilk zaten. Onlar bana çok destek oldular. Ama en başta insan utanıyor başına gelen şeyden söyleyemiyor o yüzden ilk başlarda söyleyemedim bir de bir daha olmaz diye düşünerek de söyleyemedim. Söyleyince de ailemin eşime karşı bakış açısı değişecek ister istemez, onu bana karşı kötüleyecekler yani ayrılmak için bir adım gibiydi ilk başta söylemek o yüzden de söylemedim. Sonra devam ettikçe mecburen söyledim, zaten istesem de istemesem de anlaşılıyor. Söyleyince de aslında ne yapmam gerektiğini en başından beri yapmam gerekeni de anladım zaten."*

Sevda Hanım*: "Boşanma kararı en başta çocuklarım işte. Büyüdükçe çocuklarım onlar da beni çok destekçi oldular özellikle büyük oğlum. Yani boşansan ne yapacaksın küçücük çocuklar ama işte büyüdükçe çocuklar cesaretlendim en azından bütün gün yanımda değiller büyük oğlum çalışıyor diğerleri okuyor, en azından çalışma imkanım oldu bir süre sonra bir arkadaşım sağ olsun bana çok destek çıktı, ayrıldıktan sonra onun sayesinde şimdi maddi manevi olarak rahatım."*

3.2.2.4.2. Kendi Ayakları Üzerinde Durma

Boşanmış kadınların şiddet sonrası yaşadıkları olumlu değişimler gözden geçirildiğinde, kendi kendilerine yetmeye, ayakta kalmaya önem verdikleri, çabalama ve güçlü olmaya çalışmanın boşanma sonrasındaki yeni hayatlarına katkı sağladığı görülmüştür.

> ***Çiğdem Hanım:*** "*Daha çok ayağa kalkmayı tercih ettim. Hayata sarılıp ona [bebeğine] sarılıp. Hep güçlü olmaya çalıştım. Hep oğlum. Yine aynı şartlar olsa bir hayat daha kurarım oğlumla. Eskisi gibi olamıyor hayatın, ona iyi bir gelecek sunmam gerekiyor. Yaşadığımın bedelini ona ödetmemek için daha güçlü bir hayat kurmayı tercih ettim."*

> **Ebru Hanım:** "*Evet tamam sözümü dinlerler ama izin de veriyorum çoğu şeye yumuşağım yani, büyük kızımı durduramam diye düşünüyorum bazı konularda, sadece onu düşünüyorum maddi manevi hiçbir şekilde çalışır kazanır yaparım, bu zamana kadar çalıştım, bu zamandan sonra da çalışırım."*

> ***Jale Hanım:*** *"İlişkimiz aslında iyiydi başlarda ben çok istemiştim onu. Maço tavırları vardı, koruyucu kollayıcı. İnsanın saçma bir şekilde hoşuna gidiyor sanki biri seni kısıtlıyorsa seni seviyor gibi hissettiriyor yanlış bir şey aslında ama ilk başlarda öyle gelmişti. Sonra fark ettim ki ben onun istediği gibi yaşıyorum, onun istediği insanlarla görüşüyorum. Benim arkadaşım var ama benim o arkadaşımla tanışmadan onun hakkında fikir sahibi ve onunla görüştürmüyor. Ama ben işte bunları sonradan fark ettim. Bir bakmışım ben bütün hayatımı onun istediği gibi şekillendirmişim. Ben bunu uzun süre ilişki sandım, ama bir baktım ben kendim gibi değilim, başka biri olmuşum. Sonucu ne olursa olsun ben kendime yeterim, kendimi kurtaracağım dedim ve öyle de oldu. Şimdi yalnızım aslında ama yine de kendi kendime yetiyorum ben."*

Tuğba Hanım: *" Oradaki değişim daha ziyade şey gibiydi, ondan onay beklememe, onun gözünün içine bakmama, biraz daha ayaklarının üzerinde durma gibi şeylerin başlangıcıydı. Ama asıl boşanma kararı verdikten sonra değiştim. Yani böyle tek aşamalı bir değişiklik olarak düşünmüyorum bunu ama tam boşanma kararı verdikten sonra şöyle oldu; hiçbir beklentim kalmadığı için ondan her şeyi kendi kendime yapmam gerektiğini bildiğim için hayatımda neyi değiştirmem gerekiyorsa oturdum üzerine düşündüm ve gerçekten çaba göstermeye başladım"*

4.TARTIŞMA

4.1.Nicel Araştırma Bulgularının Tartışılması

Bu araştırmada öncelikle şiddet görmüş boşanmış ve şiddet gören evli kadınların travma sonrası büyüme, sosyal destek, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluş açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikli olarak grup karşılaştırmalarına ilişkin bulguların tartışılmasına yer verilecektir.

Çalışmada ikinci amaç olarak, kadınların evli veya boşanmış olmasının travma sonrası büyüme açısından bir farklılık oluşturup oluşturmadığı incelendiğinden, söz konusu olan medeni durumun düzenleyici rolünün tartışılmasına yer verilecektir. Buna ek olarak diğer değişkenler olan sosyal destek, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluşun, şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme düzeyleri arasındaki aracı rolüne dair tartışma yer alacaktır. Son olarak ise, araştırmanın önemi, sınırlılıkları ve gelecekteki çalışmalar için öneriler aktarılacaktır.

4.1.1. Boşanmış ve Evli Kadınların Araştırma Değişkenlerinden Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılmasına İlişkin Tartışma

Çalışmanın temel hipotezleri çerçevesinde ilk olarak, medeni durumu evli ve boşanmış olan kadınların araştırma değişkenlerinden aldıkları puanlara göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre; boşanmış kadınların travma sonrası büyüme puanları, evli kadınların travma sonrası büyüme puanlarından anlamlı olarak daha yüksektir. Nitekim travma sonrası büyümeye ilişkin çalışmalar, travmaya sebebiyet veren stresin ortadan kalkmasının önemini vurgulamaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 1995). Boşanma ile de stres kaynağı kişinin hayatından çıkmsıyla birlikte travma sonrası büyüme düzeyinde yükselme beklenebilmektedir. Evli kadınlarda ise stres yaratan faktörden uzaklaşamamış olmak

ve özellikle şiddetin devam etmesi bu kadınların büyüme puanlarının düşük olmasının temel nedenlerindendir. Bu bağlamda, travma sonrası büyüme puanlarının evli kadınlarda boşanmış kadınlardan daha düşük olması, evli kadınların stres yaratan faktörden uzaklaşamamış olmalarıyla ve şiddete maruz kalmaya devam etmeleriyle açıklanmaktadır. Travma sonrası büyümede çevresel etkiler, sosyal destek, bireysel özellikler ve travmaya yol açan olay etkili olmaktadır (Park, 1998). Travma sonrası büyüme, yıkılan binanın yeniden inşasıyla başka bir deyişle, kişinin evliliğe ve ilişkilere dair varsayımlarının yıkılmasının ardından yeni varsayımların oluşturulmasıyla gerçekleşmektedir. Yeni varsayımların oluşmasının ardından eski varsayımların yerine yenileri gelmiş, inşa edilecek binada eski binanın eksiklikler giderilmiştir (Tedeschi ve Calhoun, 1995). Böylece, boşanmış kadınlar adeta daha güçlü bir bina inşa ederek büyümüşlerdir. Amato (2000) ise boşanma sonrasında stres yaşayan kişilerin stres düzeylerinin yaklaşık iki yılda normale döndüğünü ifade etmiştir. Bu iki yıllık süre özellikle boşandıktan sonra stres yaratan uyaranlardan kurtulup kişinin kendisi için büyüme fırsatı yaratması için gerekli olan bir süre olarak değerlendirilebilir. Büyüme için gereken süre nedeniyle hızlı ve kolay çözümlerin büyüme üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı da vurgulanmaktadır. (Flach, 1988). Boşanma sürecinin kendisi de uzun ve zor bir süreç olduğundan, sürecin belli bir zamana yayılmış olması büyüme üzerinde olumlu etkiler doğurmaktadır. Bu sayede boşanmış bireylerde, evli kalanlara göre otonomi artmakta ve daha fazla büyüme gerçekleşmektedir (Kitson, Chiriboga ve Holmes, 1993; Hetherington ve Kelly, 2002).

Analizler, boşanmış ve evli kadınların genel öz yeterlik inançlarının daha çok olduğuna işaret etmektedir. Öz yeterlik inancının, kişinin olası sonuçları ve koşulları analiz etme becerisiyle ilgili olması (Bandura, 1986), boşanmış kadınların kendi yeteneklerine olan inancının evli kadınlarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Boşanmış kadınlarda genel öz yeterlik inancının daha fazla olmasının nedeni boşandıktan sonra sorumluluğun artması, çocuğun varlığı ve ekonomik yük sonucu bir işte çalışmak zorunda kalmaları ile açıklanabilir. Demografik bilgi formundan elde edilen bilgilere göre, çalışan boşanmış kadın sayısının çalışan evli kadın sayısından daha fazla olması da bu açıklamayı destekler niteliktedir. Boşanmaya bağlı olarak gelirde azalmalar veya kayıplar yaşandığı bilinmektedir (Demircioğlu, 2000). Ayrıca

genellikle çocuğun bakımını anne üstlenmektedir (Sucu, 2007). Özetle, boşanma sonrası geçimini sağlamak durumunda olan, çocuğuna tek başına bakan kadının sorumlulukları artmaktadır. Öz yeterlik ölçeğinin içerdiği çaba, direnç, yetenek, güven boyutları açısından değerlendirildiğinde, kadının zorluklar karşısında direnmesi, çabalaması, yeteneklerinin, kapasitesinin farkına varmasını sağlamakta ve giderek kendine duyduğu güvenin çoğalmasıyla tek başına hayata tutunurken genel öz yeterliğinin de arttığı gözlenmektedir. Benzer şekilde, alanyazında da boşanma, olumsuz bir süreç gibi değerlendirilse de kadınların boşanma deneyimleri incelendiğinde bağımsızlık duygusu ve kendine güven kazandıkları vurgulanmaktadır (Clarke- Stewart ve Brentano, 2006). Bandura (1986, 1997) öz yeterlik algısının, insan davranışlarında yaşanan değişimlerin temel belirleyicilerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Öz yeterlik algısının sadece davranışları değil, düşünme süreçlerini de etkilediği ileri sürülmektedir (Bandura, 1977). Ayrıca öz yeterlik inancı yüksek olan insanlar karşılaştıkları zorluklardan kaçmamakta ve kararlı davranmaktadır (Bandura 1986, 1997). Buna ek olarak, özsaygı, öz yeterlik, dışa dönüklük ve sosyal becerilerin de boşanmaya uyum sağlamakta etkili olduğu belirtilmektedir (Birnbaum, Orr, Mikulincer ve Florian, 1997). Boşanma sonrası süreçte kadınların özgüveni artmakta ve hayatları üzerinde daha fazla kontrole sahip olduklarını hissetmektedirler (Riessman, 1990). Tüm sözü edilenler çerçevesinde, kadınların hayatta daha fazla şeyi gerçekleştirebileceklerine, başarabileceklerine dair inançlarının boşanma sonrası arttığı düşünülmüştür.

Araştırma sonuçları şiddete maruz kalmış boşanmış ve şiddete uğrayan evli kadınların ontolojik iyi oluş açısından farklı olduklarını göstermiştir. Boşanmış kadınların ontolojik iyi oluş puanlarının, evli kadınların ontolojik iyi oluş puanlarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu da boşanmış kadınların ontolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Yapılan bir çalışmada yüksek ontolojik iyi oluş sergilemenin, yaşam amacı, duygusal iyi oluş ve duyarlı sevgi ile ilişkili olduğunu gösterilmiştir (Kocayörük, Altıntaş, Şimşek, Bozanoğlu ve Çelik, 2018). Daha önce vurgulandığı gibi ontolojik iyi oluş kavramında hiçlik, umutsuzluk, harekete geçme ve pişmanlık faktörleri öne çıkmaktadır ve bu faktörler de geçmiş, şimdi ve gelecek açısından değerlendirilmektedir. Amaçsızlık, önemsizlik ve kaygı

duyma gibi durumları içeren hiçlik duygularının ve yanı sıra umutsuzluk duygularının şiddet görmeye devam eden evli kadınlarda daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişte şiddete maruz kalmış ve boşanmış kadınların ise bugün ileriye dönük bakabildikleri, kendilerinden emin oldukları kısaca umutlarının daha fazla olduğu bulgular doğrultusunda ileri sürülebilir. Ontolojik iyi oluş puanları pişmanlık faktörü açısından değerlendirildiğinde ise daha gururlu ve doyumlu olanların yine boşanmış kadınlardan oluştuğu, ayrıca evli olup şiddete uğrayan kadınların daha fazla suçluluk ve hayal kırıklığı da yaşadıkları anlaşılmaktadır. Son olarak, kavramın içeriği açısından boşanmış kadınların daha rahat harekete geçme güçlerinin olduğu, geleceğe daha umutla baktıkları ve sonuç olarak ontolojik iyi oluş durumlarının daha iyi olduğu ileri sürülebilir.

Alanyazın incelendiğinde ontolojik iyi oluş bulgularıyla örtüşen bulgular olduğu görülmektedir. Evli kadınların yaşamakta oldukları şiddet dolayısıyla mutsuz bir evlilik geçiriyor olması, umutsuzluk düzeylerinin artmasına neden olabilmektedir. Ayrıca bireyin zorluklar karşısında yalnız olmadığını bilmesi, yani sosyal desteğin varlığıyla umut düzeyleri yükselmekte ve geleceğe yönelik beklentileri artabilmektedir (Gölalmış-Erhan, 2005). Yapılan başka bir çalışmada (Özabacı ve ark., 2015), evli kadınların motivasyon kaybını boşanmış kadınlara göre daha fazla deneyimledikleri bulunmuştur. Motivasyon, gelecek ile ilgili tutumları ifade etmektedir (Şimşek, 2009). Gelecek ise; umutlu olmakla bağlantılı iyimser duyguları içermektedir. Ontolojik iyi oluş açısından düşünüldüğünde, geleceğe dönük olumlu tutumun yaşam projesinin gerçekleştirilmesinde önemli bir yeri olması sebebiyle travma sonrası büyüme ile ilişkilendirilmektedir. Başka bir deyişle, kişi içinde bulunduğu olumsuz durumu gelecekte atlatacağına dair bir inanç ve tutum içinde ise yaşam projesine bağlılığı da yüksek demektir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre, boşanmış ve evli kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun farklı olduğu anlaşılmaktadır. Evli kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun, boşanmış kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğundan daha az olduğu belirlenmiştir. Evli kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun boşanmış kadınlardan daha az bulunmasının, evli kadınların geri çekilme ve reddetme gibi başa

çıkma mekanizmalarını kullanmasıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Horowitz (1986) mantığa bürüme, baskılama, somatizasyon, küçültme, reddetme vb. savunma mekanizmalarının yaşanan travmatik olaylara karşı oluşturulduğunu ifade etmişlerdir. Kadının şiddete maruz kaldığı durumlarda, çocuğun veya çocukların varlığı, ekonomik yetersizlikler, sosyal çevreden gelen baskılar gibi pek çok neden kadının ilişkiden ayrılmasını ve ilişkiyi sonlandırmasını engellemektedir. Bu noktada, kadınlar içinde bulunduğu ilişkinin çok da kötü olmadığına dair kendilerini ikna edebilmekte ve yaşadığı şiddetin boyutuyla ilgili bilişsel çarpıtmalar yapabilmektedir (Akın, 2010). Bu nedenlerle, evli kadınların yaşadıkları şiddetin yoğunluğunu reddetme eğilimlerinin, algılanan şiddet düzeyinin boşanmış kadınlardan daha düşük çıkmasına yol açmakta olduğu vurgulanabilir. Boşanmış kadınların çocuklarının yaşının büyük evli kadınların çocuk yaşının küçük olması şiddet algısını /yaşantısınıda etkiliyor olabilmektedir.

Algılanan şiddet yoğunluğu değişkeni boşanmış kadınlar açısından değerlendirildiğinde; ileri sürülen faktörler dışında boşanmış kadınların evli kadınlardan daha fazla şiddet yoğunluğu yaşamış olduklarını da düşündürmektedir. Bunun dışında; kadının içinde bulunduğu çevre, şiddete karşı bakış açısı, ailesinin şiddete karşı tutumu, kültürel farklar, eğitim durumu gibi özelliklerin de şiddete karşı tutumda değişiklikler yaratabildiği bilinmektedir. Öte yandan, boşanmış kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğunun halen evli ve şiddet görenlerden daha yüksek bulunmasının sebeplerinden birisinin yaşanan problem ile yüzleşmiş olmaları ve bu problemi çözmüş olmalarından kaynaklanabilmektedir. Boşanma ve şiddet uygulayan kişiden uzaklaşılmasıyla birlikte şiddet deneyimi sona ermekte, böylelikle bu süreçte duygu durumunun tutarlı/dengeli olması beklenmekte ve yaşanan şiddetin ağırlığını zaman geçtikçe görmek daha mümkün olmaktadır. Bu bakış açısıyla, evli kadınların içinde bulunduğu durumları apaçık göremediği ve algıladıkları şiddet yoğunluğunun boşanmış kadınlardan daha düşük olması beklendik bir sonuç olmaktadır.

Araştırma bulguları, sosyal destek puanlarının medeni duruma göre farklılaşmadığını ve sosyal destek ve medeni durum arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını işaret etmektedir. Kadınların erkeklere göre boşanma sürecini daha

problemli geçirmelerinin sebebi bireysel ve toplumsal etkenlere göre değişmektedir (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2009). Bu açıdan düşünüldüğünde kadınların üzerindeki toplum baskısının varlığı ve sosyal desteğin eksikliği bu süreci atlatamayacaklarını düşünmelerine, bunun sonucunda ise boşanmaya sıcak bakmamalarına sebebiyet verebilmektedir. Buna göre, medeni durumu evli olan kadınların, çevrelerinden evli kalmaya devam etmeleriyle ilgili destek almış olup bunun yanı sıra, boşanma kararı almalarıyla ile ilgili yeterli desteği alamamış olabilecekleri düşünülmektedir. Boşanmaya uyum sağlama ile ilgili yapılan çalışmalarda da, boşanma sonrası yaşama uyum sağlamayı arttıran birçok faktörün olduğu ve bu faktörlerden sosyal desteğin önemli bir etkisi olduğu ifade edilmektedir. (Rak ve Patterson, 1996). Sosyal destek kaynaklarına sahip olmak, kayıp ve boşanma gibi stres yaratan olaylara karşı koruyucu bir faktördür (Annak, 2005). Boşanma sürecinde ve boşanma sonrasındaki uyum sürecinde genellikle çevrenin desteğine sıklıkla ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışır (2009) bireyin bulunduğu sosyal çevre tarafından sevilmesi, değer görmesi ve yardım almasının bireyin mutlu ve güvende hissetmesi açısından öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak, boşanma sürecinde önemli bir role sahip olan kadınların aileleri özellikle kadının çocuğu varsa evliliğin devam etmesi gerektiği şeklinde bir tutum göstermektedir. Bu tutumun da boşanma kararı almada önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Bireyin ihtiyacı olan ailesinin ve çevresinin desteğini almadan boşanma kararını alması güçtür. Özellikle küçük çocuğu olan ve geliri olmayan kadınların boşanma sonrasında çalışma hayatına atılmaları gerekmektedir. Bu durumda, çocuğa bir başkası tarafından bakım verilmesi veya kadına bir süreliğine ekonomik destek sağlanması gerekmektedir. Özetle, evli kadınlar sosyal destek imkanına sahip olsalar da maalesef ki boşanma kararını almakta güçlük yaşamakta ve şiddet içeren ilişkilerinden kurtulamamaktadır. Alanyazında ileri sürülenlere rağmen, bu çalışmada iki grubun sosyal destek güçleri açısından aralarında fark olmaması yönündeki bulgu bize boşanma kararının sosyal destek dışında başka faktörlerden de etkilendiğine işaret etmektedir.

4.1.2.Travma Sonrası Büyümenin Algılanan Şiddetin Yoğunluğu Açısından İncelenmesine İlişkin Tartışma

Çalışmada TSBÖ' den alınan puanların (düşük, orta ve yüksek) algılanan şiddet yoğunluğuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, travma sonrası büyüme düzeylerinin algılanan şiddet yoğunluğuna göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre, algılanan şiddet yoğunluğu puanları düşük ve yüksek olan kadınlar, travma sonrası büyüme düzeyine göre anlamlı olarak birbirlerinden farklılaşmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde, travma sonrası büyüme puanları düşük olan kadınların algılanan şiddet yoğunluk puanlarının, travma sonrası büyüme puanları yüksek olan kadınlardan daha düşük olduğu görülmektedir.

Tedeschi ve Calhoun (2004), büyümenin gerçekleşmesi için travmatik deneyim sonrasında olayın bireyi derinden sarsması ve kişide oluşan bu travma ile mücadele edecek özelliklerin birlikte bulunması gerektiğini savunmaktadır. Travmatik yaşam olayı yaşayan bireylerde, başa çıkma iç dünyanın yeniden inşası ve travmatik olaya karşı tahmin ve tutumlar geliştirmek, yeni dünya görüşü benimsemek ile gerçekleşmektedir (Janoff- Bulman, 2004). Başa çıkma, stresli anlarda bireylerin psikososyal uyumunu ve bilişsel davranışsal çabalarla stresli durumları azaltmayı sağlamaktadır (Lazarus ve Folkman, 1984). Tedeschi ve Calhoun (2004), travma sonrası büyümeye dair geliştirdikleri modelde, travma yaratan olayın büyüklüğünün artmasıyla pozitif sonuçları deneyimleme olasılığının da artacağını iddia etmiştir. Bunun ise yaşanan sarsıcı olayın sonunda, anlam arama arayışına bağlı olarak geliştiği belirtilmiştir. Alanyazına bakıldığında travma sonrası büyümenin yaşanan travmanın boyutuyla ilgili olduğuna dair pek çok bulgu görülmektedir. Chopko, Palmieri ve Adams (2016) polisler üzerinde yaptığı bir çalışmada, travma sonrası büyümenin travma yaratan olayın sıklığı ve yoğunluğuna bağlı olarak geliştiği ortaya konulmuştur. Ancak travmatik bir deneyim yaşamış her bireyde travma sonrası büyüme gerçekleşmediği; travmatik deneyim yaşamanın travma sonrası büyüme için yeterli olmayacağı bilinmektedir (Tedeschi ve Calhoun, 1995). Travmatik olayın yanısıra kişisel özellikler (özgüven, başa çıkma yolları), çevreye ait olanaklar (sosyal destek, maddi olanaklar) ve travmatik olaya ilişkin değişkenler travma sonrası

büyümeyi etkilemektedir (Park, 1998; Abraido-Lanza, Guier ve Colon, 1998). Özetle, travma sonrası büyüme gerçekleştikçe şiddetin yoğunluğunun daha objektif olarak algılanmakta olduğu, bilişsel çarpıtmaların azaldığı ileri sürülebilir. Yanı sıra boşanan kişilerin daha önce de belirtildiği gibi daha fazla şiddete maruz kalmış olabilecekleri ve bu doğrultuda alanyazınla tutarlı biçimde anlam arayışlarının arttığı ve travma sonrası büyümenin gerçekleşebildiği söylenebilir. Gelecek çalışmalarda farklı kişisel özelliklerin katkılarının da incelenmesi önerilir.

4.1.3. Medeni Durumun Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Düzenleyici Rolüne İlişkin Tartışma

Bu çalışmanın bir diğer amacı, kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyümeleri arasındaki ilişkide medeni durumun düzenleyici etkisinin olup olmadığını incelemektir. Buna göre, katılımcıların medeni durumlarının travma sonrası büyümeleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı görülmüştür. Diğer bir deyişle, evli ve boşanmış kadınların algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme düzeyleri arasındaki ilişki medeni durumlarına göre değişmemektedir. Travma sonrası büyümeyi açıklamak için önerilen sosyal-bilişsel bir model olan "organizmik değer atfetme kuramı"na (*organismic valuing theory)* göre travmatik olayların gerçekleşmesinin ardından büyüme, içsel motivasyonlarla gerçekleşmektedir. Kuramda, bu içsel motivasyonların, travma yaratan olayların ardından bilişsel-duygusal işlemleme süreçleri sırasında görülen istila ve kaçınmaları nasıl ortaya çıkardığı açıklanmaktadır (Linley ve Joseph, 2004). Özümseme, olumsuz ve pozitif uyum sağlama yoluyla olay anlamlandırılmaktadır. Kişiler uygun çevresel desteklerle pozitif bir uyum sağlamakta ve bunun ardından travma sonrası büyüme gerçekleşmektedir. Bu durumda, medeni durum ve algılanan şiddet yoğunluğu etkileşim etkisinin travma sonrası büyüme açısından farklılık yaratmadığı görülmektedir. Bu da kadınların travma sonrası büyüme için sadece medeni durumlarının değişmesinin gerekmediğine işaret etmektedir.

Ancak mevcut araştırmada dikkat çeken bir diğer bulgu ise boşanmış kadınların travma sonrası büyüme düzeylerinin evli kadınların travma sonrası büyüme düzeylerinden daha yüksek olmasıdır. Travma yaratan olayın üzerinden evli kadınlara göre daha fazla zaman geçmiş olmasının bunun sebebi olduğu düşünülebilir. Yaşanan travmatik olaydan sonra geçen sürenin, travma sonrası büyüme ile travma sonrası stres seviyesi arasında önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Kardaş ve Tanhan, 2018). Teodorescu ve arkadaşları (2012) travmatik olaylar yaşamış göçmenler üzerinde yaptığı bir çalışmada, travmatik olayların sayısı ve travmatik olayın üzerinden geçen sürenin travma sonrası büyümeyi yordayan değişkenler olduğunu ortaya koymuştur. Medeni durumu evli olan kadınların ise travma sonrası büyüme puanlarının düşük olması stres yaratan etkenlere maruz kalmaya devam etmelerinden kaynaklanabilmektedir. Bu bağlamda boşanma kararının, uyum zorluklarına rağmen şiddet içindeki bir ilişkiyi sürdürmeye göre gelecekteki kişisel gelişime katkısı açısından önemi yadsınamaz görünmektedir.

4.1.4. Sosyal Desteğin Algılanan Şiddet Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolüne İlişkin Tartışma

Bu çalışmada, boşanmış ve evli kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme düzeyleri arasındaki ilişkide sosyal desteğin aracı rol oynayıp oynamadığı araştırılmıştır. Aracı model analizlerinde, algılanan şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyüme arasında sosyal desteğin anlamlı bir aracı ilişkisi olduğu görülmüştür. Sosyal destek arama yaklaşımı etkili başa çıkma yollarından biridir. Sosyal destek, olayların başka bireylerin yardımıyla birlikte yeniden değerlendirilmesine ve gözden geçirilmesine olanak sağlamaktadır (Janoff-Bulman, 1989). Birey stres yaratan durumla başa çıkabilmek için yakınında bulunan kişilerden yardım istemekte ve destek aramaktadır (Waldrop ve Resick, 2004). Şiddet görmüş kadınlar, aile içi şiddetle başa çıkmada ve sosyal destek edinmede genellikle çevresinde bulunan sosyal ağları kullanmaktadır (Mitchell, 1983). Öte yandan, şiddete uğrayan bazı kadınlar ise arkadaşlık ilişkilerindeki bağları koruyamamakta ve bu durumu değiştirmek için etkili adımlar atmakta zorluk yaşamaktadır. Ayrıca, kadınlar

yaşadıkları durumun ciddiyetinin artmasıyla bu durumu anlatmaktan rahatsızlık ve utanç duyabilmekte, bu nedenle de aile ve arkadaşlarına yaşadıklarını anlatmaktan kaçınabilmektedir (Browne, 1980). Bunun sonucunda ise sosyal çevre kadının durumunu uzun zaman sonra öğrenmektedir. Bu nedenle kadının destek görmesi de gecikebilmektedir.

Sosyal destek, yaşanan şiddetin fiziksel ve psikolojik etkilerini azaltmakta rol oynamaktadır (Mertin ve Mohr, 2001; Thompson, 2000). Şiddet içeren ilişkinin devam etmesi, sosyal desteğin alınmasına yönelik olumsuz bir etki yaratmaktadır (Katerndahl ve ark., 2014). Bunun yanı sıra, sosyal desteğin alınması kadınların güvenlik arayışına ilişkin önemli bir destekleyici unsur olduğu belirtilmiştir (Beeble, Bybee, Sullivan ve Adams, 2009). Destekleyici tepkilerin (örn; şiddete uğrayan kişinin yaşadığı hisleri onaylama) şiddete uğrayan kişiye yarar sağladığı bunun aksine, olumsuz tepkilerin ise (örn; istismara uğrayan kişiye inanmama) olumsuz etkilere yol açtığı bilinmektedir (Sylaska ve Edwards, 2014). Şiddete maruz kalan ve kalmayan kadınlar karşılaştırıldığında, şiddete maruz kalan kadınların daha az aile ve arkadaş desteğine sahip olduğu ortaya konulmuştur (Katerndahl, Burge, Ferrer, Becho ve Wood, 2014). Sosyal desteğin, şiddet içeren bir ilişkiyi bitirmek için alınan kararda destekleyici bir etkisi olduğu (Estrellado ve Loh, 2014) ve şiddet uygulayan kişiden uzaklaşmaya yardımcı olduğu (Hage, 2006) ifade edilmektedir. Yapılan bir çalışmada, şiddet içeren ilişkiyi devam ettiren kişilerin sosyal destek kaynaklarının yeterli olmadığı görülmüştür (Horton ve Johnson, 1993). Ayrıca, şiddet yaşantılarına dair konuşan kadınların psikolojik problemlerle daha iyi bir şekilde baş ettiği belirtilmiştir (Coker, Smith ve Thompson, 2002). Bunun dışında, yeterli sosyal desteğe sahip olmayan kadınların değişim isteği düşük bulunmuştur (Petersen, Moracco, Goldstein ve Andersen, 2004). Dahası, sosyal desteğin artmasıyla birlikte hayat kalitesinin de arttığı görülmektedir (Beeble, Bybee, Sullivan ve Adams, 2009; Bybee ve Sullivan, 2002).

Yaşanan şiddetin ardından güçlü sosyal destek kaynaklarına sahip olmanın travma sonrası büyümeye de yardımcı olabileceği söylenebilir. Sosyal kaynaklar ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişki incelendiğinde, sosyal kaynakların stresli yaşam olaylarını algılamada olumlu bir rol oynadığı ve stresli yaşam olaylarının daha

az tehdit edici algılanmasına yardımcı olduğu bilinmektedir (Schaefer ve Moss, 1992). Ayrıca, sosyal desteğin kadının olumlu yönde değişimine etkisi olduğu mevcut bulguyla tutarlı biçimde belirtilmektedir (Bliss ve ark., 2008; Shurman ve Rodriguez, 2006).

4.1.5. Ontolojik İyi Oluşun Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolüne İlişkin Tartışma

Bu çalışmanın bir diğer amacı doğrultusunda, boşanmış ve evli kadınların algıladıkları şiddet yoğunluğu ile travma sonrası büyümeleri arasında ontolojik iyi oluşun aracı bir rol oynayıp oynamadığı araştırılmıştır. Buna göre ontolojik iyi oluşun, algılanan stres yoğunluğu ve travma sonrası büyüme arasındaki aracı rolünün anlamlı olmadığı görülmüştür. Ontolojik iyi oluşa göre birey, varoluşunda anlam ve amaç arama sırasında öyküsel bir değerlendirme yapmaktadır (McAdams, 2001). Kişinin yaşam projesinde yaşamsal öyküsünün tamamlanıp tamamlanmadığı, hala devam etmekte olduğu veya gelecekte ne yaşanıp yaşanmayacağı duygusal yargılarına bağlanmaktadır. Bunun bir proje olmasından dolayı da bireyin projesinde koyduğu hedefler mutlu olmasına yardımcı olmakta ve böylece kişi kendisini varoluşsal, bilişsel ve duygusal olarak değerlendirebilmektedir (Şimşek, 2009). Özetle, ontolojik iyi oluş bireyin yaşamına dair amaçlarını ele aldığı ve geçmiş, şimdi ve gelecek zaman bileşenleri çerçevesinde değerlendirdiği kişinin kendi yaşam projesidir.

Ontolojik iyi oluşun algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme arasında neden bir aracı role sahip olmadığının anlaşılabilmesi öncelikle ontolojik iyi oluş kavramını detaylı bir şekilde incelemeyi gerektirmektedir. Ontolojik iyi oluş dört boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar hiçlik, harekete geçme, pişmanlık ve umuttur (Şimşek, 2009). Travma sonrası büyüme gerçekleşmesiyle birlikte bireyin kendini daha iyi tanıması, kendine güvenmesi, duygularını gösterme ve olumlu değişimler meydana gelmektedir (Tedeschi ve Calhoun, 1995). Öte yandan, Şimşek ve Kocayörük (2013), hiçlik faktör puanı düşük kişilerin daha az olumsuz duyguya sahip olduğunu ve bu bireylerin yaşam hedefleri olduğunu ifade etmişlerdir. Ontolojik iyi

oluş faktörlerinden biri olan umut faktöründe yeniliğe açık olma, olumlu tutumlar içinde olma, yeni deneyimler yaşama ve ruhsal bir iyi oluş hali mevcuttur. Yapılan bir çalışmada (Kocayörük ve ark., 2018) bireylerin ontolojik iyi oluş düzeylerinin yaşamlarındaki amaçlarla doğru orantılı olduğu belirtilmiştir. Birey yaşamını olumlu bir çerçevede değerlendirdiğinde yaşamında hedef koyma ve anlamlandırma düzeyinde bir yükselme beklenmektedir. Bu bağlamda, travma sonrası büyüme faktörlerinden biri olan yaşamın değerini anlama ile ontolojik iyi oluşun olumlu bir alt boyutu olan umut birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Alanyazına bakıldığında, bireylerin zorluklar karşısında yalnız olmadığını bilmeleri ve sosyal desteğin varlığı, umut düzeylerini yükseltmekte ve geleceğe yönelik beklentilerinin artmasını sağlamaktadır. Yanı sıra, ontolojik iyi oluş düzeyi yüksek olan bireylerin ontolojik iyi oluş düzeyi düşük olan bireylere göre daha sosyal ve yaratıcı olduğu, yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu, daha üretken olduğu, stresle daha kolay başa çıkabildiği, kişilerarası ilişkilerde daha başarılı olduğu ortaya konulmuştur (Diener, 1994; Diener ve Seligman, 2004). Bu açıdan değerlendirildiğinde kadın, travmadan sonra yaşanan büyüme gerçekleştikten sonra öyküsünü anlamlı görmeye başlıyor olabilir. Bu model travma sonrası büyüme gerçekleşmeden ontolojik iyi oluşun tam olarak gerçekleşemeyeceğine, bu bağlamda geleceğe yönelik olumlu beklentilerin ve tutumların oluşmasında travma sonrası büyümenin önem taşıdığına ışık tutmaktadır. Bu konuda yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Felsefi alanyazında zaman, en temel ontolojik kategori olarak kabul edilmektedir (Heidegger, 1996). Ontolojik iyi oluş ölçeğiyle kişinin yaşam projesini geçmiş, şimdi ve gelecek açısından değerlendirilmesi istenmiştir. Öz bildirime dayalı olan bu ölçek, bu araştırmaya katılan kadınların bir kısmı tarafından anlaşılması güç bulunmuştur. Şimşek (2009) ontolojik iyi oluşu zamansal bir çerçeve içerisinde sunmuş, bu kavramın psikolojik ve felsefik bir çizgisi olduğundan bahsetmiştir. Yapılan analizlerde istenen sonuçların elde edilememesi, bu kavramın felsefik yapısı ve katılımcıların ortalama eğitim düzeylerinin düşük olmasıyla ilişkilendirilmiştir.

4.1.6. Genel Öz Yeterliğin Algılanan Şiddetin Yoğunluğu ve Travma Sonrası Büyüme Arasındaki Aracı Rolüne İlişkin Tartışma

Bu çalışmanın bir diğer amacı doğrultusunda, travma sonrası büyüme ile algılanan şiddet yoğunluğu arasındaki ilişkide genel öz yeterliğin aracı rolü incelenmiştir. Buna göre, katılımcı kadınların genel öz yeterlik puanlarının travma sonrası büyüme ve algıladıkları şiddet yoğunluğu arasında aracı rolünün olduğu görülmüştür. Öz yeterlik, travma sonrası büyüme süreci ve sonrasını etkileyen bir kişilik faktörüdür. Bandura (1977), öz yeterliğin bir konuyu başarmaya ilişkin kişinin kendine olan inancı, kendini değerlendirmesi, bir olayla başa çıkmaya dair inancın yüksek olması, olaya karşı stratejiler geliştirme ve olumsuz durumları iyiye çevirmek için hareket etme olarak tanımlanmaktadır. Yapılan bir araştırmada öz yeterlik inancı yüksek olan bireyler, karşılaştığı olumsuz durumlara daha iyi adapte olmakta ve daha fazla büyüme yaşamaktadır (Linley ve Joseph, 2004). Bunun dışında, öz yeterlik düzeyinin yüksekliği, bireylerin zorlukları aşmaya dair mücadele etmelerine yardımcı olmaktadır (Tedeschi ve Calhoun, 1995). Travma yaratan durum sırasında ve sonrasında durumu iyileştirmeye yönelik davranma yüksek öz yeterlik inancıyla ilişkilendirilmekte ve kendini algılamada değişimin büyüme sonucunda ortaya çıkmasıyla birlikte gerçekleşmektedir. Travma sonrası büyüme yaşayan bireyler "kişisel güçte iyileşme, yeni fırsatlar yaratma ve toparlanma" gibi olumlu değişimler yaşamışlardır (Taku, Cann, Tedeschi ve Calhoun, 2009). Sosyal-bilişsel kurama göre, bireyin kendisine dair öz yeterlik inancı belirli işlev alanlarıyla ilgilidir. Horowitz (1986) travmaya dair bilişsel süreçlerin, anıların düşünülmesi ve kaçınılması döngüsünden oluştuğunu belirtmiştir. Horowitz, bireyin zihinsel modellerinin, travmayla ilgili anıları entegre etme isteğine bağlı olduğunu öne sürmüş ve bunu, tamamlama yatkınlığı olarak adlandırmıştır. Buna göre, öz yeterlik inancı yüksek olan bireylerin içinde bulundukları durumu kontrol etme yeteneğinin de yüksek olduğu belirtilmiştir (Bandura, 2000). Kanserli bireylerle yapılan bir çalışmada, öz yeterlik inançlarının büyümeyle doğrudan ilişkili olduğu bulunmuştur (Luszczynska, Mohamed ve Schwarzer, 2005). Yapılan bir diğer çalışmada ise (Mystakidou ve ark., 2013) öz yeterlik ile travma sonrası büyüme arasında olumlu bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yine travma sonrası stres semptomlarının öz yeterlikten etkilendiği ve

bunun bireyin travmatik olayla birlikte gelişen durumla başa çıkma kapasitesinin artmasıyla gerçekleştiği belirtilmektedir (Benight ve Bandura, 2004).

4.1.7. Çıkarımlar

Alanyazına bakıldığında, şiddet gören ve şiddet görmüş kadınlar ile ilgili yapılmış pek çok çalışma bulunmasına rağmen, şiddetin medeni durum ve travma sonrası büyüme ile ilişkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın sonuçlarının alanyazına katkı sağlayacağı ve kadınların içinde bulundukları psikolojik duruma ışık tutacağı düşünülmektedir. Böylelikle müdahale programları geliştirme ve psikolojik destek sağlama adına bu verilerden yararlanılabilecektir.

Kadınlar maalesef ki şiddete maruz kalmakta ve bunun sonucunda ise travma yaşamaktadır. Yaşanan bu travmalar ise kadınların hayatında köklü değişimler yaratabilmektedir. Bu değişimlerin olumlu veya olumsuz sonuçlanması üzerinde çevresel faktörlerin önemli bir rolü olsa da; yaşanan olumsuz durumdan kurtulmak isteme, travmanın sonrasında yaşanan büyüme gibi kadının bireysel özellikleri de önemli rol oynamaktadır. Bireysel faktörlerin ele alındığı bu çalışmada, kişinin yeterli olduğuna dair inancı, yaşam projesine dair değerlendirmelerinin ve çevresinden aldığı desteğin önem arz ettiği görülmektedir. Gelecekte geliştirilecek müdahele programlarında ortaya konulan bu sonuçların dikkate alınması önemli görünmektedir.

Kadınların çevrelerinden aldıkları sosyal desteğin travma sonrası büyüme gerçekleştirmeleri yönünde katkısı olduğu görülmüştür. Bu çerçeveden bakıldığında, şiddet dolayısıyla travma yaşayan veya travma yaşama riski altında olan kadınlara gerekli çok yönlü sosyal destek verildiğinde şiddet yaşantısının etkilerinin azalabileceği, en azından travmanın ardından toparlanmalarına olanak sağlayabileceği düşünülmektedir. Bazı kadınların çevresel destek alamadıkları, şiddet yaşantısı sonrasında başvurabilecekleri kimsenin olmadığı durumların oluşmaması adına

çalışmalar yapılması ve özellikle yerel destek birimlerinin arttırılmasının uygun olabileceği düşünülmektedir.

Şiddet deneyimi olan kadınların kendilerine karşı tutumlarının olumlu olmasının ve geleceğe dair de olumlu bir projeye sahip olmalarının içinde bulundukları zorlu süreçten kurtulmalarına yarar sağladığı görülmüştür. Kadınların danışmanlık süreçlerinde, özellikle farkındalıklarını artırıcı çalışmalara odaklanılmasının ve olumsuz duygu durumundan kurtulmaları adına destek verilmesinin önemi vurgulanabilir. Yapılacak müdahalelerin kadınların öz yeterlik algısını ve sosyal destek kaynaklarını güçlendirecek yönde olması onların psikolojik iyi olma durumuna önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.2. Nitel Çalışma Bulgularının Tartışılması

Bu çalışma kapsamında şiddet gören evli kadınlarla ve boşanmış şiddet görmüş kadınlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada, evli ve boşanmış kadınların şiddet ile ilgili deneyimleri, evlilikleri, boşanma ile ilgili düşünceleri ve şiddet sonrası deneyimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan nitel analizin sonucunda ise dört üst tema belirlenmiştir. Bu temalar; 1) Şiddet ile ilgili bilgi ve deneyimler, 2) Eş ile yaşanan deneyimler, 3) Boşanma ile ilgili deneyimler/ düşünceler ve 4) Şiddet sonrası yaşanan değişimlerdir.

Analiz sonucunda elde edilen üst tema ve kodların, ilgili alanyazın ışığında tartışılması aktarılmıştır.

4.2.1. Evli Kadınların Nitel Bulgularının Tartışılması

Evli Kadınlarda Şiddet ile İlgili Bilgi ve Deneyimler: "Acısını kimden çıkaracak? En sakin, en savunmasız sensin."

Yapılan bu çalışmada, şiddet gören evli kadınların şiddet ile ilgili deneyimlerine bakıldığında ilişkilerinin temelinde eşin üstünlük kurması ile ilgili konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Alanyazında ilgili araştırmaların da bu bulguları destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Toplumsal cinsiyet rollerine göre, cinsiyetlerin belirli davranışlarda bulunması ve düşünmesi gerekmekte (Gödelek, 2005) ve böylelikle toplum içinde güç ilişkisi oluşup şiddet unsurları ortaya çıkabilmektedir. Feminist kuram; toplumda erkeğin konumunun kadının konumundan daha üst bir yerde görülmesinden dolayı, kadın erkek ilişkisini erkeklerin hükmettiği bir hiyerarşi olarak ele almaktadır. Kadının merkeze alındığı şiddet tanımında; şiddetin rastgele olmadığı, aksine sosyal baskının bir formu olduğu kabul edilmiştir (Hirsch, 1981). Delphy (1992) kadın emeğinin değersizleştirildiğini ve kadın emeğinin erkek egemen toplumların sürdürülmesine hizmet ettiği görüşüyle birlikte cinsiyet temelli bir eşitsizlik doğduğunu savunmaktadır. Meydana gelen suçların kadın ve erkek arasındaki eşitsiz güç dağılımından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Fiziksel olarak kadının erkekten daha güçsüz olması, kadının erkek tarafından sömürülmesine yol açmakta, bunun sonucunda ise aile içi şiddet ortaya çıkmaktadır. Eşitsizliğin doğmasıyla birlikte; ekonomik gücün kaybı veya bu gücü hiç ele alamama, erkeğe karşı savunmasız kalma, baskı ve güçsüzlük ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2014). Kadına yönelik şiddet üzerindeki bir diğer önemli etken ise kültürdür. Erkek egemen kültür içinde ezilen kadın giderek aciz hissetmekte ve pasif kalmaktadır (Tutarel-Kışlak, 2016). Kültürde erkekliğe dair atfedilen güçlü ve sert olma tutumu, erkek temelli iktidar oluşturma ve toplumsal cinsiyet algısı oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu algının oluşmasıyla birlikte, yüklenen bu toplumsal role ulaşmak adına erkeklerin izlediği yollar değişiklik gösterebilmektedir. Connell (1990)' in üzerinde durduğu hegomonik erkeklik, iktidar yoluyla erkekliğin oluşturulması, şiddeti de beraberinde getirebilmektedir. Mevcut araştırma bulgularının alanyazınla tutarlık gösterdiği belirtilebilir.

Evli Kadınlarda Eş ile Yaşanan Deneyimler: "Ailesi ne derse onu yapıyordu."

Yapılan bu çalışmada, şiddet gören evli kadınların eş ile yaşanan deneyimlerine bakıldığında eşin ailesine ilişkin faktörler ve eşin özellikleri ile ilgili konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Eşin ailesine ilişkin faktörler göz önünde bulundurulduğunda en çok karşımıza çıkan problemin eşin annesi/kayınvalide olduğu görülmüştür. Alanyazında karşılaşılan araştırma bulgularının mevcut bulguları destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Shih ve Pyke (2010) de kayınvalidenin eşler arasında ilişkiyi sekteye uğratan ve gerilime sebebiyet veren bir unsur olduğunu vurgulamıştır. Aslan (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, kayınvalideden algılanan reddin eşler arasındaki uyumu olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Kayınvalide ile ilgili çatışma yaşamanın evlilik uyumunu düşürdüğünü diğer araştırmalar da göstermektedir (Bryant, Conger ve Meehan, 2001).

Şiddetin ortaya çıkmasında; kişilik bozukluğu, dürtüsellik, psikiyatrik bozukluklar, saldırganlık, madde kullanımı gibi faktörlerin rol oynadığı bilinmektedir (Balkıs, Duru ve Buluş, 2005). Yapılan bir çalışmada şiddet türleri ve kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ortaya konulmuştur (Güneri-Yöyen, 2017). Saldırganlık ve dışadönüklüğün; düşmanlık, sorumluluk almama, duygusal dengesizlik ve yenilgiye kapalı olmayla anlamlı ve pozitif yönde ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur. Katılımcıların söylemleri incelendiğinde; ilgili açıklamalarla paralellik gösterdiği, eşlerin kişilik özelliklerinde dürtüselliğin, dengesizliğin, psikolojik bozukluğun, bağımlı kişilik özelliklerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır. Burger (2006) kişiliği iki boyutlu olarak ele almakta; davranış kalıpları ve kişilik süreçleri olarak tanımlamaktadır. Buna göre kişilik özellikleri sürekli ve durağandır. Davranışların süreklilik ve tutarlılık göstermesi, bireyin kişiliğine işaret etmektedir. Benzer durumlarda gösterilen benzer davranışlar, kişiliğin tutarlı olan yapısıyla ilişkilidir (Gündoğdu, 2016). Evli kadınlar yaşadıkları problemleri eşlerinin kişiliklerine bağlamış ve aslında bunun süregelen bir problem olduğunu vurgulamışlardır. Kadınların problemleri eşlerinin kişiliğine yüklemesiyle kadınların benzer problemlerin uzun süredir yaşandığını düşünülmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada evlilik uyumu düşük olan kişilerin daha fazla stres algıladıkları ve daha fazla

yükleme yaptıkları görülmüştür (Gözeler, 2018). Sorular değişmeyecek bir kaynağa yüklenmesiyle birlikte, bu atfetme her ne kadar işlevsel görünmese de, yaşanan stresi azaltma konusundan işlevselliği olduğu düşünülebilir.

Evli Kadınlarda Boşanma ile İlgili Düşünceler: "Belki eşin olmayacak ama özgür olacaksın."

Yapılan bu çalışmada, şiddet gören evli kadınların boşanma ile ilgili düşüncelerine bakıldığında özgürleşme/baskının azalması ve zorlu süreç ile ilgili konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Özgürleşme açısından değerlendirildiğinde, fiziksel ve duygusal baskı altında yaşamak zihinsel ve fiziksel iyi oluş halini olumsuz yönde etkilemektedir. Eşleri tarafından şiddete maruz kalan evli kadınların boşanma ile ilgili düşünceleri incelendiğinde boşanmanın kendileri için baskıdan kurtulma ve özgürleşmeyi ifade ettiği görülmüştür. Baskının azalması veya özgürlük bağlamında düşünüldüğünde toplumumuzdaki evli olan veya evli olmayan kadınların birbirinden farklı şekillerde baskı altında kaldığı, boşanmanın aslında özgürleşmeyi de beraberinde getiremeyebileceği düşünülebilir. Ancak aile içi şiddete maruz kalan evli kadınların, boşanmayı baskıdan kurtulma şansı olarak gördüğü söylenebilir. Alanyazında karşılaşılan araştırmaların da bu bulguları destekler nitelikte olduğu görülmüştür Yapılan bir çalışmada, kadınlar eşlerinin kıyafetlerine ve gidecekleri yerlere karışmalarının özgürlüğün kısıtlanması olarak algıladıkları ortaya konulmuştur (Çalışır, 2018). Kısıtlamaya maruz kalma ayrıca birey olarak kişiliğin de kısıtlanması olarak algılanabilmektedir. Boşanmış annelerle yapılan başka bir araştırmada ise, rahatlama/özgürlüklük hissi boşanmanın olumlu katkıları arasında sayılmıştır (Sancaklı, 2014). Görüldüğü gibi boşanma, özgürlük ile bağdaştırılmış ve problemlerin çözümü için bir seçenek olarak görülmüştür.

Boşanma bazen bir kurtuluş, bazen psikolojik bozuklukların bir nedeni olabilmekte, çeşitli açılardan uyum sorunlarına yol açmaktadır. Kadınların mevcut eğitimi, kendine verdiği değer ve özgüven, sosyal güvenlik ve çevreden alınan destek boşanma sonrasındaki hayatının gidişini etkileyecektir. Boşanmayla birlikte, hem

kadın hem de erkek için zor bir dönem başlamaktadır. Ancak, boşanmaların yasak olmadığı veya boşanmaların yaygın olduğu toplumlarda, kadınlar için öz kıyım oranı erkeklerden daha düşüktür. Bunun aksine, boşanmaların yasak veya yaygın olmadığı toplumlarda kadınların öz kıyım oranı yükselmektedir (Oğurtan, 2011). Özellikle çalışan kesimin kadın olmamasından kaynaklı maddi sıkıntılarla birlikte, boşanma sosyal ve psikolojik problemleri beraberinde getirebilmektedir. Boşandıktan sonra toplumun boşanmaya ve boşanmış kadına karşı tutumu bu süreci daha da zorlaştırabilmektedir (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2009). Bunun yanı sıra ekonomik olarak özgürlüğünü elde edememiş bireylerin, annesi ve babasının yanına geri taşınması ve çocuğun varlığıyla birlikte maddi ve manevi zorluklar yaşaması olasıdır (Yörükoğlu, 1997). Kadınların yarısından fazlası şiddet görmeleri nedeniyle ayrılmayı düşünmekte ancak eşin düzeleceğine dair inançları, çocuklar ve topluma ilişkin korkular nedeniyle ayrılmayı düşünememektedir (Tutarel-Kışlak ve Yeniocak, 2013). Boşanmak isteyen ancak boşanma adımını atamayan evli kadınlar, sözü edilen nedenlerden dolayı kararsız kalabilmektedir. Boşanmış olmanın getirileri ile boşanma sürecinin götürdükleri kıyaslandığında varılan sonuç verilecek boşanma kararını etkilemektedir. Yörükoğlu'na (1997) göre, boşanma eşler için oldukça zorlu bir süreçtir. Bu zorlu sürecin, özellikle babanın evine sığınmak zorunda kalan kadınlar için daha dayanılmaz olması gerektiği belirtilmiştir. Bunun üzerine iş bulma telaşı ve boşanma kararının sorumluluğu kadının; karamsarlık, öfke ve fiziksel şikâyetler yaşamasına yol açmaktadır (Keskin, 2007). Kurtz (1997) aile içi şiddet uygulayan erkekler arasındaki düşük gelire sahip olanların eşlerinin çalışmasına özellikle izin vermediklerini, bu sayede kadının zayıf ve muhtaç duruma düşmesini sağladıklarını savunmuştur. Böylelikle kadının maddi gücünün olmaması yeni bir yaşama başlayabilme ihtimalini azaltmakta ve bu döngü içinde yıllarını harcamaktadır. Buna ek olarak Kurtz (1997), şiddete uğrayan kadınların şiddete uğramayan kadınlardan daha düşük gelir düzeyine sahip olduğunu da savunmuştur. Yaşamlarında hem maddi hem de manevi anlamda köklü değişim gerektiğinden, kadınlar mevcut bulguların işaret ettiği gibi boşanmayı zorlu bir süreç olarak görmektedir.

Evli Kadınlarda Şiddet Sonrası Yaşanan Değişimler: "Küçük dertleri, dert olarak görmüyorsun" ; "Annem babam olsaydı durmazdım."

Yapılan bu çalışmada, şiddet gören evli kadınların şiddet sonrası yaşanan değişimlerle ilgili deneyimlerine bakıldığında sosyal destek, aile desteği ve katılaşma/duyarsızlaşma ile ilgili konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Bu bulgu ele alındığında, alanyazında karşılaşılan araştırmaların da sonuçları destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Genellikle şiddet gören kadınların sosyal hayattan uzaklaştığı görülmektedir. Bunun altında yatan faktörün ise daha çok şiddet gösteren eşlerin, kadınların sosyal hayattan uzaklaşmasını istemesi olduğu düşünülmektedir. Böylelikle erkek, kadının şiddetten kurtulma yollarını kapatmakta ve bu döngünün sürmesini kolaylaştırmaktadır. Bunun aksi olarak sosyal destek gören kadınlar şiddet içeren bir ilişki içerisindeyken şiddetten kaçınmanın bir yolunu bulmakta veya şiddeti tamamen sonlandırmakta daha başarılı olmaktadır. Sosyal destek, bireyin güvendiği kişiler aracılığıyla sosyal kaynaklardan yararlanması olarak ele alınmaktadır (Saranson ve Johnson, 1979). Şiddete maruz kalan kadınların psikolojik ve bedensel bütünlüğü bozulmakta, bu bütünlüğü geri kazanma sürecinde ise sosyal desteğin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bireyi destekleyen sosyal ilişkilerin; sorunların çözümünde, stresin olumsuz etkilerine karşı kişinin korunmasında ve baş etme becerilerinin güçlendirilmesinde kişiye yardımcı olmaktadır (Yamaç, 2009).

Evliliğini bitirdikten sonra kadının yalnız yaşamasının olumsuz karşılandığı toplumlarda, kadın yaşamını devam ettirmek adına ailesinin yanına geri dönmektedir. Buna göre, kadının ayrılma kararında ailesinin ve çevrenin tutumu oldukça belirleyicidir. Kadınların sosyal kaynaklara sahip olup olmaması durumu; şiddete rağmen evliliğe devam etme kararı üzerinde önemli rol oynamaktadır (Page ve İnce, 2008). Eğer kadının sosyal ağları yetersizse, kadın evliliğe devam etmekte ve boşanma kararı alamamaktadır. Öte yandan, aile veya çevre tarafından, gördüğü şiddetin suçu da kadına yıkılabilmektedir (Gracia ve Herrero, 2006). Dolayısıyla kadın çaresiz

hissedebilmekte, bu durumdan utanmakta ve kendini suçlayabilmektedir (Crawford, Liebling-Kalifani ve Hill, 2009). Bunun yanı sıra, kadın yaşadığı şiddetten bahsetmeyi ve yardım aramayı bu sebeple bırakabilmektedir (Nagae ve Dancy, 2010). Özetle; kadınların içinde bulunduğu kültür ve sosyal destek kaynakları, evliliklerinde fiziksel şiddete maruz kalan kadınların evliliklerinin sonlandırılmasında büyük önem taşımaktadır.

Evli kadınlarda şiddet sonrası yaşanan deneyimler incelendiğinde; sosyal destek ve aile desteğine ek olarak şiddete karşı duyarsızlaşmanın söz konusu olduğu görülmüştür. Şiddete karşı duyarsızlaşma kuramsal olarak, tekrarlanan maruziyetten sonra bir uyarana karşı tepkinin azalmasıyla sonuçlanan iyi kurulmuş bir öğrenme şeklidir (Rankin ve ark., 2009). Walker (2009) ise şiddete maruz kalan bir kadının evinden ayrılmama davranışının açıklamasını öğrenilmiş çaresizlik sendromu ile yapmaktadır.

Ng-Mak, Salzinger, Feldman ve Stueve (2002) duygusal duyarsızlaşma ile ilgili yaptıkları bir çalışmada şiddete maruz kalma ve saldırganlık arasında pozitif ve doğrusal ilişkinin olduğunu vurgulamıştır. Ancak bu doğrusal ilişkinin şiddete maruz kalma ile stres arasındaki ilişkiden etkilendiği düşünülmektedir. Yapılan bir araştırmanın sonucuna göre, orta şiddette strese maruz kalmanın kişinin tepkisinde artışa neden olduğu, ancak aynı uyarana tekrar tekrar maruz kalındığında tepkide azalmalar olduğu belirtilmiştir (Groves, Demarco ve Thompson, 1969). Şiddete karşı patolojik maladaptasyon hipotezi; orta düzeyde şiddete maruz kalan kişilerin, düşük düzeyde şiddete maruz kalan kişilere göre daha yüksek saldırganlık ve stres gösterdiği; yüksek düzeyde şiddete maruz kalan kişilerin ise orta düzeyde şiddete maruz kalan kişilere göre daha yüksek saldırganlık ve daha az stres gösterdiğini açıklamaktadır (Ng- Mak ve ark., 2002). Şiddete maruz kalma ve bilişleri normalleştirme (moral disengagement) arasındaki ilişkide, şiddetin normalleştirilmesinin aslında kişinin sosyal dünyaya dair öngörülebilirlik ve anlamlılık temel varsayımlarını sarsmaması adına yapıldığı vurgulanmıştır (Janoff- Bulman ve Frieze, 1987). Dolayısıyla evli kadınların şiddete karşı daha az stres tepkisi vermesi ve şiddet tekrarlandıkça tepkilerinin azalması anlaşılır bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.2. Boşanmış Kadınların Nitel Bulgularının Tartışılması

Boşanmış Kadınlarda Şiddet ile İlgili Bilgi ve Deneyimler: "Geriye dönüp baktığımda daha farklı olabilirmiş."

Yapılan bu çalışmada, şiddet görmüş boşanmış kadınların şiddet ile ilgili deneyimlerine bakıldığında boşanma nedenleri içinde, çöküntü ve kendini savunma ile ilgili konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Bu bulgu ele alındığında, alanyazında ilgili araştırma bulgularıyla paralel nitelikte olduğu görülmüştür.

Bu araştırmanın boşanmış kadınlarla yapılan nitel çalışmasına göre, şiddet görmek boşanma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonucu destekler nitelikte yapılan bir çalışmada boşanma nedenleri; eş baskısı (%12.5), ailelerin müdahalesi (%10.8), ilgisizlik (%7.5), uyumsuzluk ve beklentilerin gerçekleşmemesi (%25.8), aldatılma (%10), ekonomik problemler (%6.7) ve şiddet (%20) olarak ortaya konulmuştur (Demir, 1988). Meslek grupları incelendiğinde, eve yardıma giden kadınların %34.6' sının eşlerinin ekonomik problemleri, işsizliği, ev geçindirememesi, alkol, kumar alışkanlığı ve şiddete başvurması nedeniyle boşanma kararı aldıkları ortaya konulmuştur (Demir, 1988). Özkan ve Böke (1994)' nin yaptığı boşanma ve aile içi saldırganlık ile ilgili bir çalışmada ise boşanmaların içinde saldırganlığın %26 oranında kadına yöneldiği görülmektedir. Bilgin-Şahin ve Dündar-Erbay (2017) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise eşin sorunlu alkol kullanımının kadına yönelik şiddet sıklığını arttıran risk etkeni olarak bulunmuştur.

Çalışma dahilinde şiddet gören boşanmış kadınların çöküntü yaşadıkları anlaşılmaktadır. Alanyazına bakıldığında, psikolojik şiddete maruz kalmanın depresyon, anksiyete, somatizasyon, intihar düşünceleri ve travma sonrası büyümeyi artıran bir unsur olduğu görülmektedir (Reisenhofer ve Taft, 2013; Amore ve ark. 2008; Coker, Smith ve Thompson, 2002). Aile içi şiddete maruz kalan kadınların depresyona girme olasılıkları ise normalden iki kat daha yüksektir (WHO, 2013;

Hyde, Mezulis ve Abramson, 2008). Şiddete maruz kalan ve şiddete maruz kalmayan kadınlar karşılaştırıldığında, maruz kalan kadınların yaklaşık üç kat daha fazla depresyona girme olasılıkları olduğunu belirten çalışmalar da vardır (Bonomi ve ark., 2009). Hatta aile içi şiddete uğrayan kadınların depresyon geçirme riskinin 4-5 kat daha fazla olduğu bile ileri sürülmektedir (Campbell ve Lewandowski, 1997). Depresyon tanısı konulan kadınlarda ise yaklaşık %60 oranında aile içi şiddet yaygınlığı olduğu görülmüştür (Dienmann ve ark., 2000).

Öne çıkan başka bir sonuç ise, kadınların şiddete maruz kalmaları karşısında kendilerini savundukları yönündedir. Alanyazın incelendiğinde bu bulguyla tutarlı çalışmalara rastlanmaktadır. Özellikle fiziksel şiddet gören kadınların kendilerini savunma amacıyla şiddete başvurdukları görülmektedir (Pagelow, 1981; Walker, 2009). Straus (1980) şiddete uğrayan kadınların %23-71' inin uğradığı şiddet sonucunda kendisini şiddet uygulayan kişiye karşı fiziksel olarak savunduğu ortaya konulmuştur. Bu araştırmada da boşanmış kadınlar şiddet gördüklerinde, şiddeti engellemek veya azaltmak adına şiddet uygulayan kişiye karşı gelmiş veya şiddet uygulamıştır. Eş şiddeti gören kadınlar çoğunlukla şiddete karşı kendilerini savunduklarını belirtmiştir (Babcock, Miller ve Siard, 2003). Kadınların şiddet motivasyonlarını araştıran bir çalışmada (Swan ve Snow, 2003), katılımcıların %75'inin meşru müdafaa ile motive oldukları ve kendilerini korumak için şiddet uyguladıkları görülmüştür. Yine, eşine karşı şiddet uygulamaktan tutuklanan kadınların önemli bir kısmının, kendilerini korumak için şiddete başvurdukları bulunmuştur (Stuart ve ark., 2008). Bunun yanı sıra bazı kadınlar ise şiddetten korunmak adına şiddet karşısında daha sakin kalmayı tercih etmektedir. Finn (1985) şiddetle baş etme biçimlerinin arasında *pasif baş etme*' nin de bulunduğunu söylemiştir. Finn' e göre, özellikle pasif baş etme kullanan kadınlar problemleri çözmek yerine problemleri görmezden gelmekte ve problemin kontrolü dışında olduğunu düşünmektedirler. Özetle, şiddet gören kadınların gördükleri şiddetin yoğunluğuna oranla kendini savunmak ve şiddetten korunmak adına şiddete başvurabildikleri veya şiddetten kaçındıkları düşünülmektedir. Maalesef ki şiddet, şiddeti doğurmakta, bu da sorunların artmasına yol açarak belki de evlilikten daha da zarar görerek boşanmaya neden olmaktadır. Şiddet döngüsünden çıkmayı başaran,

muhtemelen travma sonrası büyüme yaşayan boşanmış kadınlar, bugün bulundukları yerden geriye dönüp baktıklarında o gün göremedikleri yeni bakış açılarının farkına varmakta, deneyimleri değiştirme gücünü hissedebilmektedir.

Boşanmış Kadınlarda Eş ile Yaşanan Deneyimler: "İlk evlendiğimizde böyle değildi."

Yapılan bu çalışmada, şiddet gören kadınların eş ile yaşadığı deneyimlerine bakıldığında eşin değişimi ve madde/alkol kullanımı ile ilgili konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Bu bulgular ele alındığında, aşağıda yer verildiği gibi alanyazında karşılaşılan araştırmaların da bu bulguları destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Mevcut araştırmanın nitel çalışmasında eş ile yaşanan değişimler araştırıldığında eşin süreç içindeki değişiminin vurgulandığı belirlenmiştir. Bazı kuramlar, kişiliğin yaşam boyunca değiştiğini ileri sürmektedir. (Roberts, Wood ve Smith, 2005). Bir kısmı kişilikteki değişiklikleri mizaç veya genetik faktörlere (McCrae ve ark., 2000) bağlarken, oluşan değişiklikleri yeni sosyal roller ve deneyimler gibi çevresel faktörlere bağlayan kuramlar da bulunmaktadır (Roberts ve Bogg, 2004). Kadına yönelik şiddet, Heise (1989) tarafından geliştirilen ekolojik model açısından ele alınabilir. Aile içi şiddet, bu modele göre birden fazla düzeyde incelenebilir. Bunlar; bireysel, durumsal ve sosyokültürel düzeylerdir. Toplum kategorisinde şiddet; topluluk, ilişki ve suçu işleyen birey olmak üzere üç düzeyde gerçekleşmektedir. Page ve İnce (2008), şiddeti toplum etkeni açısından değerlendirdiğinde, şiddet davranışının bir sorun çözme aracı olduğunu belirtmiştir. Düşük sosyekonomik düzey, kadının ailesinden ayrı ve uzakta olması, gelir-gider kontrolünün erkekte olması risk etkeni olarak değerlendirilmektedir. Bunlara ek olarak, şiddeti uygulayan kişinin kendi ailesinde şiddete maruz kalması veya tanık olmasının, baba figürü ile yaşanan sorunların da risk etkeni oluşturduğu belirtilmektedir.

Eş ile yaşanan deneyimlerle ilgili olarak ortaya çıkan başka bir sonuç ise, madde/alkol kullanımının eş ile olan ilişkide olumsuzluk yaratmasıdır. Alanyazında da alkol kötüye kullanımının saldırgan davranışları artırdığı, şiddet uygulayan bireylerin alkol kullanım bozukluğu olduğu vurgulanmaktadır (Wycoff ve Cameron, 2000). Kısaca alkol kullanımı ile şiddet davranışı arasındaki bağlantıyı destekleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Collins, Kroutil, Roland ve Moore- Gurrera, 1997; Hamdan-Mansour, Halabi ve Dawani, 2009). Coker, Smith ve Thompson (2002) da erkeğin alkol ve madde kullanımı nedeniyle boşanmış çiftlerin, 2 ya da 3 kat daha fazla şiddet içerikli deneyim bildirdiklerini belirtmiştir. Alkol ve madde kullanan erkekler arasında yapılan iki ayrı araştırmada, alkol ve madde kullanımının aile içi şiddet olasılığını artırdığı sonucuna varılmıştır (Moore ve ark., 2008; Shorey, Stuart ve Cornelius, 2011). Aile içi şiddetin maddenin veya alkolün etkisi altındayken meydana gelme olasılığı 2-11 kat daha fazladır (Moore, Elkins, McNulty, Kivisto ve Handsel, 2011). Muhtemelen ilişki sürecinde şiddet davranışında bulunan kişi, şiddet içeren davranışlarını alkol tüketimine atfetmekte ve bu davranışlarıyla ilgili sorumluluğunu en aza indirgemeye çalışmaktadır. Bu durumda alkol, şiddet davranışı için bir mazeret veya davranışların sonucu için bir gerekçe olarak yansıtılmaktadır (Jewkes, 2002). Kadın hırpalanmış kadın sendromu içinde nedeni alkol olarak görmekte, kendini suçlamakta ve bu kısır döngüden çıkması zorlaşmaktadır. Diğer yandan evliliğin başında tanıdıklarını sandıkları eşlerinin değişimi karşısında şaşkınlık yaşamaktadırlar. Ayrıca ülkemizde yapılan bir çalışmada eşi alkol bağımlısı olan kadınların diğerlerine göre daha düşük benlik değerine sahip oldukları ve duygu ve düşüncelerini gizledikleri de ortaya konulmuştur (Atintaş ve Tutarel- Kışlak, 2019). Bu da kadının bulunduğu durumdan uzaklaşmasını zorlaştırmaktadır.

Boşanmış Kadınlarda Boşanma Kararı ile İlgili Deneyimler: "Ömrüm boyunca bu adamla mı yaşayacağım?"

Yapılan bu çalışmada, şiddet gören kadınların boşanma ile ilgili deneyimlerine bakıldığında çocuğun varlığı ve sosyal destek ile ilgili konuların ön plana çıktığı

görülmüştür. Bu bulgular ele alındığında alanyazında karşılaşılan araştırmaların da bu bulguları destekler nitelikte olduğu görülmüş ve aşağıda tartışılmıştır.

Mevcut çalışmanın nitel kısmında kadınların boşanma ile ilgili deneyimleri incelenirken, bu süreçte çocukların varlığının öne çıktığı görülmüştür. Boşanma ile ilgili alınan kararda çocukların varlığının boşanma kararını zorlaştırdığı ortaya konulmuştur. Alanyazında da iki veya ikiden daha fazla çocuğa sahip olmanın, boşanma sonrasına adapte olamamayla ilişkili olduğu (Goode, 1956) ve buna ek olarak yaşı küçük çocuğa sahip boşanmış kadınların diğer kadınlara göre daha fazla zorluk yaşadığı ifade edilmektedir (Price-Bonham ve Balswick, 1980). Evli ve boşanmış anneler ve çocuklarının anksiyete düzeyleri ile ilgili ülkemizde yapılmış bir araştırmada boşanmış annelerin ve çocuklarının anksiyete düzeylerinin, evli anneler ve çocuklarının anksiyete düzeylerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Öngider, 2011). Öngider (2011) annelerin yükselen anksiyete düzeylerinin, çocukların anksiyete düzeylerinde yükselmeye sebebiyet vermiş olabileceği şeklinde açıklamıştır. Çevredeki boşanmış çocuklu kadınların olumsuz deneyimlerinin, boşanmak isteyen çocuklu kadınların bu kararı vermelerini güçleştirdiği, geciktirdiği söylenebilir.

Kadınların boşanmayla ilgili endişe duyduğu diğer bir konu ise çocuklarının gelecekleridir. Sosyal destek ve çocuk sahibi olma kodları, boşanmayla ilgili temalarda sıkça vurgulanmaktadır. Çocuk sahibi boşanmış kadınların; sosyal ilişkiler, çocuk bakımı, iki ebeveyn rolünü üstlenme, ekonomik ve karar verme ile ilgili konularda problemler yaşadığı görülmektedir (Kurdek, 1988; Wilcox, 1986). Buna göre, çocuğun bakımını üstlenecek olan ebeveynin cinsiyet rolleriyle ilişkin gereken düzenlemeyi boşanmadan sonra tek başına yapması gerekmektedir (Parkes, 1971). Barınacak yer, aile ve çevrenin kendisine karşı tutumu ve bakış açısı, özellikle çalışmayan kadınlar için maddi zorluklar endişe duyulan konuların en başındadır.

Yine çalışmanın nitel kısmında kadınların boşanma ile ilgili deneyimleri temasında sosyal desteğin sıklıkla öne çıktığı, önem arz ettiği görülmüştür. Algılanan

sosyal destek; bireyin hayatındaki kişilerden destek alması veya bu kişilerin verdikleri destekleri kapsamaktadır. Boşanmış kadınların çevrelerinden ve arkadaşlarından aldıkları sosyal desteğin alacakları boşanma kararında etkili olduğu görülmüştür. Kadınların boşanma konusunda desteklendiğini bilmesi, boşanma sürecini kolaylaştırmıştır. Yapılan çalışmalar da bunu destekler niteliktedir. Malecki ve Demaray (2002) sosyal desteğin, kişinin hayatında bulunan olumsuz olayların olumsuz sonuçlar doğurmasını engellemeye yardımcı olduğunu vurgulamıştır. Olumsuz deneyimlerle karşılaşan bireylerin eş, arkadaş ve ailesi tarafından sevilmesi, değerli hissettirilmesi ve yardım görmesi, bireyin kendini mutlu ve güvende hissetmesini sağlamaktadır (Özdemir, 2013). Bunun yanı sıra, sosyal desteğe sahip olan bireylerin, kayıp veya boşanma gibi durumlara karşı daha iyi korunduğu belirtilmektedir (Annak, 2005). Özetle, boşanmış kadınların sosyal desteğe sahip olması, kendilerini güvende hissettikleri bir çevrede bulunmaları, boşanma sonrasında yaşayacakları problemleri öngörmeleri ve bu problemlerle sosyal destek sayesinde başa çıkabileceklerini bilmeleri; alacakları boşanma kararında daha emin olmalarını ve daha umutla geleceğe bakmalarını sağlamış olabileceği düşünülmektedir. Tüm bu nedenlerle şiddet uygulayan erkekle ömür boyu yaşamamayı seçmiş oldukları söylenebilir.

Boşanmış Kadınlarda Şiddet Sonrası Yaşanan Değişimler: "Arkanda seni doğru yönlendiren birileri var"

Yapılan bu çalışmada, şiddet gören boşanmış kadınların şiddet sonrası yaşanan değişimlerine bakıldığında destek alma ve kendi ayakları üzerinde durma ile ilgili konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Alanyazında karşılaşılan araştırmaların da bu bulguları destekler nitelikte olduğu görülmüş ve aşağıda tartışılmıştır.

Araştırmanın nitel çalışmasının bu bölümünde ise şiddet sonrası yaşanan değişimlerle ilgili olarak yine destek almanın gücü öne çıkmaktadır. Şiddet gören kadınların kendilerini, çocuklarını korumak ve yaşamlarını yeniden kurmak adına güvendiği kişilerin desteğine ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Araştırmada ortaya

konulan bu bulguyu destekler nitelikte olan çalışmalar mevcuttur. Bernard (1964)' a göre, boşanmanın getirdiği olumsuzluklarla başa çıkabilen boşanmış kadınlar genellikle sosyal ağlara sahiptir. Sosyal açıdan desteklenmeyen kadınların, depresyonda ve soyutlanmış hissettikleri de belirtilmiştir. Bilindiği gibi boşanmanın sosyal ilişkileri bozabilmesinin yanı sıra, ekonomik ve psikolojik çeşitli alanlara da olumsuz etkisi olabilmektedir (DeGarmo ve Forgatch, 1997, Hughes, 1988). Boşanma sonrasındaki hayata dair önemli bir konu olan sosyal desteğin nasıl alındığı ve algılandığı önem arz etmektedir (Miller, Smerglia, Gaudet ve Kitson, 1998). Başka bir deyişle, kadının var olan sosyal desteği algılaması ve kabul etmesi gerekmektedir.

Şiddet sonrası yaşanan değişimler ele alındığında sıklıkla bahsedilen bir başka konu ise kadınların kendi ayakları üzerinde durma konusudur. Şiddet sonrası yaşanan değişimlere bağlı olarak kadınların kendi ayakları üzerinde durma istekleri veya kendi ayakları üzerinde durabilmeleri dikkat çekmektedir. Bu çalışma çerçevesinde incelenen şiddet gören kadınların, gerek boşanmış gerek evli olsun kendi ayakları üzerinde durmanın, yaşadıkları değişimler ile ilişkili olduğu görülmüştür. Şiddete bağlı olarak, boşanmış olan kadınların boşanmadan sonra yaşadıkları en önemli değişimlerden birisinin yaşamda dik durabilme olduğu ortadadır. Kendi ayakları üzerinde durma genellikle ekonomik özgürlük çerçevesinde aktarılmış ve bunu hem boşanmanın getirdiği bir zorunluluk hem de boşanma için bir araç olarak gördükleri anlaşılmıştır. Alanyazına bakıldığında ise kadının gelirinin artmasıyla birlikte boşanma olasılıklarının arttığına dair "bağımsızlık etkisi" çerçevesinde ele alınan pek çok çalışma olduğu görülmektedir (England ve Kilbourne, 1990; Oppenheimer, 1997; Sayer ve Suzanne, 2000). Şiddet gören ancak evli olan kadınların ise ekonomik bağımsızlıklarını sağlayamamaları sebebiyle evliliklerini devam ettirdikleri düşünülmektedir. Kendi ayakları üzerinde durma, bu gücü elde etme ekonomik olarak ele alınabileceği gibi psikolojik açıdan da ele alınması gereken bir konudur. Kadının şiddet sonrası kendine güvenmesi, dik durabilmesi psikolojik olarak güçlü hissetmesiyle de ilişkilidir. Hem ekonomik hem de psikolojik açıdan güçlü ve yeterli hissetmeyen kadınların ilişkiyi sona erdirmesi ve boşanması pek de mümkün görünmemektedir.

4.3.Evli ve Boşanmış Kadınların Nitel Bulgularının Birlikte Değerlendirilmesi

Evli ve boşanmış kadınların nitel bulgularını birlikte ele alındığında bazı başlıklar açısından ortak yönleri olduğunu görmekteyiz. Özellikle evli kadınlarda şiddet sonrası yaşanan değişimler ve boşanmış kadınlarda şiddet sonrası yaşanan değişim temalarına bakıldığında, evli kadınlarda sosyal destek ve boşanmış kadınlarda destek alma kodlarının benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda, her iki kadın grubunun da şiddet sonrası deneyimlerinde dışsal bir destek kaynağına ihtiyaç duyduğu sonucuna varılabilir. Kadın, yaşadığı şiddetin sonucunda boşanmayı gerçekleştirmiş olup olmamasına bakılmaksızın çevresinden destek aradığı ve bu destek sonucunda boşanmayı gerçekleştirip gerçekleştirmemeye karar verebilmekte olduğu düşünülebilir. Kadının boşanmadan sonra başına gelecekleri ölçüp tarttığı, bunun sonucunda ise yeterli destek göreceğine inandığında boşanmayı gerçekleştirebilmektedir. Bunun için, gerek ekonomik açıdan gerekse psikolojik açıdan yeterli destek görmemesi evli kalmaya devam etmesine sebebiyet verebilmektedir.

Evli ve boşanmış kadınlar genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluş açısından incelendiğinde ise birbirlerinden farklılaştığı, boşanmış kadınların daha yüksek genel öz yeterliği ve ontolojik iyi oluş puanları aldığı ortaya konulmuştur. Böylelikle, kadınların yeni bir hayata başlama, adapte olma ve boşanma sonrasındaki değişimlerin üstesinden gelmeyle ilgili kendini yeterli hissetmesi önem arz etmektedir.

4.4. Nicel ve Nitel Bulguların Birlikte Değerlendirilmesi

Bu çalışmanın nicel kısmında, şiddet görmüş boşanmış kadınlar ve şiddet gören evli kadınlardan veri toplanmış ve kadınlar travma sonrası büyüme, genel öz yeterlik, ontolojik iyi oluş ve sosyal destek açısından karşılaştırılmıştır. Nitel çalışmada ise boşanmış ve evli kadınlarla görüşme yapılmış, kadınların şiddet, eş, boşanma ve şiddet sonrası deneyimlerine ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Her iki çalışmadan da elde edilen

bulguların incelenmesi sonucunda ise, nitel bulguların nicel bulguları destekler nitelikte olduğu görülmüş ve nitel analizden elde edilen bulgular kadınların deneyimlerinin derinlemesine incelenmesine olanak sağlamıştır.

Nicel ve nitel bulgular incelendiğinde boşanmış kadınların travma sonrası büyüme, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluş puanlarının evli kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüş, bunun ise nitel çalışmadan elde edilen şiddet, eş ile deneyim, boşanma ile ilgili deneyim ve şiddet sonrası temalarıyla ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Nicel verilerden elde edilen travma sonrası büyüme, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluş puanlarının yüksek olması; boşanmış kadınların kişilerarası ilişkilerinde olumlu değişimler olması, yaşamın değerini daha fazla anlamaları, inanç sistemlerinde gelişimin olması, yeni seçeneklerin fark edilmesi, kendiliğin algılanmasında olumlu değişim yaşanması gibi travma sonrası büyüme faktörleriyle açıklanabilir. Yanı sıra pişmanlık, umut duyma ve ardından harekete geçme gibi ontolojik iyi oluş faktörlerinin etkinleştiği; çaba ve direnç, yetenek ve güven gibi genel öz yeterlik özelliklerinin arttığı vurgulanabilir. Nitel verilerden elde edilen sonuçlara bakıldığında ise boşanmış bir kadının özellikle şiddet sonrası deneyimlerinde aktarılan ve dikkat çeken bir kodun kendi ayakları üzerinde durma olduğu görülmüştür. Çabalama, yeteneklerini fark etme, kendine güvenme ve umut duyma ile ilintili olduğu düşünülen yaşamda başkalarının yardımına tümden ihtiyaç duymadan güçlü bir biçimde ayakta kalabilmeye yardımcı olan diğer faktörlerin ise aile desteği ve kadının güvendiği bir kişinin/kişilerin yönlendirmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırmadan elde edilen nitel ve nicel bulguların; kadınların şiddet olgusu çerçevesinde, boşanma ve evliliğe dair deneyimlerine dair sorunlara dikkat çektiği düşünülmektedir. Boşanmış kadınların boşandıktan sonraki süreçte çocuklarının tek başına sorumluluğunu alma ve geçim ile ilgili endişeler yaşadıkları ortaya konulmuştur. Bunlara ek olarak boşanmış kadınların şiddeti boşanma sebebi olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Kadınlar yaşadıkları şiddet deneyimlerinin, kendilerinin de şiddete başvurmasına sebep olmasından dolayı rahatsızlık duymakta dahası, eşin davranışlarındaki değişimler, alkol madde bağımlılıkları nedeniyle boşanmayı gerçekleştirdikleri gözlenmektedir. Sonraki süreçte ise aile ve çevreden

destek almalarının boşanma kararlarını kolaylaştırdığı ve bireysel çabalarının arttığı görülmüştür. Evli kadınların ise şiddete maruz kalmaya devam ederken, boşanmayı özgürleşme olarak gördükleri ve bunun da şiddet deneyimlerini esaret gibi algıladıkları anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Ancak boşanmak için gerekli sosyal desteği yeterince görememeleri, ayrılık sonrası yaşanacak ekonomik güçlüklerle ilgili tahminlerinin boşanma sürecini zorlu bir süreç olarak değerlendirmelerine yol açtığı ve dolayısıyla boşanmayı gerçekleştiremedikleri ortaya konulmuştur. Nicel veriler de incelendiğinde genel öz yeterlik, ontolojik iyi oluş ve travma sonrası büyüme özelliklerinin boşanmış kadınlarda daha çok görülmesi de sözü edilen nitel verileri destekler niteliktedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1948)' nde herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayrım gözetmeksizin bu bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabileceği vurgulanmıştır. Bu bildirgeye göre herkes eşittir ve şiddeti engellenmek amaçlanmıştır (Tutarel- Kışlak, 2016). Buna rağmen kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik devam etmekte ve güç kontrolünü sürdürmek için erkekler şiddete başvurmaktadır. Özellikle medya cinsiyet eşitliği kavramının anlaşılması ve yaygınlaşması konusunda büyük bir rol oynamaktadır. Medya bu konuda etik hareket etmeli ve sorumluluk taşımalıdır. Özellikle bu konu hakkında yapılan bilinçlendirme çalışmalarına katkı sağlamaları gerekmektedir. Çalışmalar kadınların bir kısmının şiddete maruz kaldıklarında kullanabilecekleri yasal haklarını bilmediklerini göstermektedir. Haklarını kullanmalarının sonucunda olumsuz bir tepki ile karşılaşma korkusu da başvuru yapmalarını engelleyebilmektedir (Tutarel- Kışlak, 2016). Kadın, toplumdaki rolüne ait geleneksel bakış açısından sıyrılmış ve haklar elde etmeye başlamış olsa da; eğitimsizlik, iş hayatına atılamama ve dayatılmış annelik rolü kadının sistemdeki yerini korumasını sağlamaya çalışma çabasıdır. Sistemin bir parçası olmak, toplumun "anaç" ve "bakılması gereken" kısmını oluşturmak kadının bir rolü gibi görülse de bunu değiştirmek için çaba sarf etmek tüm akademik dünyanın, medyanın ve insanlığın görevidir. Kadına kendi kabuğundan sıyrılma, eğitim alma, hayalindeki mesleği yapma imkanı tanındığı takdirde toplumdaki rolü ve güç algısının değişimi kaçınılmazdır. Kadınlara haklarının olduğu ve bu hakları kullanmaktan çekinmemeleri gerektiği çeşitli kaynaklar ve eğitimlerle öğrenmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca küçük yaştan itibaren çocuklara cinsiyet eşitliği konusunda temel eğitimler verilmeli, kadın ve erkeğin eşit olduğu bilincinde olan nesiller yetiştirilmelidir.

Her araştırmada olmasını beklediğimiz gibi bu araştırmada da birtakım sınırlılıklar olduğu düşünülmektedir. Öncelikle, bu çalışmanın nicel bölümünde elde edilen veriler öz bildirime dayalı ölçme araçları ile elde edilmiştir. Bu sebepten dolayı

bu ölçüm yöntemine özgü sınırlılıklar bulunmaktadır. Ontolojik iyi oluş, alanyazında son zamanlarda kullanılmaya başlanmış yeni bir kavram olmakla birlikte, bu araştırmanın katılımcı kadınları tarafından anlaşılması güç bir kavram olduğu görülmüştür. Katılımcılardan gelen geri bildirimlere göre; geçmiş, şimdi ve gelecek olarak hayatı bir proje olarak değerlendirme konusunda güçlük yaşandığı görülmüştür. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, örneklemin kültür ve eğitim seviyesine daha uygun bir ölçek kullanımı, daha net sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

İkinci olarak araştırmanın nitel bölümünde boşanmış ve evli kadınlarla görüşmeler yapılmıştır ancak boşanmış kadınların boşanmaları üzerinden geçen süre dikkate alınmamıştır. Gelecek çalışmalarda boşanma üzerinden geçen süre dikkate alınarak yapılacak nicel ve nitel çalışmaların alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, kadınların evlilikleri ve eşleriyle ilgili elde edilen bilgiler sadece kadınlara sorulan sorular ile elde edilmiştir. Eşleriyle de yapılabilecek görüşmeler, aktör partner karşılaştırma analizlerinin de bu bulgulara destek sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak evli ve boşanmışlığı içeren medeni durumlara göre yapılan bu araştırmada bekar kadınlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Gelecekte yapılacak nitel ve nicel çalışmalarda, bekar ancak ilişkisi olan ve bu yakın ilişkide şiddete uğrayan kadınların bu ilişkileri sürdürme nedenleri incelenerek, evliliğin örüntülerinden farklı ve benzer olan yanları ortaya konabilir.

Bu araştırmanın kapsamına kadınlar alınmış olsa da, nitel görüşmeler sonucunda şiddete maruz kalan kadınların çocuklarının da şiddetten etkilendiği ve ileriye dönük olarak çocuklar üzerinde ciddi problemler yaratabileceği görülmüştür. Aile içi şiddete tanık olan ve şiddete maruz kalan çocukların yaşları da göz önünde bulundurularak yapılacak çalışmaların kapsamına alınması gerekmektedir. Bu bağlamda ileride yapılacak çalışmalarda şiddete maruz kalan kadınların çocuklarının yaşadığı problemler ve anne-baba-çocuk ilişkisine olan etkisi üzerine çalışmaların artırılmasının ilgili alanyazın açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Şiddet gören kadınların medeni durumları üzerinden yapılan bu çalışmada aile içi şiddete odaklanılmış ancak kadınların çocukluktan süregelen bir şiddete maruz kalıp kalmadıkları sorgulanmamıştır. Bu kapsamda düşünüldüğünde araştırmaya daha farklı değişkenlerin eklenmesi, farklı çerçeveden ele alınmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Son olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine yaşanan problemlerin giderilmesi ve şiddet sorununun toplumda azaltılmasına katkı sağlamak adına; şiddet gören ve görmüş kadınlar konusunda güvenilir ve geçerli veriler elde etmenin önemli olduğu, bu verilerle elde edilecek sonuçlarla birlikte önleme ve müdahale programlarının oluşturulması için bu alanda çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Adli psikolojik incelemeler hem suçun önlenmesi, hem de mağdurun desteklenmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın da, mağdurun kadın olduğu olaylara ışık tutması, kadının açısından bakmamızı sağlaması ve ileride yapılacak adli psikoloji çalışmalarına ilham olması beklenmektedir. Ülkemizde ve kültürümüzde adli psikoloji alanında oldukça az çalışmanın olduğu dikkate alınarak, bu alandaki çok yönlü çalışmaların desteklenmesi gereği açıktır.

ÖZET

Şiddete Maruz Kalan Evli ve Boşanmış Kadınlarda Travma Sonrası Büyümenin Aracı Değişkenlerle Yordanması

Kadınların şiddet deneyimleri değerlendirildiğinde en çok eşleri tarafından şiddete maruz kaldıkları bilinmektedir. Kadınlarda şiddet sonrası görülebilen psikolojik travma, hayatını devam ettirebilmesi açısından zorluk yaratabilmektedir. Yaşanan travmanın sonrasında büyüme gerçekleşebilmekte ve bu travmadan sonra büyümenin gerçekleşmesi sürecinde rol oynayan bazı faktörler olmaktadır. Şiddetin yoğunluğu, genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluş travma sonrası büyümeyi etkileyebilecek değişkenler olarak görülebilir. Buna ek olarak travma sonrası büyümeyi yordayan bir başka unsurun ise evli veya boşanmış olmak, yani ilişkiye devam edip etmemenin olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı travma sonrası büyümeyi etkileyen bu değişkenleri bir model çerçevesinde incelemektir. Bu incelemeyi yapmak amacıyla boşanmış veya evli olan şiddet görmüş/gören kadınlar çalışmaya dahil edilmiştir. Bu iki ayrı grupla yapılan çalışmada algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve genel öz yeterlik ve ontolojik iyi oluşlarının aracı rolünü ortaya koymak, buna ek olarak medeni durumun düzenleyici rolünü incelemek amacıyla bir model test edilmiştir. Çalışmanın nicel aşamasının veriler, evli 143 kadın ve boşanmış 120 kadın olmak üzere toplam 263 katılımcıdan elde edilmiştir. Bu veriler Kişisel Bilgi Formu, Travma Sonrası Büyüme Ölçeği (TSBÖ), Genel Öz Yeterlik Ölçeği (GÖYÖ) ve Ontolojik İyi Oluş Ölçeği (GÖYÖ) aracılığı ile elde edilmiştir. Bu araştırmanın ikinci aşamasında ise boşanmış ve evli kadınların şiddet ile ilgili deneyimlerini incelemek amaçlanmıştır. Çalışmanın nitel aşaması 5 boşanmış, 5 evli toplam 10 kadınla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) yoluyla nitel incelemesini içermektedir.

Nicel araştırmanın bulgularına göre, şiddet görmüş boşanmış kadınların travma sonrası büyüme, genel öz- yeterlik, ontolojik iyi oluş puanlarının evli kadınların puanlarından anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Düzenleyici analiz sonuçlarına göre ise medeni durumun travma sonrası büyüme üzerinde doğrudan etkisi olduğu görülmüştür. Aracı etkilere bakıldığında ise sosyal destek, ontolojik iyi oluş ve genel öz yeterliğin algılanan şiddet yoğunluğu ve travma sonrası büyüme arasında aracılık rolünün anlamlı olduğu görülmüştür. Nitel çalışmanın sonucunda ise 1)Şiddet ile İlgili Bilgi ve Deneyimler, 2)Eş ile Yaşanan Deneyimler, 3)Boşanma ile İlgili Deneyimler/Düşünceler ve 4)Şiddet Sonrası Yaşanan Deneyimler olmak üzere dört temaya ulaşılmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma evli şiddet gören ve boşanmış şiddet görmüş kadınların çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması, buna ek olarak yapılan nitel görüşmelerle birlikte şiddet ile ilgili deneyimlerine ışık tutması açısından ilgili alanyazına özgün katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Genel Öz Yeterlik, Medeni Durum, Ontolojik İyi Oluş, Şiddet, Travma Sonrası Büyüme

SUMMARY

Prediction of Post-Traumatic Growth with Mediator Variables among Married and Divorced Women Who Exposed to Domestic Violence

When women experience violence, it is known that they are exposed to violence mostly by their spouses. Psychological trauma, which can be seen after violence towards women, may create difficulties in terms of survival. After the trauma, growth can occur and there are some factors that play a role in the growth process after this trauma. The intensity of violence, general self-efficacy, and ontological well-being can be seen as variables that can affect post-traumatic growth. In addition, another factor predicting growth after trauma is thought to be married or divorced, that is, whether to continue the relationship.

The purpose of this study is to examine these variables that affect post-traumatic growth within the framework of a model. In order to carry out this examination, women who have been violating and had been violated; divorced or married women are included in the study. In a study with these two separate groups, a model was tested to examine the relationship between perceived intensity of violation and post-traumatic growth levels and to reveal the mediating role of general self-efficacy and ontological well-being, as well as to examine the regulatory role of the marital status. The data for the quantitative stage of the study consisted of data from a total of 263 participants, including 143 married women and 120 divorced women. These data were obtained through the Personal Information Form, Post Traumatic Growth Scale (TSBÖ), General Self-Efficacy Scale (GÖYÖ) and Ontological Well-Being Scale (GÖYÖ). In the second stage of this research, it is aimed to examine the experiences of divorced and married women on violence. The qualitative stage of the study includes qualitative analysis of semi-structured interviews with total 10 women equally gathered from divorced and married group. After then, interviews intrpeted through Interpretative Phenomenological Analysis (IPA).

According to the findings of the quantitative study, it was observed that the post-traumatic growth, general self-efficacy, and ontological well-being scores of severely divorced women were significantly higher than the scores of married women. According to the results of the regulatory analysis, marital status has a direct effect on post-traumatic growth. When the mediator effects are analyzed, it was seen that the role of mediation between social support, ontological well-being and general self-efficacy perceived intensity of violence and post-traumatic growth are significant. As a result of the qualitative study, four themes were reached: 1) Knowledge and Experiences Related to Violence, 2) Experiences with Spouse, 3) Experiences / Thoughts about Divorce and 4) Experiences After Violence. In conclusion, this study is thought to make an original contribution to the literature in terms of comparing married and divorced violence women in terms of various variables and shedding light on their experiences about violence together with the additional qualitative interviews.

Keywords: General Self-Efficacy, Marital Status, Ontological Well-Being, Post-Traumatic Growth, Violence

KAYNAKLAR

ABRAIDO-LANZA AF, GUIER C, COLON RM (1998). Psychological Thriving Among Latinas With Chronic Illness. *Journal of Social Issues,* **54**:2, , 405-424.

AKIN A. (2010). Öz duyarlık ve ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **39**, 1-9.

AKINTÜRK T (2002). Aile Hukuku, İstanbul: Beta Yayınevi.

AİLE ARAŞTIRMA KURUMU (1998). Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet, Ankara: Yayın No: 113.

ALDWIN CM (1994). Stress, Coping, and Development: An Integrative Perspective. New York: Guilford Press.

ALTIPARMAK İB (2015). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Şönim' lerin Rolü: Ankara Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*. **36**, 449-464. http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2882

AMATO PR (2000). The consequences of divorce for adults and children. J*ournal of Marriage and the Family*, **62**:4, 1269-1288.

AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, 4th edition. Washington. DC: American Psychiatric Association.

AMORE M, MENCHETTI M, TONTI C, SCARLATTI F, LUNDGREN E, ESPOSITO W, BERARDI D (2008). Predictors of violent behavior among acute psychiatric patients: Clinical study. *Psychiatry and Clinical Neurosciences,* **62**, 247–255.

ANNAK B.B. (2005). Sosyal Destek, Sosyal Ağ, Yaşam Kalitesi ve Yaşam Doyumu: Duygu-Durum ve Anksiyete Bozukluğu Tanısı Alan Kişiler ve Düzenli Hemodiyaliz Tedavisi Gören Hastalar Açısından Bir Karşılaştırma. Yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ASLAN B (2018). Erken Evlenen Kadınların Psikolojik Belirtileri ve Evlilik Uyumlarını Etkileyen Faktörler. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ensitüsü, Doktora Tezi.

ASPINWALL LG, RICHTER L (1999). Optimism and selfmastery predict more rapid disengagement from unsolvable tasks in the presence of alternatives. *Journal of Motivation and Emotion,* **23**:3, 221–245.

ATİNTAŞ MC ve TUTAREL-KIŞLAK Ş (2019). Eşi alkol bağımlısı olan ve olmayan kadınların psikolojik belirtiler ile evliliğe ilişkin değişkenler açısından karşılaştırılması ve bu gruplarda evlilik uyumunu yordayan faktörler. *Addicta:The Turkish Journal on Addictions*, **6**:3, 747-775.

AYPAY A (2010). Genel öz yeterlik ölçeği'nin (GÖYÖ) Türkçe'ye uyarlama çalışması. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, **11**:2, 113-132.

BABCOCK JC, MILLER SA, SIARD C (2003). Toward a typology of abusive women: Differences between partner-only and generally violent women in the use of violence. *Psychology of Women Quarterly*, **27**:153–161.

BALKIS M, DURU E, BULUŞ M (2005). Şiddete Yönelik Tutumların Özyeterlik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağlılık Duygusu İle İlişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, **6**:2, 81-97.

BANDURA A (1977). Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, **84**:2, 191-215.

BANDURA A (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

BANDURA A (1997). Self-efficacy: The exercise of control. Freeman; New York.

BANDURA A (2000). Self-efficacy: The foundation of agency. In W. J. Perrig ve A. Grob (Eds.), *Control of Human Behavior, Mental Processes, and Consciousness: Essays in Honor of the 60th Birthday of August Flammer*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

BARNETT O. (2000). Why Battered Women do not Leave, Part 1. External Inhibiting Factors Within Society. Trauma. *Violence and Abuse*, **1**:4.

BARRERA M, AINLAY SL (1983). The structure of social support: A Conceptual and empirical analysis. *Journal of Community Psychology*, **11**:2, 133-143. doi:10.1002/1520-6629(198304)11:23.0.co;2-l

BAŞAR F, DEMİRCİ N (2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi, **2**:1, 41-52

BAYIK A, ALTUĞ-ÖZSOY S, ARDAHAN M, ÖZKAHRAMAN Ş, BAŞALAN-İZ F (2006). Kadınların stres verici yaşam olaylarıyla karşılaşma durumları. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi **9**:2, 1-12.

BAYRAM S, DUMAN R N, DEMİRTAŞ B (2018). Üç insan, bir olay, üç farklı travmatik deneyim süreci. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, **1**:1, 165-182.

BEEBLE ML, BYBEE D, SULLIVAN CM, ADAMS AE. (2009). Main, mediating, and moderating effects of social support on the well-being of survivors of intimate partner violence across 2 years. *Journal of Consultation Clinical Psychology.* **77**, 718–29.

BENIGHT CC, BANDURA A (2004). Social cognitive theory of posttraumatic recovery: The role of perceived self-efficacy. *Behaviour Research and Therapy*, **42**, 1129–1148.

BERGER R, WEISS T (2009). The Posttraumatic Growth Model: An Expansion to the Family System. *Traumatology*, **15**:1, 63-74.

BERNARD S (1964). Fatherless families: Their economic and social adjustment. Papers in Social Welfare. Waltham: Florence G. Heller Graduate School for Advanced Studies in Social Welfare, Bran-deis University.

BIRNBAUM GE, ORR I, MIKULINCER M, FLORIAN V (1997). When marriage breaks up does attachment style contribute to coping and mental health?. *Journal of Social and Personal Relationships*, **14**:5, 643-654.

BİLGİN-ŞAHİN B ve DÜNDAR-ERBAY B (2017). Kadına yönelik şiddet ve yaşam kalitesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi, **18**:3, 203-210.

BLISS MJ, OGLEY-OLIVER E, JACKSON E, HARP S, KASLOW NJ (2008). African American women's readiness to change abusive relationships. *Journal of Family Violence*, **23**, 161-171.

BONOMI AE, ANDERSON ML, REID RJ, RIVARA FP, CARRELL D, THOMPSON RS (2009). Medical and psychosocial diagnoses in women with a history of ıntimate partner violence. *Archives of Internal Medicine*, **169**, 1692–1697.

BOOTH A, AMATO PR (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, **32**, 396-407.

BOSSICK B E (2008). An Empirical Examination of The Relationship Between Posttraumatic Growth and The Personality Traits of Hardiness, Sense of Coherence, Locus of Control, Self-Efficacy, Resilience, and Optimism. Doktora Tezi, The Graduate Faculty of The University of Akron.

BRADY K (2000). The Treatment And Prevention Of Violence. American Psychiatric Association.

BRAMMER LM (1991). How to Cope with Life Transitions: The Challenge of Personal Change. New York: Hemisphere Publishing Corp.

BROWNE A (1980). Comparison of victims reactions across traumas. Paper presented at the meeting of the Rocky Mountain Psychological Association, Tucson.

BRYANT CM, CONGER RD, MEEHAN JM (2001). The influence of in laws on change in marital success. *Journal of Marriage and Family*. **63**:3, 614-626.

BURGER JM (2006). Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri. DENİZ İ, SARIOĞLU E (Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

BÜKECİK E, ÖZKAN B (2018). Kadına yönelik şiddet: toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın sağlığına etkisi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi; **3**:2, 33-37

BYBEE DI, SULLIVAN CM (2002) The process through which an advocacy intervention resulted in positive change for battered women over time. *American Journal of Community Psychology*. **30**: 103–32.

CALHOUN LG, TEDESCHI RG (1998). Posttraumatic growth: Future directions. In RG Tedeschi, CL Park, LG Calhoun (Eds.), Posttraumatic growth: Positive changes in the aftermath of crisis. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

CALHOUN LG, TEDESCHI RG (1998). Beyond recovery from trauma: Implications for clinical practice and research. *Journal of Social Issues*, **54**:2, 357-371.

CALHOUN LG, TEDESCHI RG (2006). Handbook of posttraumatic growth. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. Caplan, G. (1964). Principles of preventive psychiatry. New York: Basic Books.

CAMPBELL JC, LEWANDOWSKI LA (1997). Mental and physical health effects of intimate partner violence on women and children. *Psychiatric Clinics of North America*, **20**, 353-374.

CAN Y, AKSU NB (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, **15**:58, 888-902.

CASSEL J (1976). The contribution of the social environment to host resistance. *American Journal of Epidemiology*, **104**: 107-123.

CHASE KA, O' LEARY KD, HEYMAN RE (2001). Categorizing Partner-Violent Men Within The Reactive-Proactive Typology Model, **69**:3, 567-572

CHOPKO BA, PALMIERI PA, ADAMS RE (2016). Posttraumatic growth in relation to the frequency and severity of traumatic experiences among poliçe officers in small to midsize departments. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-14. DOI: 10.1177/0886260516651089

CLARKE-STEWART A, BRENTANO C. (2006). Divorce: Causes and consequences. Yale University Press.

CLEMENTS CM, SABOURIN, SPIBY L (2004). Dysphoria and hopelesness folloving battering: the role of perceived control, coping and self-esteem. *Journal of Family Violence*, **19**:1.

COBB AR, TEDESCHI RG, CALHOUN LG, CANN A (2006). Correlates of posttraumatic growth in survivors of intimate partner violence. *Journal of Traumatic Stress*, **19**, 895–903. doi:10.1002/jts.20171

COHEN S, GOTTLIEB BH, UNDERWOOD LG (2000). Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists. New York, NY: Oxford University Press.

COHEN S, WILLS TA (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, **98**:2, 310–357.

COKER AL, SMITH PH, THOMPSON MP (2002). Social support protects against the negative effects of partner violence on mental health. *Journal of Women's Health ve Gender-Based Medicine*. **11**: 465–76.

COLLINS JJ, KROUTIL LA, ROLAND EJ, MOORE-GURRERA M (1997). Issues in the linkage of alcohol and domestic violence services. Recent developments in alcoholism. Alcoholism and violence. New York, NY: Plenum Press.

CONNEL RW (1990). The state, gender and sexual politics: Theory and appraisal. *Theory and Society*, **19**, 507- 544.

CORDOVA MJ, CUNNINGHAM LLC, CARLSON CR, ANDRYKOSKI MA (2001). Posttraumatic growth following breast cancer: A controlled comparison study. *Health Psychology*, **20**:3, 176-185.

CRAWFORD E, LIEBLING-KALIFANI H, HILL V (2009). Women's understanding of the effects of domestic abuse: The impact on their identity, sense of self and resilience: A grounded theory approach. *Journal of International Women's Studies*, **11**:2, 63-82.

CRESWELL JW (2013). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni. BÜTÜN, DEMİR (Ed.). (AYDIN M, Çev.) Ankara: Siyasal Yayınları.

CROCKER J, PARK LE (2004). The costly pursuit of selfesteem. P*sychological Bulletin,* **130**, 392-414.

CURBOW B, SOMERFIELD R, BAKER F, WINGARD JR, LEGRO MW (1993). Personal changes, dispositional optimism, and psychological adjustment to bone marrow transplantation. *Journal of Behavioral Medicine,* **16**, 423–443.

ÇALIŞIR M (2009). Yetişkin bağlanma kuramı ve duygulanım düzenleme stratejilerinin depresyonla ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, **1**: 240-255.

ÇALIŞIR G (2018). Bedelli Özgürlük: Kadınlarda Boşanma ve Sonrasında Travma: Aile Eksenli Şiddet ve Doğurduğu Tramvalar. Hegem Yayınları: Ankara.

ÇEÇEN R (2008). Üniversite ögrencilerinde yaşam doyumunu yordamada bireysel bütünlük (tutarlılık) duygusu, aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, **4**:1, 19-30.

DAMKA Z (2009). Sığınma Evinde Kalan Şiddet Mağduru Kadınlar: Anksiyete Duyarlığı, Travmaya Bağlı Suçluluk, Travma Sonrası Stres Bozukluğu Ve Psikolojik Belirtiler. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DEGARMO DS, FORGATCH MS (1997). Confidant support and maternal distress: Predictors of parenting practices for divorced mothers. *Personal Relationships*, **4**, 305-317.

DELPHY C (1992). Continuities and discontinuities in marriage and divorce. E. Frazer, J. Hornsby ve S. Lovibond (Ed.), *Ethics: A feminist reader*. Oxford: Blackwell Publishers.

DEMARAY MK, MALECKI CK (2002). Critical levels of perceived social supportassociated with student adjustment. *School Psychology Quarterly*, **17**:3, 213-241.

DEMİR G (1988). Boşanma Yoluyla Parçalanmış Ailede Kadının Rol ve Statüsündeki Değişmeler, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

DEMİRBAŞ, H (2018).Yoksulluk, şiddet ve dışlanma *Açıköğretim Fakültesi Ders Kitabı* içinde. AKYILDIZ M(Ed.). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

DEMİRCIOGLU NS (2000). Boşanmanın çalışan kadının statüsü ve cinsiyet rolü üzerine etkisi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

DEVECI F (2011). Ergenlerde Karar Verme Stilleri İle Algılanan Sosyal Destek Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi.

DIENEMANN J, BOYLE E, BAKER D, RESNICK W, WIEDERHORN N, CAMPBELL J (2000). Intimate partner abuse about woman diagnosed with depression. *Issues in Mental Health Nursing*, **21**: 499-513.

DIENER E (1994). Assessing Subjective Well-Being: Progress and Opportunities. *Social Indicators Research*, **31**:2, 103–157.

DIENER E, SELIGMAN MEP (2004). Beyond money: Toward an economy of wellbeing. *Psychological Science in the Public Interest*, **5**, 1–31.

DOĞAN T, ERYILMAZ A (2013). İki Boyutlu Benlik Saygısı ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **33**,103-117.

DUBOIS DL, FLAY BR (2004). The healthy pursuit of self-esteem: Comment on and alternative to the Crocker and Park (2004) formulation. *Psychological Bulletin*, **130**, 415-420.

DÜRÜ Ç (2006). Travma Sonrası Stres Belirtileri Ve Travma Sonrası Büyümenin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi ve Bir Model Önerisi. (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

EKİZCELEROĞLU R, ZEYREKLİ S (2007). Türkiye'de kadına yönelik şiddetin nedenleri ve sonuçları. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, **2**, 64-71.

ENGLAND P, KILLBOURNE BS (1990). Markets, marriages and other mates: The problem of power. Beyond the Marketplace: Rethinking Society and Economy. New York: Aldine.

ESKIN M, AKOĞLU A, UYGUR B (2006). Ayaktan Tedavi Edilen Psikiyatri Hastalarında Travmatik Yaşam Olayları ve Sorun Çözme Becerileri: İntihar Davranışıyla İlişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, **17**:4, 266–275.

ESTRELLADO AF, LOH JM (2014). Factors associated with battered Filipino women's decision to stay in or leave an abusive relationship. *Journal of Interpersonal Violence*, **29**: 575–92.

FINN J (1985). The stresses and coping behavior of battered women. *Social Casework*, **66**:6, 341-349.

FIORE MC, JAÉN CR, BAKER TB, (2008). Treating Tobacco Use and Dependence: 2008 Update. Clinical Practice Guideline. Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services. Public Health Service.

FLACH F (1988). Resilience: Discovering a New Strength at Times of Stress. New York: Random House, Ballantine.

FOLLINGSTAD D (1992). Effects of Battered Women's Early Responses on Later Abuse Patterns. *Violence and Victims,* **7**:2.

FREDRICKSON B (2001). The role of positive emotions in positive psychology. *American Psychologist*, **56**, 218-226.

GANLEY AL (1995) Improving the Health Care Response to Domestic Violence: A Resource Manual for Health Care Providers. San Francisco, Family Violence Prevention Fund.

GELLES RJ (1985). Family Violence. Annual Review of Sociology, **11**, 347-367.

GEZEN M, ORAL ET (2013) Attachment styles and degree of psychological symptoms in women staying in women staying in a shelter for battered women or in their home where they were exposed to violence. *Düşünen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurogical Sciences*, **26**, 65-71.

GOODE WJ (1956). Women in divorce. Columbia University the Free Press, New York.

GORE- FELTON C, GILL M, KOOPMAN C, SPIEGEL D (1999). A Review of acute stress reactions among victims of violence: implications for early intervention. Agression and Violent Behavior, **4**:3, 293-306.

GOTTLIEB BH (1994). Social support. *Perspectives on Close Relationships* içinde. ANN L., WEBER, HARVEY JH (Eds.). Needham Heights, Mass.: Allyn and Bacon.

GÖDELEK K (2005). Güç iktidar ilişkisi bağlamında kadına yönelik şiddet. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **15**, 97- 107.

GÖLALMIŞ-ERHAN G (2005). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Karamsarlık, Sosyal Destek Algılarının Ve Gelecek Planlarının İncelenmesi. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

GÖZELER PS (2018). Algılanan Stres Düzeyi Ve İlişkilerde Yüklemelerin Evlilik Uyumu İle İlişkisi.(Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

GRACIA E, HERRERO J (2006). Acceptability of domestic violence against women in the European Union: A Multilevel Analysis. *Journal of Epidemiology and Community Health*, **60**, 123–129.

GRAY JD, SILVER RC (1990). Opposite sides of the same coin: Former spouses' divergent perspectives in coping with their divorce. *Journal of Personality and Social Psychology*, **59**, 1180-1192.

GROVES PM, DEMARCO R, THOMPSON RF (1969). Habituation and sensitization of spinal interneuron activity in acute spinal cat. *Brain Research*, **14**, 521–525.

GUTTMANN J (1993). Divorce in Psychosocial Perspective: Theory and Research. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

GÜNERI-YÖYEN E (2017). Çocukluk çağı travması ve benlik saygısı. *International Journal of Social Sciences and Education Research,* **3**, 267. DOI: 10.24289/ijsser.274033

GÜNDOĞDU YB (2016). Psikanalitik kişilik kuramına göre değişimin imkanı. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, **11**:17, 373-404.

HAGE G (2006). Profiles of women survivors: the development of agency in abusive relationships. *Journal of Counseling and Development*, **84**, 83-94.

HAMDAN-MANSOUR AM, HALABI, JO, DAWANI HA (2009). Depression, hostility, and substance use among university students in Jordan. *Mental Health and Substance Use: Dual Diagnosis*. **2**, 52–63. DOI: 10.1080/17523280802593301

HAYES FA, PREACHER JK (2012). Mediation and the Estimation of Indirect Effects in Political Communication Research. Sourcebook for Political Communication Research: Methods, Measures, and Analytical Techniques.

HAYES AF (2013). Methodology in the social sciences. Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach. Guilford Press.

HEIDEGGER M (1996) Being and Time, translated by Joan Stambaugh, Albany: State University of New York Press.

HEISE LL (1989). International dimensions of violence against women. *Response to the Victimization of Women and Children*, **12**, 3-11.

HENRICA AFM, ÜNER S, KARDAM F (2009). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

HETHERINGTON EM, KELLY J (2002). For better or for worse: Divorce reconsidered. New York: W.W. Norton. Aronson.

HIRSCH MF (1981). Women and Violence. New York: Van Nostrand.

HOBFOLL SE (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, **44**:3, 513-524.

HOROWITZ MJ (1986). Stress response syndromes (2nd edition). Northvale, NJ: Jason

HORTON AL, JOHNSON BL (1993). Profile and strategies of women who have ended abuse. *Families in Society*, **74**, 481–492.

HOUSE JS (1981). Work Stress and Social Support. Reading, Mass: Addison-Wesley

HUGHES R (1988). Divorce and social support: A review. *Journal of Divorce*, **11**:4, 123-143.

HYDE JS, MEZULIS AH, ABRAMSON LY (2008). The ABCs of depression: integrating affective, biological, and cognitive models to explain the emergence of the gender difference in depression. *Psychological Review*, **115**, 291–313.

ITZHAKY H, PORAT AB (2005). Battered women in shelthers: internal resources, well being and integration. *Affilia*. **20**:1, 39-51.

İLHAN T, ÖZBAY Y (2010). Yaşam amaçlarının ve psikolojik ihtiyaç doyumunun öznel iyi oluş üzerindeki yordayıcı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, **4**:34, 109-116.

JANOF- BULMAN R, FRIEZE IH (1987). The role of gender in reactions to criminal victimization. *Gender and Stress*, 159-184.

JANOFF-BULMAN R (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social cognition*, **7**:2, 113-136.

JANOFF-BULMAN R (1992). Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma. New York, NY, US: Free Press.

JANOFF-BULMAN R (2004). Posttraumatic growth: three explanatory models. *Pscyhological Inquiry*. **15**:1, 30-34.

JEWKES R (2002). Intimate partner violence: Causes and prevention. *The Lancet*, **359**, 1423–1429.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2016). Kadına yönelik şiddetle mücadele. Ulusal Eylem Planı (2016-2020). Erişim tarihi: 12.11.2019 https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/dagitimda-olan-yayinlar/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-plani-2016-2020-icin-tiklayiniz.pdf

KARDAŞ F, TANHAN F (2018). Van depremi'ni yaşayan üniversite öğrencilerinin travma sonrası stres travma sonrası büyüme ve umutsuzluk düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **15**:1, 1-36.

KASSER T, RYAN RM (2001). Be careful what you wish for: Optimal functioning and the relative attainment of intrinsic and extrinsic goals. *Life goals and well-being: Towards a positive psychology of human striving* içinde. SCHMUCK P, SHELDON KM(Eds.). Hogrefe and Huber Publishers.

KATERNDAHL D, BURGE S, FERRER R, BECHO J, WOOD R (2014). Multi-day recurrences of intimate partner violence and alcohol intake across dynamic patterns of violence. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, **20**:5, 711-8.

KEF S (1997). The personal networks and social supports of blind and visually impaired adolescents. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, **91**, 236– 244.

KESKIN I (2007). Boşanmanın Sosyolojik ve Psikolojik Nedenleri ve Boşanmanın Ortaya Çıkardığı Sonuçlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KHILWANI PK (2015). Self- efficacy, emotional stability and health as related to marital status. *Indian Journal of Positive Psychology,* **6**:1,119-121.

KITSON GC, CHIRIBOGA DA, HOLMES WM (1993). Portrait of divorce: adjustment to marital breakdown. *Journal of Marriage and Family*, **55**: 2, 515. DOI: 10.2307/352826

KIVRAK Y, GEY N, KIVRAK HA, KOKAÇYA MH, ÇÖPOĞLU ÜS, ARI M (2015). Kadına yönelik eş şiddeti, çocukluk travmaları, depresyon ve yaşam kalitesi: Toplum temelli çalışma. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* **16**, 314-322.

KIM J, MOTSEI M (2002). "Women enjoy punishment": attitudes and experiences of gender-based violence among PHC nurses in rural South Africa. *Social Science and Medicine,* **54**:8, 1243–54.

KOCAYÖRÜK E, ALTINTAŞ E, ŞİMŞEK ÖF, BOZANOĞLU İ, ÇELİK B (2018) Üniversite öğrencilerinin zaman perspektifli iyi-oluş düzeyleri: kümeleme analizi incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **33**, 550-564.

KURDEK LA (1988). Social support of divorced single mothers and their children. *Journal of Divorce*, **11**, 167-188.

KURTZ DA (1997). Does the violence against women act do violence to the limits of congressional power?. *San Diego Law Review*, **34**:2, 1047- 1106.

LARKIN M, THOMPSON AR (2011). Interpretative Phenomonological Analysis in Mental Health and Psychotheraphy Research. In Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy: A Guide for Students and Practitioners. https://doi.org/10.1002/9781119973249.ch8

LANDENBURGER KM (1989). A process of entrapment in and recovery from an abusive relationship. *Issues in Mental Health Nursing,* **10**: (3/4), 209-227.

LAZARUS RS, FOLKMAN S (1984). Stress, appraisal, and coping. New York: Springer.

LEPORE SJ (1992). Social conflict, social support, and psychological distress: Evidence of cross-domain buffering effects. *Journal of Personality and Social Psychology*,**63**:5, 857-867. doi:10.1037//0022-3514.63.5.857

LERNER MJ (1980). The belief in a just world. Springer US.

LEWIS AJ, AUSTIN E, KNAPP R, VAIANO T, GALBALLY M (2015). Perinatal maternal mental health, fetal programming and child development. *Healthcare*, **3**, 1212-1227.

LINLEY PA, JOSEPH S (2004). Positive change following trauma and adversity: A review. *Journal of Traumatic Stress*, **17**, 11-21.

LUSZCZYNSKA A, MOHAMED NE, SCHWARZER R (2005). Self-efficacy and social support predict benefit finding 12 months after cancer surgery: The mediating role of coping strategies. *Psychology, Health and Medicine*, **10**, 365–375.

MALECKI CK, DEMARAY MK (2002). Measuring perceived social support: Development of the Child and Adolescent Social Support Scale (CASSS). *Psychology in the Schools*, **39**:1, 1-18.

MARTIN LL, TESSER A. (1996). Some ruminative thoughts. *Advances in social cognition* içinde. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

MCADAMS DP (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, **5**:2, 100–122.

MCCANN IL, SAKHEIM DK, ABRAHAMSON DJ (1988). Trauma and victimization: A model of psychological adaptation. *The Counseling Psychologist*, **16**, 531–94.

MCCRAE RR, COSTA PT, OSTENDORF F, ANGLEITNER A, HREBICKOVA M, AVIA, MD, SAUNDERS PR (2000). Nature over nurture: Temperament, personality, and life span development. *Journal of Personality and Social Psychology*, **78**, 173–186. DOI: 10.1037/0022-3514.78.1.173

MCCUBBIN H, PATTERSON J (1982). The family stress process: The double ABCX model of adjustment and adaptation. *Social stress and the family: Advances and developments in family stress theory and research* içinde. McCUBBIN H, SUSSMAN M, PATTERSON J (Eds.). New York: Haworth Press.

MERTIN P, MOHR PB (2001). A follow-up study of posttraumatic stress disorder, anxiety, and depression in Australian victims of domestic violence. *Violence and Victims*. **16**: 645–54.

MILLER NB, SMERGLIA VL, GAUDET DS, KITSON GC (1998). Stressful life events, social support, and the distress of widowed and divorced women. *Journal of Family Issues*, **19**:2, 181-203

MILLS MJ (1985). Expanding the duties to protect third parties from violent acts. New Directions for Mental Health Services, **25**, 61-68.

MITCHELL, RE (1983). Coping with domestic violence: social support and psychological health among battered women. *American Journal of Community Pscyhology.* **11**:6, 629-654.

MOORE TM, ELKINS SR, MCNULTY JK, KIVISTO AJ, HANDSEL, VA (2011). Alcohol use and intimate partner violence perpetration among college students: Assessing the temporal association using electronic diary technology. *Psychology of Violence*, **1**:315.doi: 10.1037/a0025077

MOORE TM, STUART GL, MEEHAN JC, RHATIGAN DL, HELLMUTH JC, KEEN SM (2008). Drug abuse and aggression between intimate partners: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*. **28**: 247–274. DOI: 10.1016/j.cpr.2007.05.003

MOSS V, PITULA C, CAMPBELL J, HALSTEAD L (1997). The experience of terminating an abusive relationship from an anglo and african american perspective: A qualitative descriptive study. *Issues in Mental Health Nursing*, **18**, 433-454.

MURPHY RT, ROSEN C (2006). Adressing readiness to change ptsd with a brief intervention. *Journal of Aggression Maltreatment and Trauma*, **1-2**, 7-28.

MYERS M.F (1989). *Men and divorce*. New York: Guilford Press.

MYSTAKIDOU K, PARPA E, TSILIKA E, PANAGIOTOU, I., THEODORAKIS PN, GALANOS A, GOULIAMOS, A. (2013). Self efficacy and its relationship to posttraumatic stress symptoms and posttraumatic growth in cancer patients. *Journal of Trauma and Loss*, **20**: 160- 170.

NAGAE M, DANCY BL (2010). Japanese women's perceptions of intimate partner violence (IPV). *Journal of Interpersonal Violence*, **25**:4, 753–766.

NG-MAK DS, SALZINGER S, FELDMAN R, VE STUEVE A. (2002). Normalization of violence among inner-city youth: A formulation for research. *American Journal of Orthopsychiatry*, **72**, 92–101.

OĞURTAN SG (2011). Boşandım Diyemedim: Boşanmanın Aile ve Toplum Üzerine Etkileri. Konya. Çizgi Kitabevi.

OPPENHEIMER VK (1997). Women's employment and the gain to marriage: The specialization and trading model. *Annual Review of Sociology*, **23**:431–53.

ÖNGİDER N (2011). Anksiyete düzeyleri açısından boşanmış ve evli anneler ile çocuklarının incelenmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, **48**:66-70.

ÖNGİDER-GREGORY N (2016). Boşanma mı yoksa çocuk için evliliği sürdürmek mi? Çocuğun psikolojik uyumu açısından önemli bir soru. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, **8**:3, 275-289.

ÖZABACI N, GAMSIZ Ö, BİÇEN BŞ, ALTINOK A, DURSUN A, SANDIKÇI Ç, ALTINBAŞ T, AĞCAGİL Y (2015). Boşanmış kadınların umutsuzluk düzeyleri ve sosyal destek alma durumları. *International Journal of Human Sciences.* **12**:1, 456-479

ÖZDEMİR İ (2013). Aile Yanında Yaşayan ve Ailesinden Ayrı Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Algılanan Sosyal Destek, Stresle Başa Çıkma Tarzları, Kaygı Düzeyleri ve Psikolojik Belirtiler Açısından Karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZEN Y (2017). Psikolojik travmanın insanlık kadar eski tarihi. *The Journal of Social Science* , **1**:2, 104-117 . DOI: 10.30520/tjsosci

ÖZKAN İ, BÖKE Ö (1994). Boşanma ile Sonlanan Evliliklerde Kadının Hedef Olduğu Saldırganlık, 27.03.2020, http://www.aile.selcuk.edu.tr/text/makale1.htm.

ÖZTÜRK AB (2014). Eşine şiddet uygulayan erkeklerin evlilik yaşantıları ve şiddet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, **25**, 2, 61- 74.

PAGE AZ, INCE M (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, **11**:22. 81-94.

PAGELOW MD (1981). Woman-battering: Victims and their experiences. Beverly Hills: Sage.

PARK CL (1998). Stres-releated growth and thriving through coping: the roles of personality and cognitive processes. *Journal of Social Issues*, **54**: 267- 77.

PARK KO (2007). Social support for stress prevention in hospital settings. *Journal of The Royal Society for the Promotion of Health*, **127**:6, 260-264.

PARKES CM (1971). Psycho-social transitions: A field for study. *Social Science and Medicine*, **5**, 101-115.

PARLAR H, GENCAL-YAZICI S (2017). Evli ve Bekâr Genç Yetişkinlerin Genel- Öz Yeterlik ve Benlik Saygılarının İncelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **16**:31, 207-247.

PEREZ IR, CASTANO JP (2005). Intimate partner violence and mental health consequences in women attending family practice in spain. *Psychomatic Medicine*, **67**, 791-797.

PETERSEN R, MORACCO KE, GOLDSTEIN K, ANDERSEN K (2004). Moving beyond disclosure: women's perspective on barriers and motivators to seeking assistance for intimate partner violence. *Women and Health*, **40**:3, 63-76.

PLEDGE DS (1992). Marital separation/divorce: A review of individual responses to a major life stressor. *Journal of Divorce and Remarriage*, **17**:4, 151-181.

PRATI G, PIETRATONI L (2009). Optimisim, social support, and coping strategies as factors contributing to posttraumatic growth: a meta-analysis. *Journal of Loss and Trauma*, **14**: 5, 364-388.

PREACHER KJ, HAYES AF (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. Behavior Research Methods, 40, 879-891.

PRICE -BONHAM S, BALSWICK JO (1980). The noninstitutions: Divorce, desertion, and remarriage. *Journal of Marriage and the Family*, 959-972.

PROCHASKA JO, DICLEMENTE CC (1986). Toward a comprehensive model of change. In W. R. Miller & N. Heather (Eds.), Applied clinical psychology. Treating addictive behaviors: Processes of change (p. 3–27). Plenum Press. https://doi.org/10.1007/978-1-4613-2191-0_1

PROCIDANO ME, HELLER K (1983). Measures of perceived social support from friends and from family: Three validation studies. *American Journal of Community Psychology*, 11:1, 1-24. doi:10.1007/BF00898416

RAK CF, PATTERSON LE (1996). Promoting resilience in at-risk children. *Journal of Counseling and Development*, **74**:4, 368–373. https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1996.tb01881.x

RANKIN CH, ABRAMS T, BARRY RJ, BHATNAGAR S, CLAYTON DF, COLOMBO J, COPPOLA G, GEYER MA, GLANZMAN DL, MARSLAND S, MCSWEENEY F.K, WILSON DA, WU CF, THOMPSON RF (2009). Habituation revisited: An updated and revised description of the behavioral characteristics of habituation. *Neurobiology of Learning and Memory*, **92**:135–138.

REISENHOFER S, TAFT A (2013). Women's journey to safety: the transtheoretical model in clinical practice when working with women experiencing intimate partner violence: a scientific review and clinical guidance. *Patient Education and Counseling*, **93**, 536–548.

RIESSMAN CK (1990). *Divorce talk: Women and men make sense of personal relationships*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

ROBERTS BW, BOGG T (2004). A longitudinal study of the relationships between conscientiousness and the social-environmental factors and substance-use behaviors that influence health. *Journal of Personality*, **72**:325–354. DOI: 10.1111/j.0022-3506.2004.00264.x

ROBERTS BW, WOOD D, SMITH JL (2005). Evaluating five factor theory and social investment perspectives on personality trait development. *Journal of Research in Personality*, **39**:166–184. DOI: 10.1016/j.jrp.2004.08.002

ROSENBERG M (1965). Society and the adolescent selfimage. Princeton, NJ: Princeton University Press.

RYFF CD (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, **57**:6, 1069-1081.

SANCAKLI D (2014). Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SARANSON IG, JOHNSON JH (1979). Life Stress, Organizational Stress, and Job Satisfaction. Psychological Reports, **44**:1, 75-79.

SAYER LC, SUZANNE MB (2000). Women's economic independence and the probability of divorce. *Journal of Family Issues*, **7**:1, 906–43.

SCHAEFER JA, MOSS RH (1992). The context for posttraumatic growth: Life crisis, individual and social resources, and coping. *Positive changes in the aftermath of crisis* içinde. TEDESCHI RG, CRYSTAL L, PARK L, LAWRANCE G (Eds.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

SCHWARZER R, JERUSALEM M (1995). Generalized self-efficacy scale: Causal and control beliefs. *Measures in health psychology: A user's portfolio* içinde. WEINMAN J, WRIGHT S, JOHNSTON M (Eds.). Windsor, UK: NFER-Nelson.

SCHWARZER R, BOEHMER S, LUSZCZYNSKA A, MOHAMED NE, KNOLL N (2005). Dispositional self-efficacy as a personal resource factor in coping after surgery. *Personality and Individual Differences*, **39**:4, 807–18.

SELIGMAN, ME, CSIKSZENTMIHALYI M (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, **55**, 5-14.

SENTER KE, CALDWELL K (2002). Spirituality and the maintenance of change: A phenomenological study of women who leave abusive relationships. *Contemporary Family Therapy*, **24**, 543–564. doi:10.1023/a:1021269028756

SHIH KY, PYKE K (2010). Power, resistance, and emotional economies in women's relationships with mothers-in-law in Chinese immigrant families. *Journal of Family Issues*, **31**:3, 333-357.

SHMOTKIN D (2005). Happiness in the face of adversity: Reformulating the dynamic and modular basis of subjective well-being. *Review of General Psychology*, **9**, 291-325.

SHOREY RC, STUART GL, CORNELIUS TL (2011). Dating violence and substance use in college students: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, **16**:541–550. DOI: 10.1016/j.avb.2011.08.003

SHURMAN LA, RODRIGUEZ CM (2006). Cognitive-affective predictors of women's readiness to end domestic violence relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, **21**, 1417-1439.

SMITH JA JARMAN M, OSBORN M (1999) Doing interpretative phenomenological analysis. *Qualitative Health Psychology: Theories and Methods* içinde. MURRAY M, CHAMBERLAIN K (Eds.). London: Sage Publications.

SMITH JA (2004). Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology. *Qualitative research in psychology*, **1**:1, 39-54.

SMITH JA (2011). Evaluating the contribution of interpretative phenomenological analysis. *Health psychology review*, **5**:1, 9-27.

SMITH JA ve OSBORN M (2004). Interpretative phenomenological analysis. *Doing social psychology research*, 229-254.

SMITH JA, JARMAN M, OSBORN M (1999). Doing interpretative Phenomenological analysis. In Qualitative Health Psychology: Theories and Methods, pp. 218–240 [M Murray and K Chamberlain, editors]. London: Sage Publications.

SNOW DL, SWAN SC, RAGHAVAN C, CONNELL C, KLEİN I. (2003). The relationship of work stressors, coping, and social support to psychological symptoms among female secretarial employees. *Work and Stress*, **17**, 241-263.

STANTON AL, BOWER JE, LOW CA (2006). Posttraumatic growth after cancer. *Handbook of posttraumatic growth* içinde. CALHOUN LG, TEDESCHI RG (Eds.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

STRAUS MA (1980). Social stress and marital violence in a national sample of American families. Symposium on Forensic Psychology and Psychiatry, New York Academy of Sciences. *Annals of the New York Academy of Sciences*, **347**, 229- 250.

STUART GL, TEMPLE JR, FOLLANSBEE KW, BUCOSSI MM, HELLMUTH JC, MOORE TM (2008). The role of drug use in a conceptual mode of intimate partner violence in men and women arrested for domestic violence. *Psychology of Addiction and Behavior*, **22**:1, 12-24. doi: 10.1037/0893-164X.22.1.12.

SUCU, İ (2007). Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri Sakarya İli Örneği. (Yuksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

SYLASKA KM, EDWARDS KM (2014). Disclosure of intimate partner violence to informal social support network members: a review of the literature. *Trauma Violence Abuse*, **15**:1, 3-21.

ŞİMŞEK ÖF (2009). Happiness revisited: Ontological well-being as a theory-based construct of subjective wellbeing. *Journal of Happiness Studies*, **10**, 505-522.

ŞİMŞEK ÖF, KOCAYÖRÜK E (2013). Affective reactions to one's whole life: Preliminary development and validation of the ontological well-being scale. *Journal of Happiness Studies*, **14**:1, 309-343. doi:10.1007/s10902-012-9333-7.

ŞİMŞEKCAN, NT (2018). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Başka Bir Biçimi: Siber Şiddet. (Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

TAFT CT, RESICK PA, WATKINS LE, PANUZIO J (2009). An investigation of posttraumatic stress disorder and depressive symptomatology among female victims of interpersonal trauma. *Journal of Family Violence*, **24**, 407–415. doi:10.1007/s10896-009-9243-6

TAKU K, CANN A, TEDESCHI RG, CALHOUN LG (2009). Intrusive versus deliberate rumination in posttraumatic growth across US and Japanese samples. *Anxiety Stress Coping*, **22**:2, 129-36.

TARDY, CH (1985). Social support measurement. *American Journal of Community Psychology*, **13**, 187–202. doi:10.1007/BF00905728

TAŞÇI N , SIĞIRTMAÇ A (2014). Okula uyum haftasının okul öncesi öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi* , **44**:202 , 101-116 .

TAYLOR JY (2004). Moving from surviving to thriving: African American women recovering from intimate male partner abuse. *Research and Theory for Nursing Practice*, **18**, 35–50. doi:10.1891/rtnp.18.1.35.28056

TANDON N, PRITCHARD S (2015). Cyber violence against women and girls: a world- wake up call. A Report By The UN Broadband Commission for Digital Development Working Group on Broadband and Gender.

TEDESCHI R, CALHOUN L (1995). Trauma and transformation: Growing in the aftermath of suffering Thousand Oaks:CA: Sage.

TEDESCHI RG, CALHOUN LG (1996). The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, **9**, 455-471. doi: 10.1002/jts.2490090305

TEDESCHI RG, CALHOUN LG (2004). Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*,**15**:1-18.

TEDESCHI RG, PARK CL, CALHOUN, LG (1998). Posttraumatic Growth: Positive Changes in the Aftermath of Crisis. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

TEMIZ M, BEŞTEPE E, YILDIZ Ö, KÜÇÜKGÖNCÜ S, YAZICI A, ÇALIKUŞU C, ERKOÇ Ş (2014). Yataklı psikiyatri servisinde tedavisi süren kadın hastalarda aile içi şiddetin hastalık tanıları ve hastalık süreciyle ilişkisi. *Nöropsikiyatri Arşivi,* **51**, 1-10.

TEODORESCU DS, SIQVELAND J, HEIR T, HAUFF E, WENTZEL-LARSEN T, LIEN L (2012). Posttraumatic growth, depressive symptoms, posttraumatic stress symptoms, post-migration stressors and quality of life in multi-traumatized psychiatric outpatients with a refugee background in norway. *Health and Quality of Life Outcomes*, **10**:1, , 84.

THOITS PA (1983). Multiple identities and psychological well-being: A reformulation and test of the social isolation hypothesis. *American Sociological Review*, **48**:2, 174–187. https://doi.org/10.2307/2095103

THOMPSON M (2000). Life after rape: A chance to speak?. *Sexual and Relationship Therapy*, **15**, 325–343. doi:10.1080/713697439

THOMPSON MP, KASLOW NJ, KINGREE JB (2000). Partner violence, social support, and distress among inner-city African American women. *American Journal of Community Psychology*. **28**, 127–43.

TUİK (2018). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. Erişim tarihi: 12.11.2019 http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698

TURKİYE AİLE YAPISI İLERİ İSTATİSTİK ANALİZİ (2018). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara. https://ailevecalisma.gov.tr/media/35869/taya-18_turkce_kitap.pdf

TÜRKİYE' DE KADINA AİLE İÇİ SİDDET ARAŞTIRMASI (2009). Hacettepe Üniversitesi,https://kadininstatusu.aile.gov.tr/kadininstatusu/tdvaw/doc/Ana_Rapor_Mizan_1.pdf

TUTAREL-KIŞLAK Ş (2016). Kadına Yönelik Şiddet ve Travmanın İzleri. *Hastalıkta Sağlıkta Kadın Olmak* içinde. KESER A, YILDIRIM F, KAPLAN M (Eds.). Ankara: Nobel Tıp Yayınevi.

TUTAREL-KIŞLAK Ş ve YENİOCAK N (2013). Psikolojik Açıdan Aile İçi Şiddet . *Aile İçi Şiddet ve Polis* içinde. GÜL SK (Ed). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

ULRICH RS, SIMONS RF, LOSITO BD, FIORITO E, MİLES MA, ZELSON M (1991). Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology*, **11**:3, 201–230. https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80184-7

UNITED NATIONS CHILDREN'S FUND (2000). Domestic Violence Against Women and Girls. UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.

WALDROP AE, RESICK PA (2004). Coping among female victims of domestic violence. *Journal of Family Violence*, **19**, 291-302.

WALKER LEA (2009). The Battered Women Syndrome (3rd Ed.). New York: Springer Publishing Company.

WALLERSTEIN JS, KELLY JB (1980). Surviving the Breakup: How Children and Parents Cope with Divorce. New York: Basic Books.

WERNER-WILSON, RJ, ZİMMERMAN, TS, WHALEN, D. (2000). Resilient response to battering. *Contemporary Family Therapy*, **22**:2, 161-188.

WHO (2002). World report on violence and health. Geneva, Word Health Organization.

WHO (2005). Multi-country study on women's health and domestic violence against women: summary report of initial results on prevelance, health outcomes and women's response. Geneva. World Health Organization.

WHO (2014). Child maltreatment. Erişim tarihi: 03.03.2018 http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/

WILCOX BL (1986). Stress, coping, and the social milieu of divorced women. *Stress, social support, and women* içinde. HOBFOLL SE (Ed.). Washington, DC: Hemisphere Publishing.

WILLIG C (2008). Introducing Qualitative Methods in Psychology: Adventures in Theory and Method (2nd Ed.). London: Open University Press

WILLS TA (1998). Social support. *Behavioral medicine and women: A comprehensive handbook* içinde. BLECHMAN A, BROWNELL KD (eds.). New York: Guilford Press.

WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO) (2013). Global and Regional Estimates of Violence against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Non-Partner Sexual Violence. Geneva, Switzerland. ISBN 978 92 4 156462.

WYCOFF S, CAMERON SC (2000). The Garcia family: using a structural systems approach with an alcohol-dependent family. *The Family Journal*, **8**:1, 47–57.

YAMAÇ Ö (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Sosyal Destek ile Stresle Başa Çıkma Stilleri Arasındaki İlişki*. (Yüksek lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

YANIKKEREM E, SEVİL Ü, YÜKSEL D, KİTAPÇIOĞLU G (2007). Gebe bir kadının hissettikleri "korkuyorum". *Jinekoloji ve Obstetrik Dergisi*, **21**:2,109-111.

YASSI F (2014). *Boşanmış Kadınlar ve Eski Eş Şiddeti.* Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

YAZICIOĞLU Y, KAYHAN Ü (2009). *Aile Yapısı ve İlişkileri* içinde. S. Ünlü (ed.). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskisehir.

YILMAZ B (2006). Arama-Kurtarma Çalışanlarında Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme ile İlişkili Değişkenler. Ankara Üniversitesi.

YÖRÜKOGLU A (1997). *Aile ve Çocuk*. Özgür Yayınları, İstanbul.

ZAVOINA RR (1996). A study of social support, socioeconomic well-being, attitudes toward women's roles, self-efficacy, and women's psychological adjustment after divorce. Unpublished doctoral dissertation, University of Tennessee, TN.

ZIMET GD, DAHLEM NW, ZIMET SG, FARLEY GK (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, **52**, 30–41.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi :06/05/2019

Toplantı Sayısı :11

Karar Sayısı :178

178-Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Enstitüsü Adli Psikoloji doktora öğrencilerinden **Melike Ceylan**'ın "Şiddete Maruz Kalan Evli ve Boşanmış Kadınlarda Travma Sonrası Büyümenin Aracı Değişkenlerle Yordanması" başlıklı tez çalışması ile ilgili 02/03/2018 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda **Melike Ceylan**'ın "Şiddete Maruz Kalan Evli ve Boşanmış Kadınlarda Travma Sonrası Büyümenin Aracı Değişkenlerle Yordanması" başlıklı tez çalışması ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
06/05/2019

Prof.Dr.Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

EK 2. Kişisel Bilgi Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışmanın amacı şiddet gören kadınlarda, yaşanan şiddete ilişkin özellikler ve bu deneyimlere ilişkin duygu ve düşüncelerin nasıl değişim gösterdiğini araştırmaktır. Yapılacak bu çalışmanın en doğru şekilde sonuçlanabilmesi için yanıtlarınızı en doğru şekilde aktarmanız önem arz etmektedir. Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ölçeklerin doldurulması istenmektedir. İkinci bölümde ise görüşmeye katılmak isteyen katılımcı kadınlarla bireysel görüşme yapılacaktır. Bu çalışmaya katılımınız kesinlikle kimliğiniz ortaya çıkmayacak şekilde gerçekleşecektir. İsminiz alınmayacak, cevaplarınız gizli tutulacak ve bireysel olarak değerlendirilmeyecektir. Aşağıdaki soruları şiddet gördüğünüz evliliğinize göre cevaplandırmanız gerekmektedir. Çalışmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

Uzm. Psk. Melike Ceylan

Tarih:

İmza:

1.Yaşınız ? _____

2.Doğum yeriniz neresi?

1)Büyük kent( ) 2)Küçük kent( ) 3)İlçe ( ) 4)Köy( )

3.Eğitim durumunuz nedir?

1) Okur-yazar değil ( ) 2) Okur-yazar( )

3) İlkokul mezunu/ ortaokul mezunu ( ) 4)Lise mezunu ( )

5)Yüksek okul/üniversite mezunu ( )

4.Mesleğiniz nedir?

1)Ev hanımı ( ) 2)İşçi ( ) 3)Memur ( ) 4)Emekli ( ) 5)Diğer_____

6. Aylık ortalama kazancınız nedir? _____

6.Sosyal güvenceniz var mı?

1)Evet ( ) 2)Hayır ( )

7.Sosyal güvenceniz kim tarafından sağlanıyor?

1)Kendim ( ) 2) Eşim ( ) 3)Ailem ( ) 4)Diğer____

8.Medeni durumunuz nedir?

1)Evli ( ) 2)Boşanmış ( )

9.Ne kadar süredir evlisiniz?/Evli kaldınız?_____

10.İlk evlendiğinizde kaç yaşındaydınız?_____

11.Resmi nikahınız var mı/ var mıydı?

1)Evet var/vardı ( ) 2)Hayır yok/yoktu ( )

12.Eşinizle nasıl evlendiniz?

1)Anlaşarak ( ) 2)Görücü usulü ( ) 3)Aile zorlaması ( ) 4)Kaçarak ( ) 5)Kaçırılarak( )

13.Kaç evlilik geçirdiniz?_____

14.Eşinizin/eski eşinizin eğitim durumu nedir?

1) Okur-yazar değil ( ) 2) Okur-yazar ( )

3) İlkokul mezunu/ ortaokul mezunu ( )

4)Lise mezunu ( ) 5)Yüksek okul/üniversite mezunu ( )

15.Eşinizin/eski eşinizin medeni durumu nedir?

1)Bekar ( ) 2)Evli ( ) 3)Boşanmış ( )

4)Dul ( ) 5)Birlikte yaşama ( ) 6)Ayrı ( )

16.Bu evlililik eşinizin/eski eşinizin kaçıncı evliliği/evliliğiydi?_____

17.Eşiniz/eski eşiniz aylık getiren bir işte çalışıyor mu?

1)Evet, çalışıyor ( ) 2)Hayır, çalışmıyor ( )

18.Evinizin ekonomik durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

1)Düşük ( ) 2)Orta ( ) 3)Yüksek ( ) 4)Çok Yüksek ( )

19.Çocuğunuz var mı?

1)Evet, var ( ) (sayısı____) 2)Hayır, yok ( )

20. Evinizde sizinle birlikte kimler yaşıyor/yaşıyordu? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

1) Tek başıma yaşıyorum ( )

2) Eşim ( )

3) Çocuğum/çocuklarım ( )

4) Annem ( )

5) Babam ( )

6) Eşimin annesi g) Eşimin babası ( )

7) Kardeşim/kardeşlerim ( )

8)Eşimin kardeşi/kardeşleri ( )

9) Akrabam/akrabalarım ( )

10) Eşimin akrabası/akrabaları ( )

11) Diğer( )

21. Eşiniz aileniz ile görüşmenize izin veriyor mu/ veriyor muydu?

1)Evet ( ) 2)Hayır ( )

Aşağıda çeşitli şiddet türleri tanımlanmaktadır. Maddeleri dikkatle okuyup, ilgili soruları cevaplayınız.

22. Duygusal şiddet; duyguların ve duygusal ihtiyaçların, karşı tarafa baskı uygulayabilmek için tutarlı bir şekilde istismar edilmesi, bir yaptırım ve tehdit aracı olarak kullanılmasıdır. Başka bir insanı kontrol etmek için genellikle istemli olarak, aşağılayarak, eleştirerek, utandırarak, alay ederek, yok sayarak veya korkutarak yapılan sözel şiddettir. Size aileniz ya da diğerleri tarafından hiç duygusal şiddet uygulandı mı?

1)Evet, uygulandı ( ) 2) Hayır, uygulanmadı ( )

23. Eşiniz size duygusal şiddet uyguladıysa sıklığını belirtiniz.

1.Hiçbir zaman 2.Çok Nadir 3.Ara Sıra 4.Sıklıkla 5.Her zaman

24.Çocukken babanız annenize duygusal şiddet uygular mıydı?

1) Evet, uygulardı. ( ) 2) Hayır ( )

25. Fiziksel şiddet tokatlamak, itmek, kakmak, dövmek, kesici vurucu aletlerle bedeninize zarar vermek, ısırılmak, sağlık hizmetlerinden yararlanmanıza engel olmaktır. Size aileniz ya da diğerleri tarafından hiç fiziksel şiddet uygulandı mı?

1) Evet ( ) 2) Hayır ( )

26. Eşiniz size fiziksel şiddet uyguladıysa sıklığını belirtiniz.

1.Hiçbir zaman 2.Çok Nadir 3.Ara Sıra 4.Sıklıkla 5.Her zaman

27. Çocukken babanız annenize fiziksel şiddet uygular mıydı?

1) Evet, uygulardı. ( ) 2) Hayır ( )

28. Uğradığınız fiziksel şiddet nedeniyle acil tıbbi müdahale amacıyla hastaneye başvurmanız gerekti mi?

1)Hayır, gerekmedi ( )

2) Evet, gerekti. Başvurdum. ( )

3) Evet, gerekti. Başvurmadım ( )

29. Cinsel şiddet cinselliğin bir tehdit, sindirme ve kontrol etme aracı olarak kullanılmasıdır. Cinsel şiddet türleri şu şekilde örneklenebilir:Kadını istemediği yerde, istemediği zamanda ve istemediği biçimde cinsel ilişkiye zorlamak (tecavüz), ensest, çocuk doğurmaya ya da doğurmamaya, kürtaja, fuhuşa zorlamak, cinsel organlarına zarar vermek, fiziksel özelliklerini başka kadınlarla kıyaslamaktır. Size aileniz ya da diğerleri tarafından hiç cinsel şiddet uygulandı mı?

1) Evet, yaşadım ( ) 2)Hayır, yaşamadım ( )

30. Eşiniz size cinsel şiddet uyguladıysa sıklığını belirtiniz.

1.Hiçbir zaman 2.Çok Nadir 3.Ara Sıra 4.Sıklıkla 5.Her zaman

31.Çocukken babanız annenize cinsel şiddet uygular mıydı?

1) Evet, uygulardı. ( ) 2) Hayır ( )

32.Sahip olunan ekonomik kaynakların veya paranın kişi üzerinde, tehdit veya yaptırım aracı olarak istikrarlı bir şekilde kullanılmasıdır. Ekonomik şiddet türleri; kadının çalışmasına izin vermemek, istemediği işte zorla çalıştırmak, az para vermek, aileyi ilgilendiren ekonomik konularda kadının fikrini sormadan tek başına karar almak, kadının parasını, kişisel mallarını elinden almak, kadının kariyerini engelleyen kısıtlamalar getirmek (iş gezilerine, toplantılara, kurslara katılmasına engel olmak),İş yerinde olay yaratarak kadının işten atılmasına neden olmaktır. Size aileniz ya da diğerleri tarafından hiç ekonomik şiddet uygulandı mı?

1) Evet, yaşadım ( ) 2)Hayır, yaşamadım ( )

33. Eşiniz size ekonomik şiddet uyguladıysa sıklığını belirtiniz.

1.Hiçbir zaman 2.Çok Nadir 3.Ara Sıra 4.Sıklıkla 5.Her zaman

34.Çocukken babanız annenize ekonomik şiddet uygular mıydı?

1) Evet, uygulardı. ( ) 2) Hayır ( )

35. Ne kadar süredir şiddet görüyorsunuz?_____

36. Yaşadığınız bu şiddet içeren yaşantıları göz önüne aldığınızda bu süreçte size sosyal destek sağlayan birileri var mıydı? Varsa kim/kimler olduğunu işaretleyiniz (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

1) Ailem ( ) 2)Arkadaşlarım( ) 3)Akrabalarım( ) 4)Çocuğum( )
5)Kardeşlerim( ) 6)Diğer ( )_____

Aşağıda evliliğiniz süresince çevrenizden gördüğünüz çeşitli sosyal desteklerin derecesi ile ilgili sorular vardır. Her bir destekle ilgili hissettiğiniz yakınlık derecesini işaretleyiniz. Puanlama cetvelinin bir ucunda çok az destek hissettim, diğer ucunda çok fazla destek hissettim yer almakta, puanlar giderek artmaktadır.

37. Ailenizin desteğini (ana-baba) 1 ile 5 arası puanlayınız. (1:Çok az, 5:Çok fazla)

1( ) 2( ) 3( ) 4( ) 5( )

38. Arkadaş desteğini 1 ile 5 arası puanlayınız. (1:Çok az, 5:Çok fazla)

1( ) 2( ) 3( ) 4( ) 5( )

39. Akraba desteğini 1 ile 5 arası puanlayınız. (1:Çok az, 5:Çok fazla)

1( ) 2( ) 3( ) 4( ) 5( )

40. Çocuğunuzun desteğini 1 ile 5 arası puanlayınız. (1: Çok az, 5:Çok fazla)

1( ) 2( ) 3( ) 4( ) 5( )

41. Kardeş desteğini 1 ile 5 arası puanlayınız. (1: Çok az, 5:Çok fazla)

1( ) 2( ) 3( ) 4( ) 5( )

42. _____ (diğer) desteğini 1 ile 5 arası puanlayınız. (1: En az, 5:En fazla)

1( ) 2( ) 3( ) 4( ) 5( )

EK 3. Genel Öz Yeterlik Ölçeği

Bu ölçek, bireylerin stresli yaşantılarla başa çıkabilme ve bunlara uyum sağlayabilme becerilerine yönelik algılarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Aşağıda bazı düşünceleri içeren ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelere katılma derecenizi verilen seçeneklerinden size en uygun olanı işaretleyerek göstermeniz beklenmektedir. Lütfen her bir ifadede belirtilen düşüncenin size ne kadar uyduğunu düşününüz. Her bir ifadeye katılma derecenizi kendinize en uygun gelen seçeneğin altındaki kutucuğu işaretleyerek gösteriniz. Lütfen hiçbir maddeyi yanıtsız bırakmayınız. Değerli katkılarız için teşekkür ederim. Bu ölçeğe ad soyad yazmanız gerekmemektedir.

	Tamamen Yanlış	**Biraz Doğru**	**Orta Düzeyde Doğru**	**Tamamen Doğru**
1. Yeterince çaba harcarsam, zor sorunları çözmenin bir yolunu daima bulabilirim.				
2. Bana karşı çıkıldığında, istediğimi elde etmemi sağlayacak bir yol ve yöntem bulabilirim.				
3. Amaçlarıma bağlı kalmak ve bunları gerçekleştirmek benim için kolaydır.				
4. Beklenmedik olaylarla etkili bir biçimde başa çıkabileceğime inanıyorum.				
5. Yeteneklerim sayesinde beklenmedik durumlarla nasıl başedebileceğimi biliyorum.				
6. Gerekli çabayı gösterirsem, birçok sorunu çözebilirim.				
7. Baş etme gücüme güvendiğim için zorluklarla karşılaştığımda soğukkanlılığımı koruyabilirim.				
8. Bir sorunla karşılaştığımda genellikle birkaç çözüm yolu bulabilirim.				
9. Başım dertte olduğunda, genellikle bir çözüm düşünebilirim.				
10. Önüme çıkan zorluk ne olursa olsun, üstesinden gelebilirim.				

EK 4. Ontolojik İyi Oluş Ölçeği

Lütfen yaşamınızı geçmişi, bugünü ve geleceğiyle kişisel bir proje olarak düşünün. Her proje gibi, yaşamınızın da tamamlanmış (GEÇMİŞ), yaşanmakta olan (ŞİMDİ) ve yaşanacak (GELECEK) parçaları söz konusudur. Sizden beklenen, bu parçaların her birine kendi içinde bir bütün olarak baktığınızda neler hissettiğinizi aşağıdaki ölçeği dikkate alarak derecelendirmenizdir. Bu ölçeğe ad soya yazmanız gerekmemektedir.

Geçmişe baktığımda,	**Hiç Hissediyorum**	**Biraz Hissediyorum**	**Yoğun Hissediyorum**	**Oldukça Hissediyorum**	**Çok Yoğun Hissediyorum**
1. Gurur Duyuyorum					
2. Hayal Kırıklığı Hissediyorum					
3. Tatmin Yaşıyorum					
4. Pişmanlık Hissediyorum					
5. Üzüntü Duyuyorum					
6. Suçluluk Hissediyorum					
7. Yetersizlik Hissediyorum					
Bugüne baktığımda,					
8. Yorgun Hissediyorum					
9. Coşkulu Hissediyorum					
10. Amaçsız Hissediyorum					
11. Kaybolmuş Hissediyorum					
12. Motive Olmuş Hissediyorum					
13. Enerjik Hissediyorum					
14. Heyecanlı Hissediyorum					
15. Sorumsuz Hissediyorum					
16. Bomboş Hissediyorum					
17. Kaygılı Hissediyorum					
18. Çaresiz Hissediyorum					
Geleceği düşündüğümde,					
19. Umutlu Hissediyorum					
20. Güçlü Hissediyorum					
21. Kendinden Emin Hissediyorum					
22. Cesur Hissediyorum					
23. Dört Gözle Beklediğimi Hissediyorum					
24. Hevesli Hissediyorum					

EK 5. Travma Sonrası Büyüme Ölçeği

.

Aşağıdaki maddeleri şiddet yaşantınızı dikkate alarak cevaplayınız. Bu ölçeğe ad soyad yazmanız gerekmemektedir.						
	Hiç yaşamadım	Çok az derecede yaşadım	Az derecede yaşadım	Orta derecede yaşadım	Oldukça fazla yaşadım	Çok fazla yaşadım
1. Hayatıma verdiğim değer arttı.						
2. Hayatımın kıymetini anladım.						
3. Yeni ilgi alanları geliştirdim.						
4. Kendime güvenim arttı.						
5. Manevi konuları daha iyi anladım.						
6. Zor zamanlarda başkalarına güvenebileceğimi anladım.						
7. Hayatıma yeni bir yön verdim.						
8. Kendimi diğer insanlara daha yakın hissetmeye başladım.						
9. Duygularımı ifade etme isteğim arttı.						
10. Zorluklarla başa çıkabileceğimi anladım.						
11. Hayatımı daha iyi şeyler yaparak geçirebileceğimi anladım.						
12. Olayları olduğu gibi kabullenmeyi öğrendim.						
13. Yaşadığım her günün değerini anladım.						
14. Başka zaman karşılaşamayacağım yeni fırsatlar doğdu.						
15. Başkalarına karşı şefkat hislerim arttı.						
16. İnsanlarla ilişkilerimde daha fazla gayret göstermeye başladım.						
17. Değişmesi gereken şeyleri değiştirmek için daha fazla gayret göstermeye başladım.						
18. Dini inancım daha da güçlendi.						
19. Düşündüğümden daha güçlü olduğumu anladım.						
20. İnsanların ne kadar iyi olduğu konusunda çok şey öğrendim.						
21. Başkalarına ihtiyacım olabileceğini kabul etmeyi öğrendim.						

ÖZÇEÇMİŞ

I- Bireysel Bilgiler

Adı : Melike

Soyadı : Ceylan

Doğum yeri ve tarihi : İstanbul – 01.07.1991

Uyruğu : T.C.

Medeni durumu : Bekar

E-mail adresi : melikeceylanpsy@gmail.com

II- Eğitimi (tarih sırasına göre yeniden- eskiye doğru)

1. 2015- ……. Ankara Üniversitesi Disiplinlerarası Adli Bilimler Anabilim Dalı Adli Psikoloji Doktora Programı
2. 2013 – 2015 Ankara Üniversitesi Disiplinlerarası Adli Bilimler Anabilim Dalı Tezli Adli Psikoloji Yüksek Lisans Programı
3. 2009 – 2013 Yeditepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü
4. 2007 – 2009 Beykent Anadolu Lisesi (İngilizce)
4. 2005 – 2007 Cumhuriyet Lisesi
5. 1998 – 2005 Özel Cihangir İlkokulu/Ortaokulu
6. Yabancı Dili: İngilizce

III- Ünvanları (tarih sırasına göre eskiden- yeniye doğru)

2013- Psikolog

IV- Mesleki Deneyim

1. Esenyurt Üniversitesi Psikoloji Bölümü Araştırma Görevlisi (devam ediyor)

V- Bilimsel İlgi Alanları

- III.Adli Psikoloji Sempozyumu
  Çamlıdere, Ankara - 2016
- II. Adli Psikoloji Sempozyumu
  İncirliova, Aydın - 2015
- Adli Bilimler Bahar Sempozyumu
  Marmaris - 2014
- Adli Psikoloji Günleri
  Ankara - 2014
- 1st International Congress of Forensic Toxiocology , Ankara
  Ankara Üniversitesi - 2014
- 1st International Congress of Biology and Genetics , Ankara
  Ankara Üniversitesi - 2014
- Ulusal Felaket Kurbanlarının Kimliklendirilmesi Kongresi (F2K), Ankara
  Ankara Üniversitesi - 2014
- Ulusal Tıp Günleri, Kastamonu
  Kastamonu - 2014
- Ulusal Tıp Günleri, Ankara
  Ankara - 2013
- Çocuk ve Bilgi Güvenliği Kongresi, Ankara
  Ankara – 2013

Yayınları: (ulusal ya da uluslararası makale, kongre, bildiri, poster, kitap ya da kitap bölümü vb.):

VI. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler

"Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Fonksiyonel Olmayan Tutumların Depresyon ve Anksiyete Arasında Ayırt Edici Rolü", 18. Ulusal Psikoloji Kongresi, Bursa, Türkiye (2014)

"Beden Diline Adli Bakış", Adli Bilimler Bahar Sempozyumu, Marmaris, Türkiye (2015)

"Aile ve Çocuk Mahkemelerinde Adli Psikolojik Uygulamalar" Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Psikoloji Kongresi, Ankara, Türkiye (2018)

V.I.I. Diğer yayınlar (Çeviriler)

İngilizce'den Türkçe'ye

"Adli Psikolojik Değerlendirmenin Temelleri" (Yazar: Marc J. Ackerman) , Bölüm 7: Çocuk Değerlendirmesinin Temelleri, Nobel Akademik Yayıncılık (2017)

"Kadınlarda Görülen Postpartum Değişimlerin Kusurluluk Açısından Değerlendirilmesi" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uluslararası) (Hakemli) (Derleme Makale) (2019).

VI- Bilimsel Etkinlikleri

Aldığı burslar:-

Ödüller:-

Projeleri:-

Verdiği konferans ya da seminerler:-

Katıldığı paneller (panelist olarak):-

VII- Diğer Bilgiler

Katıldığı eğitim seminerleri:

1. Kısa Süreli Çözüm Odaklı Terapi Eğitimi (APAMER, 2018).